

2016. – 2021.

Dugi otok

Broj stanovnika: 2.873
Površina: 113,30 km²
Obalna crta: 182,10 km
Dužina otoka: 44,50 km

Park prirode "Telašćica"

Godina proglašenja: 1988.
Površina: 70,01 km²
Udio morske površine: 64%

PLAN ODRŽIVOG TURIZMA

Parka prirode Telašćica i Dugog otoka

2016.-2021.

VIZIJA RAZVOJA TURIZMA PARKA PRIRODE TELAŠĆICA I DUGOG OTOKA

Dugi otok je nadaleko poznata turistička destinacija, sinergije jedinstvene prirode, tradicionalnih i kulturnih običaja, gdje posjetitelji mogu uživati u raznovrsnoj i autentičnoj otočkoj ponudi te pritom doprinijeti održivom razvoju lokalne zajednice.

PLAN ODRŽIVOG TURIZMA PARKA PRIRODE TELAŠĆICA I DUGOG OTOKA

PLAN ODRŽIVOG TURIZMA

Parka prirode Telašćica i Dugog otoka

2016.-2021.

TELAŠĆICA, PROSINAC 2015.

NOSITELJ IZRADE:

SURADNIČKO VIJEĆE PARKA PRIRODE TELAŠĆICA I DUGOG OTOKA JAVNA USTANOVA „PARK PRIRODE TELAŠĆICA”

Sali IV 2, 23281 Sali,

www.pp-telascica.hr

IZRAĐIVAČI:

Članovi Suradničkog vijeća

Nikolina Baković, *ravnateljica*

Milena Ramov, *voditeljica odsjeka za inventarizaciju i praćenje stanja prirodnih i kulturnih vrijednosti*

Jona Petešić, *stručni suradnik za kulturnu baštinu*

Vesna Petešić, *viši stručni referent za održivo korištenje prirodnih resursa*

SURADNICI:

UDRUGA ZA PRIRODU, OKOLIŠ I ODRŽIVI RAZVOJ SUNCE

Zrinka Jakl, *koordinatorica programa Zaštite prirode*

Milena Šijan, *voditeljica projekata programa Zaštite prirode*

Matea Špika, *voditeljica projekata programa Zaštite prirode*

WWF ADRIA

Željka Rajković

INSTITUT ZA TURIZAM

Hrvoje Carić

DRŽAVNI ZAVOD ZA ZAŠTITU PRIRODE

Maša Ljuština

PLAN ODRŽIVOG TURIZMA IZRAĐEN JE UZ PODRŠKU PROJEKATA:

- **SEA-MED** – „Razvoj održivih gospodarskih aktivnosti u parkovima prirode Lastovsko otočje i Telašćica”
- **„ZAJEDNO ZA PRIRODU I OKOLIŠ”**

CIP — Katalogizacija u publikaciji

Znanstvena knjižnica Zadar

150229034

ISBN 978-953-57348-3-3

Plan održivog turizma Parka prirode
Telašćica i Dugog otoka 2016.-2021.

Sali: Javna ustanova „Park prirode Telašćica”, 2016.
136 str.: ilustr. (pretežno u bojama); 210x297mm

PLAN ODRŽIVOG TURIZMA

Parka prirode Telašćica i Dugog otoka

2016.-2021.

TELAŠĆICA, PROSINAC 2015.

Projekt SEA-Med

„PROJEKT SEA-MED: RAZVOJ ODRŽIVIH GOSPODARSKIH AKTIVNOSTI U MORSKIM ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA“

SEA-Med projekt u Hrvatskoj ima za cilj razvoj održivih gospodarskih aktivnosti u parkovima prirode Lastovsko otočje i Telašćica. To konkretno uključuje podršku provedbi planova upravljanja parkovima prirode Lastovsko otočje i Telašćica; razvoj plana održivog turizma kojim bi se unaprijedila praksa održivog turizma, promicanje inicijative turizma temeljenog na prirodnim vrijednostima te prepoznavanje financijskih mehanizama morskih zaštićenih područja, kao i promicanje održivog ribolova.

Projekt SEA-Med Hrvatska koordinira i provodi Udruga Sunce, a u partnerstvu s WWF-om (Svjetska organizacija za zaštitu prirode), Ministarstvom za zaštitu okoliša i prirode (MZOIP), Ministarstvom turizma, Državnim zavodom za zaštitu prirode (DZZP) te javnim ustanovama za upravljanje parkovima prirode Telašćica i Lastovsko otočje.

Ciljevi projekta u Hrvatskoj su:

- Postupno, i uz sudjelovanje dionika, izraditi i provesti plan održivog turizma za parkove prirode Lastovsko otočje i Telašćica, uključujući financijski / poslovni plan, plan praćenja i komunikacije, plan edukacije i marketinga / podizanja svijesti - usvojiti najbolje prakse i utvrditi mehanizme za stvaranje financijske održivosti.
- Povećati uvažavanje, podršku i razumijevanje javnosti, donositelja odluka i investitora o ekološkim, socijalnim i ekonomskim vrijednostima parkova prirode Lastovsko otočje i Telašćica.
- Osigurati da organizacije koje se bave očuvanjem prirode (stručnjaci za morska zaštićena područja, organizacije civilnog društva i javna i državna uprava) imaju kapacitete, vještine i alate za aktivno uključivanje u planiranje i razvoj održivih gospodarskih aktivnosti u parkovima prirode Lastovsko otočje i Telašćica.

Projekt SEA-Med Hrvatska dio je šireg regionalnog projekta punog naziva „SEA – Med: Održive gospodarske aktivnosti u zaštićenim morskim područjima Sredozemnog mora“ koji se odvija na razini Sredozemlja, a obuhvaća osam morskih zaštićenih područja u šest mediteranskih zemalja (Albanija, Alžir, Hrvatska, Libija, Tunis i Turska) i ima za cilj pomoći parkovima da naprave korak prema financijskoj samostalnosti, što uključuje predanost i angažman dionika, planove upravljanja koji se bave ključnim problemima (ribarstvo i turizam) te financijske mehanizme kojima se osiguravaju dugoročno djelovanje i održivost. Projekt na regionalnoj razini koordinira i provodi WWF Mediteran.

Trajanje projekta: 1. ožujka 2014. – 28. veljače 2017.

PARTNERI PROJEKTA

Državni zavod
za zaštitu prirode

REPUBLIKA HRVATSKA

MINISTARSTVO ZAŠTITE
OKOLIŠA I PRIRODE

Ministarstvo turizma
REPUBLIKE HRVATSKE

TELAŠĆICA
Park prirode
Nature Park

LASTOVSKO
OTOČJE
Park prirode
Nature Park

DONATORI

CRITICAL ECOSYSTEM
PARTNERSHIP FUND

Projekt Zajedno za prirodu i okoliš

10. prosinca 2013. godine započeo je dvogodišnji projekt „Zajedno za prirodu i okoliš“. Projekt su sufinancirali EU iz Europskog socijalnog fonda i Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske.

Temeljni ciljevi projekta su da se kroz jačanje suradnje i sudjelovanja javnosti u zaštiti prirode i okoliša doprinese povećanju kvalitete života u Dalmaciji te da se ojača međusobno povjerenje između organizacija civilnoga društva odnosno građana i tijela lokalne samouprave u donošenju odluka vezanih uz održivi razvoj.

Projekt financira IPA - Instrument for Pre-Accession Assistance: Fond EU za pomoć zemljama pristupnicama u periodu od 2007. do 2013., iz strukturnih fondova, a provodi se u okviru Operativnog programa Razvoj ljudskih potencijala. Ukupna vrijednost projekta je 119.623,70 eura, a EU sufinancira projekt s 60.000,00 eura. Ugovorno tijelo u Republici Hrvatskoj je Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva.

U projektu surađuju udruge civilnog društva te jedinice lokalne samouprave i javne ustanove. Udruga za prirodu okoliš i održivi razvoj Sunce je koordinator projekta, a kao partneri su uključeni Ekološka udruga „Krka“ Knin, Grad Knin, Općina Kistanje, Javna ustanova „Park prirode Telašćica“, Općina Sali, Javna ustanova „Park prirode Lastovsko otočje“ i Općina Lastovo. Kao suradnik na projektu uključen je Grad Split.

Sudjelovanje javnosti u procesima na lokalnim razinama, a koji se odnose na očuvanje okoliša i održiv razvoj, predstavlja temeljni preduvjet provedivosti i učinkovitosti odluka lokalne vlasti. Da bi javnost pravodobno sudjelovala, mora biti točno i na vrijeme informirana.

EUROPSKA UNIJA
ULAGANJE U BUDUĆNOST

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

Riječ ravnateljice

Plan održivog turizma razvijen je kroz projekt SEA-Med (Razvoj održivih gospodarskih aktivnosti u morskim zaštićenim područjima) zahvaljujući suradnji WWF-a, Udruge za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce, Hrvatske agencije za prirodu i okoliš, Ministarstva zaštite okoliša i prirode, Javne ustanove te Suradničkog vijeća Parka prirode Telašćica i Dugog otoka koji je i nositelj izrade, donošenja te provedbe plana.

Suradničko vijeće osnovano je od strane Javne ustanove s ciljem unaprjeđenja komunikacije i suradnje s lokalnom zajednicom te njenim aktivnim uključivanjem u planiranje održivog razvoja ovog područja.

Provedbom ciljeva i aktivnosti ovog dokumenta želi se postići da Park postane srce „zelenog turizma” koji će poticati rast lokalne zajednice kroz razvoj poljoprivrednih, turističkih i uslužnih djelatnosti. Podizanjem razine kvalitete sadržaja, proizvoda i usluga, korištenjem novih zelenih tehnologija te aktivnim uključivanjem lokalnog stanovništva u svoj rad Park će prestati biti pogrešno shvaćen kao zaštićeno područje gdje je ljudska aktivnosti zabranjena. Također će primjerom pokazati da smisao zaštite prirode nije odvajanje prirode od ljudi, nego da se može štititi prirodu, a istovremeno omogućiti valorizaciju područja u turističke, rekreativne i edukativne svrhe koristeći prirodna i kulturna bogatstva ovog područja kao dobar temelj za razvoj kvalitetnog, promišljenog i održivog turizma.

Ravnateljica Javne ustanove „Park prirode Telašćica”
Nikolina Baković

Sadržaj

1. UVOD I KONTEKST	11
1.1. Plan održivog turizma	13
1.1.1. Što je održivi turizam	13
1.1.2. Što je plan održivog turizma	15
1.1.3. Donošenje plana održivog turizma	15
1.1.4. Proces izrade plana	16
1.1.5. Sažetak plana održivog turizma	17
1.2. Partneri u provedbi plana održivog turizma	19
1.2.1. Suradničko vijeće	19
1.2.2. Pregled i uključivanje partnera	21
1.3. Zakonodavni i strateški okvir održivog turizma	24
1.4. Analiza tržišta i trendovi u turizmu	26
1.4.1. Novi turist i globalni trendovi	26
1.4.2. Trendovi turizma u prirodi	27
1.4.3. Nacionalna kretanja prema istraživanjima ljetnog odmorišnog turizma	32
1.4.4. Lokalna kretanja prema istraživanjima posjetitelja u Parku prirode Telašćica	32
1.4.5. Zaključna razmatranja: turistički trendovi i perspektiva ekoturizma u RH	34
1.5. Turistička resursna osnova i ponuda Dugog otoka	35
1.5.1. Analiza turističke resursne osnove	35
1.5.2. Turistička ponuda Dugog otoka	41
1.5.3. Turistička zonacija	48
1.6. Dugi otok kao destinacija održivog turizma	51
1.6.1. Pregled potencijala za daljnji razvoj i promocija parka i otoka	51
1.6.2. Istraživanja posjetitelja Parka prirode Telašćica kao temelj za razvoj održive destinacije	53
1.6.3. Sustav posjećivanja u Parku prirode Telašćica	55
2. PLANSKI DIO	59
2.1. Vizija	61
2.2. Ciljevi i aktivnosti plana održivog turizma	62
2.2.1. Cilj A: Podići svijest o očuvanju kulturnih, tradicijskih i prirodnih vrijednosti otoka	63
2.2.2. Cilj B: Unaprijediti sustav posjećivanja i podići kvalitetu destinacije	65
2.2.3. Cilj C: Unaprijediti postojeće i razviti nove turističke sadržaje otoka	69
2.2.4. Cilj D: Jačati suradnju svih aktera sektora turizma na otoku	72

3. FINANCIJSKI RESURSI	76
3.1. Prikaz financiranja	79
3.1.1. Prikaz financija prema aktivnostima	80
3.1.2. Prikaz financija prema ciljevima	85
3.1.3. Prikaz financija prema prioritetima	85
3.1.4. Prikaz financija prema strategijama	85
3.2. Izvori financiranja	87
4. MONITORING I EVALUACIJA	90
4.1. Praćenje i evaluacija provedbe plana	93
5. LITERATURA	94
6. PRILOZI	100
PRILOG 1. Inicijative i standardi upravljanja turizmom	100
PRILOG 2. Pregled posebnih ciljeva i aktivnosti NSAP-a koje se tiču razvoja održivog turizma	106
PRILOG 3. Pregled nacionalnih dionika u turizmu	112
PRILOG 4. Pregled istraživanja TOMAS Ljeto 2014.	116
PRILOG 5. Katalog resursne osnove Dugog otoka	122
PRILOG 6. Popis tablica, slika, grafičkih prikaza i karata	130

A high-angle, wide shot of a mountain road winding up a steep, rocky hillside. The hillside is covered in green and yellowish-brown vegetation. A large group of cyclists, wearing various colored jerseys, are riding up the road. The road is paved and has a white line marking. The sky is clear and blue. The overall scene is one of a challenging cycling climb.

1. UVOD I KONTEKST

1.1. Plan održivog turizma

1.1.1. ŠTO JE ODRŽIVI TURIZAM

Koncept održivog razvoja jedan je od najraširenijih modernih koncepata razvoja koji se pojavljuje kao odrednica u mnogim sektorima pa tako i u sektorima zaštite prirode te turizma. Jedna od najpoznatijih definicija glasi: „Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnje generacije, ne ugrožavajući pritom budućnost sljedećih generacija” (WCED, 1987). Druge definicije pokušale su se približiti jasnijem razumijevanju razvojnih ograničenja pa je tako i WWF u svom pokušaju definiranja održivosti uveo pojam nosivog kapaciteta: „Održivi razvoj znači poboljšanje kvalitete života unutar kapaciteta postojećih sustava” (IUCN, UNEP i WWF, 1991). Koncept nosivog kapaciteta također se pojavio u turizmu, prije svega kroz upravljanje posjetiteljima u zaštićenim područjima SAD-a, a onda i u mediteranskim destinacijama, kako bi se odredio broj gostiju koji će očuvati turističku resursnu osnovu i donijeti optimalne prihode.

Učestalo pozivanje na održivi razvoj daje zaključiti da je koncept vrlo zastupljen, ali kao što praksa ukazuje, metodološki i institucionalno nije zagarantirana njegova provedivost. Provedivost bi se mogla osigurati jednostavnijim, neospornim i konkretnim definiranjem održivosti u obliku jednadžbe sugerirajući nužnost uspostave sustava relevantnih pokazatelja i njihovog mjerenja (Carić, 2011):

$$\text{održivost} = \text{potrošnja} < \text{obnavljanje}$$

Održivi turizam ima raznih definicija od kojih se može istaknuti ona koju koristi UN-ova inicijativa Partnership for Sustainable Tourism i Sustainable Consumption & Production Branch proizlazeći iz priručnika UNWTO-a (2004): „Načela održivosti odnose se na okolišni, ekonomski i sociološki aspekt turističkog razvoja te osiguravanje prikladne ravnoteže između ta tri aspekta kao garancije dugoročne održivosti” (Priručnik UNWTO-a 2004). Stoga bi održivi turizam trebao:

1. **Osigurati optimalno korištenje resursa.** Resursi čine ključni element i turističkog razvoja i održavanja ekoloških procesa te pomažu očuvanju prirodne baštine i bioraznolikosti.
2. **Poštovati sociokulturnu autentičnost lokalnih zajednica.** Očuvati materijalno kulturno nasljeđe i tradicijske vrijednosti te doprinijeti međukulturnom razumijevanju i toleranciji.
3. **Osigurati dugoročno održive ekonomske procese.** Uspostaviti pravednu raspodjelu socio-ekonomske dobrobiti svih dionika, što uključuje i mogućnost zapošljavanja sa stabilnim prihodima i socijalnom skrbi za lokalnu zajednicu, te ublažavanje siromaštva.

Razvoj održivog turizma iziskuje informirano i motivirano sudjelovanje svih relevantnih dionika, kao i snažno političko vodstvo koje omogućava komunikaciju svih zainteresiranih strana i građenje dogovora.

Postizanje održivog turizma je kontinuirani proces koji zahtijeva stalni monitoring utjecaja, te provođenje nužnih korektivnih mjera kada je to potrebno. Održivi turizam bi također

trebao osigurati visoku razinu zadovoljstva i pamtljiva iskustava turista, podižući njihovu svijest o pitanjima očuvanja resursa i promičući praksu održivog turizma.

Održivi turizam zasniva se na:

1. Zaštiti okoliša s baštinom (prirodnom, kulturnom i tradicijskom) kao resursima.
 2. Lokalnoj zajednici kojoj turizam treba služiti kako bi se kvalitetno razvijala.
 3. Gospodarstvu koje na odgovoran način koristi resurse radi ostvarivanja dobiti.
-

Ekoturizam se pojavljuje 1980-ih godina kao alternativa masovnom turizmu te kao potreba za većom odgovornošću prema okolišu i lokalnim zajednicama. Ekoturizam je postao koncept koji opisuju brojne definicije. Tako Celabbos-Lascurain (1987), autor termina „ekoturizam“, definira ekoturizam kao putovanje u relativno nepromijenjeno i nezagađeno područje sa specifičnim ciljevima proučavanja, uživanja i dokoličarenja u krajobrazu sa specifičnim ekološkim vrijednostima, ali i prisutnom kulturnom baštinom.

Ekoturizam je kao koncept jednim dijelom izrastao u koncept održivog turizma, a drugim dijelom nekontrolirano počeo biti korišten za različite promotivne potrebe. Tako da je ekoturizam danas široko interpretiran pojam koji se zapravo često svodi samo na promociju ekoloških obilježja neke destinacije, ali ima uporište u povećanoj potražnji turista za različitim vrstama turističkih proizvoda i usluga „eko“ predznaka. Neka osnovna obilježja koja se vežu za pojam ekoturizma su: prirodno očuvan prostor, korištenje jednostavnih vrsta smještaja, strogo pridržavanje zaštite okoliša uključujući i ograničen broj posjetitelja. Gost koji na taj način provodi odmor očekuje očuvan okoliš ili minimalno izmijenjen okoliš te iskustvo povratka prirodi.

Iz navedenog se može zaključiti da je ekoturizam najistaknutija i najaglašenija selektivna vrsta održivog turizma, a novi trendovi ukazuju da certificiranje raznih proizvoda i usluga u turizmu igraju sve značajniju ulogu kod potrošača koji na taj način žele garanciju za ekološku vjerodostojnost.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA: PREMA ODRŽIVOM TURIZMU

Održivost turizma nije moguće ostvariti bez određivanja pokazatelja koji su u direktnoj funkciji osnaživanja konkurentnosti destinacije. Ako se ne mjeri trenutno stanje, ne može se ni znati kako upravljati, osobito kako upravljati mogućim rizicima. Postojeći trendovi i praksa upućuju na to da je moguće proizvesti relevantne pokazatelje održivog turizma te na taj način pridonijeti kvalitetnom turističkom razvoju (detaljnije u prilogu Inicijative i standardi upravljanja održivim turizmom).

Osnovne poruke

1. Turizam, lokalna zajednica, okoliš, prirodna i kulturna baština su međusobno povezani i njihovu pozitivnu vezu treba jačati zbog međusobnog opstanka.
 2. Turizam kao poželjan faktor razvoja lokalne zajednice treba sagledavati i kroz aspekte kulturne i tradicijske baštine te zaštite okoliša i bioraznolikosti.
 3. Nužan je sustav kontinuiranog unaprjeđenja održivosti turizma s jasnim kriterijima i pokazateljima.
-

1.1.2. ŠTO JE PLAN ODRŽIVOG TURIZMA

Bitna odrednica održivog turizma je njegovo planiranje na načelima suradnje i sudjelovanja svih zainteresiranih dionika i aktera u turizmu. Kao korisni upravljački alati koji mogu doprinijeti uspješnosti ostvarenja održivog turizma izrađuju se strateški dokumenti poput plana održivog turizma (POT). Takav plan izrađen je u sklopu projekta SEA-Med za područje Parka prirode Telašćica i Dugog otoka.

Plan sadržava osnovne informacije o Parku prirode Telašćica i Dugom otoku, njegovim prirodnim bogatstvima i kulturno-povijesnoj baštini kao turističkim resursima i atrakcijama, definira viziju te identificira ciljeve, aktivnosti i ključne partnere potrebne za ostvarenje održivog turizma.

POT je izrađen na temelju dosadašnje dobre prakse i iskustava stečenih tijekom izrade plana upravljanja Parkom prirode Telašćica, stoga plan održivog turizma prati strukturu plana upravljanja što dovodi do bolje prepoznatljivosti i usklađenosti ta dva strateška dokumenta.

Postavljeni ciljevi te predložene aktivnosti ovog dokumenta vezani su uz osnovne postavke održivog turizma koje uključuju očuvanje i promociju prirodnih resursa, aktivno uključivanje pružatelja turističkih usluga na otoku što pozitivno doprinosi ekonomiji lokalne zajednice, ali i održivo gospodarenje otpadom i time očuvanje okoliša. Veliki dio Plana odnosi se i na aktivnosti čiji je cilj unaprjeđenje turističke ponude Parka prirode Telašćica i Dugog otoka usmjerene prema ekološki sve svjesnijem turistu. Plan definira koje su aktivnosti prioritetne za provedbu te postavlja jasne pokazatelje kojima se može mjeriti je li se one zaista i provode. Za svaku aktivnost procijenjen je trošak njene provedbe te vrijeme provedbe.

Ovaj je strateški dokument izrađen na period od pet godina i može poslužiti kao temelj za izradu godišnjih akcijskih planova vezanih za provedbu turizma na Dugom otoku. Postojanjem i provedbom ovog Plana može se na lokanoj razini osigurati provedba nacionalne Strategije razvoja turizma Republike Hrvatske koja za temeljne vrijednosti ima održivost i očuvanje prirodne i kulturno-povijesne baštine.

1.1.3. DONOŠENJE PLANA ODRŽIVOG TURIZMA

Nositelj izrade, donošenja i provedbe Plana održivog turizma je Suradničko vijeće Parka prirode Telašćica i Dugog otoka.

Plan održivog turizma je strateški dokument kojim se planira održivi razvoj turizma destinacije na period od pet godina. Naime, plan kao strateški dokument nije akt čija je izrada i donošenje propisano zakonskom regulativom, već se radi o dobrovoljnom pristupu njegovoj izradi kako bi se kvalitetno planirao održivi razvoj turizma destinacije te se osigurali svi elementi održivosti. Implementacijom planiranih aktivnosti nastoji se optimalno iskoristiti potencijale otoka uz poštivanje kulturnog identiteta i nasljeđa te osigurati dugoročne i održive učinke turizma na društvenu i gospodarsku korist lokalne zajednice.

Ciljevi Plana komplementarni su s ciljevima Plana upravljanja Parka prirode Telašćica u dijelu koji se odnosi na zaštićeno područje, odnosno postizanjem ciljeva Plana održivog turizma ne dovode se u pitanje prirodni i kulturni resursi koji su ciljevi očuvanja zaštićenog područja. Što se tiče ostatka otoka, u plan su uključene sve aktivnosti prema rezultatima radionica dobivenim u suradnji sa svim relevantnim lokalnim dionicima.

Po izradi Plana, isti se dao na javni uvid u trajanju od 15 dana te su u njegov sadržaj uvršteni svi relevantni komentari. Po završenom javnom uvidu i obradi svih komentara, Suradničko vijeće je na svojoj sjednici donijelo Plan održivog turizma uz suglasnost članova Vijeća.

1.1.4. PROCES IZRADE PLANA

Plan održivog turizma izrađivan je tijekom 2014. i 2015. kroz aktivno uključivanje lokalnih dionika i svih onih koji su na bilo koji način povezani s područjem Parka prirode i Dugog otoka, kao i kroz interne treninge zaposlenika Javne ustanove.

Tablica 1: Prikaz treninga i radionica koje su provedene tijekom procesa izrade Plana održivog turizma

TIP	DATUM	LOKACIJA	SVRHA
TRENING-RADIONICE	17. – 21. 3. 2014.	Vlora, Albanija	Regionalni trening: proces razvoja Plana održivog turizma i izrada specifičnih ciljeva
	19. – 24. 10. 2014.	Ustica, Italija	Regionalni trening: analiza resursa u svrhu adresiranja negativnih utjecaja i dobivanja aktivnosti plana
	10. – 15. 5. 2015.	Kas, Turska	Regionalni trening: konsolidacija plana, primjeri dobre prakse, uvod u marketing i komunikaciju zaštićenih područja
RADIONICE S DIONICIMA	15. 5. 2014.	Sali	SWOT analiza, elementi vizije i analiza turističkih aktivnosti
	1. 10. 2014.	Sali	Detaljan razvoj aktivnosti Plana održivog turizma
	25. i 26. 3. 2015.	Sali	Turistička zonacija, identifikacija tematskih tura i razvoj vodiča za Dugi otok
INTERNE RADIONICE	30. 9. 2014.	Sali	Evaluacija rezultata prve radionice s dionicima
	24. 4. 2015.	Zadar	Detaljna razrada aktivnosti plana
	2. 8. 2015.	Sali	Detaljna razrada financijskog dijela plana
	19. 11. 2015.	Zadar	Indikatori ciljeva, financijsko planiranje
	4. 12. 2015.	Sali	Financijsko planiranje i dorada aktivnosti
OSTALO	1. – 3. 9. 2014.	Split	Trening radionica za izradu Komunikacijske strategije Parka prirode Telaščica
	26. 9. 2014.	Sali	Interna radionica za razvoj komunikacijske strategije
	12. 2. 2015.	Sali	Službeno osnivanje Suradničkog vijeća
	7. – 10. 12. 2015.	Split	Komunikacijski trening za morska zaštićena područja

Slika 1: Regionalna trening radionica 2014. (Vlora, Albanija) [© INCA, Albanija]

Slika 2: Hrvatski tim na regionalnoj trening radionici (Vlora, Albanija)
[© INCA, Albanija]

Uloga provedenih **trening-radionica** bila je edukacija djelatnika Javne ustanove vezano za proces strateškog planiranja razvoja održivog turizma, te načine uključivanja dionika. Znanja i vještine dobivene tijekom ovih trening-radionica koristile su se u daljnjem procesu planiranja uz participativni pristup, odnosno aktivno uključivanje dionika i uvažavanje njihovih potreba i stavova za lokalni razvoj.

Kroz **radionice s dionicima** sakupile su se sve potrebne informacije koje su se upotrebljavale za daljnju evaluaciju i izradu Plana. Tako je izrađena SWOT analiza Dugog otoka, vizija razvoja održivog turizma otoka kao turističke destinacije, specifični ciljevi, aktivnosti plana i financijsko planiranje za provedbu aktivnosti.

Na **internim radionicama** na kojim su sudjelovali zaposlenici Javne ustanove, Sunca, WWF-a i Instituta za turizam evaluirani su rezultati dobiveni kroz radionice s dionicima te su razrađeni dijelovi Plana vezani uz indikatore aktivnosti i indikatore specifičnih ciljeva. Dio internih radionica bio je posvećen i razvoju komunikacijske strategije Parka prirode.

Slika 3: Radionica za razvoj Plana održivog turizma
[© Željka Rajković]

Slika 4: Radionica za razvoj Vodiča za Dugi otok
[Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica”]

1.1.5. SAŽETAK PLANA ODRŽIVOG TURIZMA

Tablica 2: Sažetak plana održivog turizma

SAŽETAK PLANA ODRŽIVOG TURIZMA	
NOSITELJ PLANA ODRŽIVOG TURIZMA	Suradničko vijeće Parka prirode Telašćica i Dugog otoka
CILJEVI PLANA	Plan ima četiri specifična cilja koja se planiraju postići provedbom aktivnosti. Ciljevi su vezani uz edukaciju o vrijednostima Parka prirode Telašćica i Dugog otoka, unaprjeđenje postojeće i razvoj nove ponude kako Parka prirode tako i ostatka Dugog otoka, korištenje postojeće infrastrukture otoka u turističke svrhe, razvoj nove posjetiteljske infrastrukture i jačanje suradnje svih aktera u sektoru lokalnog turizma.
OPIS	Održivi razvoj turizma je odgovornost svih nas kao pojedinaca koji direktno ili indirektno doprinosimo lokalnom razvoju i unaprjeđenju destinacije sa svrhom postizanja ekonomske dobrobiti lokalne sredine, a da pritom ne kompromitiramo prirodne i kulturne resurse i ne ugrozimo lokalni identitet već planiranjem razvoja osiguramo sve vrijednosti područja i budućim generacijama.
UKUPNA INVESTICIJSKA VRIJEDNOST PROVEDBE PLANA	58.700.000,00 HRK
PLANIRANI IZVORI FINANCIRANJA	Provedba aktivnosti financirat će se dijelom iz vlastitih sredstva Javne ustanove Park prirode Telašćica, Općine Sali, Turističke zajednice Općine Sali, Turističke zajednice mjesta Božava, Javne ustanove Natura Jadera te privatnih investitora sukladno nositeljima svake pojedine aktivnosti, kao udio sufinanciranja provedbe zajedničkih projekata. Vanjski izvori financiranja planiraju se povlačiti iz nacionalnih fondova prema tematici prijavljenih projekata, te EU fondova za veće infrastrukturne projekte i projekte koji su vezani uz poticanje lokalnog poduzetništva i gospodarstva. Potencijalni izvor financiranja su i donacije svjetskih donatora u sustavu zaštite prirode i održivog razvoja te natječajni čiji su izvori financiranja zaklade za unaprjeđenje zaštite prirode i poticanje održivog razvoja.
PLANIRANI REZULTATI PROVEDBE PLANA	Rezultati provedbe plana na razini ciljeva su prepoznavanje i doprinos očuvanju vrijednosti Parka prirode Telašćica i Dugog otoka od strane krajnjih korisnika, unaprjeđenje broja i vrste turističke infrastrukture i povećanje razine zadovoljstva korištenja iste, uspostavljeno upravljanje otpadom te uspostavljen sustav praćenja potrošnje energije i vode, povećanje cjelokupnog iskustva boravka u destinaciji te povećanje postotka aktivnih sudionika sektora turizma u procesima planiranja i razvoja destinacije kao i u zajedničkim projektima i aktivnostima.

1.2. Partneri u provedbi plana održivog turizma

1.2.1. SURADNIČKO VIJEĆE

OSNIVANJE SURADNIČKOG VIJEĆA

U samom početku provedbe SEA-Med projekta pojavila se ideja o **osnivanju Suradničkog vijeća kao važnog koraka u ostvarivanju održivog razvoja**. Kako bi se zainteresiralo lokalnu zajednicu za suradnju, jer korist od razvoja održivog turizma mora imati upravo ona, nastojalo se na početku projekta uključiti što veći krug ljudi koji pružaju usluge u turizmu ili imaju interes u budućnosti baviti se nekom turističkom djelatnošću.

Slika 5: Inicijalni sastanak za osnivanje Suradničkog vijeća Parka prirode Telašćica i Dugog otoka
[Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“]

S obzirom na to da se razvojem održivog turizma Dugog otoka želi osigurati odgovornost prema prirodnim resursima, ekonomska dobrobit cjelokupne lokalne sredine te zadovoljstvo posjetitelja, Suradničko vijeće je način kako bi zaista ostvarili priču o održivosti i u konačnici pridonijeli društvenom i gospodarskom razvoju kako Parka prirode tako i Dugog otoka.

Naime, Park prirode kao izdvojena cjelina u ovoj priči i nema puno smisla, jer ipak je lokalna zajednica ta koja bi trebala imati koristi od Parka i koja je u konačnici i vlasnik Parka. Kada se radi o održivom razvoju turizma, ne bi se smjeli ograničiti samo na granice zaštićenog područja već Park prirode treba sagledati u kontekstu pokretača razvoja cijelog otoka.

Osnivanje i rad Suradničkog vijeća od iznimnog je značaja za područje cijelog Dugog otoka pa je od velike važnosti i u rad Vijeća i aktivnosti projekta uključiti sve relevantne institucije kao i zainteresirane stanovnike koji svojim djelovanjem i provedbom aktivnosti Plana održivog turizma mogu doprinijeti održivom razvoju otoka.

Javna ustanova Park prirode Telašćica na dobrovoljnoj je osnovi osnovala skupinu građana pod nazivom **Suradničko vijeće Parka prirode Telašćica i Dugog otoka**. Cilj osnivanja Vijeća jest jačanje uloge lokalne zajednice u upravljanju i planiranju održivog razvoja Parka

prirode i Dugog otoka. Rad vijeća temelji se na unaprjeđenju međusektorske suradnje i komunikacije između institucija i lokalne zajednice te promicanju transparentnosti i društvene odgovornosti svih dijelova lokalne zajednice.

Suradničko vijeće doprinosi strateškom planiranju održivog razvoja i provedbi aktivnosti donesenih strateških dokumenata. Određivanje i rješavanje prioritetnih problema iz djelokruga vijeća, koordinacija i provođenje zajedničkih inicijativa, informiranje šire javnosti i širenje pozitivne slike također je uloga vijeća.

ISKUSTVO U DOSADAŠNJOJ KOMUNIKACIJI I RADU S VIJEĆEM

Dosadašnje iskustvo je pokazalo da je jako teško motivirati ljude na aktivno sudjelovanje u aktivnostima vezanim za proces planiranja održivog razvoja. Razlog tome je dijelom u mentalitetu otočkih ljudi koji se teško uključuju u aktivni angažman i provođenje svojih stajališta u djelo.

Činjenica jest da se prilično dugo vremena lokalno stanovništvo nije pitalo za njihovo mišljenje u procesu donošenja odluka čime se utjecalo na današnju ravnodušnost kod pokušaja uključivanja u donošenje odluka. Kako svaka promjena u društvu traži određeni period sazrijevanja svijesti, tako će i u ovom slučaju rada Suradničkog vijeća biti potrebno neko vrijeme da lokalno stanovništvo shvati da i njihovo mišljenje i djelovanje može imati učinak na razvoj sredine u kojoj žive.

Pretpostavljamo da je potrebno dobiti prve vidljive rezultate te da će oni u budućnosti donijeti drugačiji stav lokalne zajednice i aktivniji angažman u radu institucija kroz Suradničko vijeće ili druge oblike dobrovoljnih skupina lokalnog stanovništva. Na taj način bi se ostvario puni potencijal uloge ovakvog vijeća u razvoju lokalne sredine. Usprkos sadašnjim izazovima, važno je da je ovakva inicijativa kojom se traži i uvažava mišljenje lokalne zajednice pokrenuta, a rezultati će doći s vremenom.

Suradnička vijeća

1. **Suradnička vijeća** su jedan od alata za učinkovitije upravljanje zaštićenih područja, a predstavljaju tijela koje čine dionici zainteresirani za održivo korištenje zaštićenih područja s posebnim naglaskom na lokalnu zajednicu.
 2. **Cilj osnivanja Suradničkog vijeća** je jačanje uloge lokalne zajednice u upravljanju i planiranju održivog razvoja, kao i unaprjeđenje međusektorske suradnje i komunikacije između institucija i lokalne zajednice te promicanje transparentnosti i društvene odgovornosti svih dijelova lokalne zajednice.
 3. **Vijeća djeluju** na strateškom planiranju održivog razvoja te implementaciji aktivnosti u provedbi strateških dokumenata.
 4. **Rad vijeća** temelji se na principu nestranačkog, neprofitnog i transparentnog djelovanja.
 5. **Aktivnosti vijeća** usmjerene su na održivi razvoj lokalne sredine te na opće javno dobro u skladu s interesima lokalne zajednice.
-

1.2.2. PREGLED I UKLJUČIVANJE PARTNERA

U tablici se nalazi pregled relevantnih nacionalnih i lokalnih dionika i njihovog odnosa prema zaštićenom području. U tablici se nalaze i partneri za provedbu Plana održivog turizma, što se prvenstveno odnosi na lokalne dionike koji su povezani s turističkom djelatnošću.

Tablica 3: Analiza korisnika prostora

KORISNICI PROSTORA	ODNOS IZMEĐU KORISNIKA PROSTORA I ZAŠTIĆENOG PODRUČJA
MINISTARSTVO ZAŠTITE OKOLIŠA I PRIRODE (MZOIP)	Rad Ministarstva zaštite okoliša i prirode temelji se na stvaranju uvjeta za održivi razvoj, razvoj koji zadovoljava potrebe današnjice, a pritom ne ugrožava potrebe budućih generacija. Djelokrug rada Ministarstva obuhvaća poslove koji se odnose na zaštitu i očuvanje okoliša i prirode u skladu s politikom održivog razvoja Republike Hrvatske.
MINISTARSTVO KULTURE (MK)	Ministarstvo kulture obavlja upravne i druge poslove u području kulture koji se odnose na: razvitak i unaprjeđenje kulture, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva, istraživanje, proučavanje, praćenje, evidentiranje, dokumentiranje i promicanje kulturne baštine te ostale poslove. Nadležno je za pitanje kulturne baštine na području Parka prirode.
MINISTARSTVO POLJOPRIVREDE (MP)	Obavlja upravne i stručne poslove iz područja poljoprivrede, ribarstva, šumarstva, lovstva, veterine i ruralnog razvoja, kao i pripadajuće inspekcijske poslove.
MINISTARSTVO TURIZMA (MT)	Obavlja upravne i druge poslove koji se odnose na: turističku politiku Republike Hrvatske, strategiju razvitka hrvatskog turizma; razvoj i investicije u turizmu, promicanje hrvatskog turizma u inozemstvu. Sufinancira te potiče programe vezane za razvoj turističke ponude i turističke infrastrukture na području Parka.
MINISTARSTVO REGIONALNOG RAZVOJA I FONDOVA EU (MRRFEU)	Vizija ministarstva jest ravnomjerni razvoj svih krajeva Hrvatske, a misija osigurati kvalitetne javne politike za unaprjeđenje radnih i životnih uvjeta u svim dijelovima Hrvatske, a osobito u slabije razvijenim područjima.
DRŽAVNI URED ZA UPRAVLJANJE DRŽAVNOM IMOVINOM (DUUDI)	Pojedini objekti koji imaju perspektivu za prenamjenom u turističke svrhe na području Parka u nadležnosti su ovog ureda.
HRVATSKA AGENCIJA ZA OKOLIŠ I PRIRODU (HAOP)	Agencija je središnje informacijsko tijelo Republike Hrvatske za koordinaciju izvješćivanja i izvješćivanje Europske komisije o provedbi propisa zaštite okoliša i zaštite prirode te provodi koordinaciju izvješćivanja i izvješćivanje. Djelatnost Agencije je prikupljanje i objedinjavanje podataka i informacija o okolišu i prirodi, radi osiguravanja i praćenja provedbe politike zaštite okoliša i prirode, održivog razvitka te obavljanje stručnih poslova u vezi sa zaštitom okoliša i prirode.
FOND ZA ZAŠTITU OKOLIŠA I ENERGETSKU UČINKOVITOST (FZOEU)	Fond je središnje mjesto prikupljanja i ulaganja izvanproračunskih sredstava u programe i projekte zaštite okoliša i prirode, energetske učinkovitosti i korištenja obnovljivih izvora energije. Djelatnost Fonda obuhvaća poslove u svezi s financiranjem pripreme, provedbe i razvoja programa i projekata i sličnih aktivnosti u području očuvanja, održivog korištenja, zaštite i unaprjeđivanja okoliša te u području energetske učinkovitosti i korištenja obnovljivih izvora energije.
POLJOPRIVREDNO SAVJETODAVNA SLUŽBA (PSS)	Pružna besplatne usluge obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u svrhu povećanja proizvodno-gospodarske učinkovitosti poljoprivredne proizvodnje te obnove, razvitka i očuvanja svekolikih vrijednosti ruralnih područja.
KONZERVATORSKI ODJEL U ZADRU (KOZ)	Obavlja poslove koji se odnose na istraživanje, proučavanje, praćenje, evidentiranje, dokumentiranje i promicanje kulturne baštine.
REGIONALNA RAZVOJNA AGENCIJA ZADARSKE ŽUPANIJE (ZADRA)	Osnovna uloga agencije je postizanje ravnomjernog i održivog razvoja Županije, unaprjeđenje i koordinacija postojećih razvojnih aktivnosti u skladu s potrebama regije, nacionalnim potrebama i zahtjevima Europske unije te planiranje budućnosti gospodarskog razvoja sa susjednim regijama.
HRVATSKE ŠUME D.O.O.	Upravljaju šumama i šumskim zemljištem u vlasništvu države putem Uprave šuma nadležne za zadarsku županiju.
HRVATSKA GORSKA SLUŽBA SPAŠAVANJA (HGSS)	Specijalizirana je za spašavanje na nepristupačnim terenima.

KORISNICI PROSTORA	ODNOS IZMEĐU KORISNIKA PROSTORA I ZAŠTIĆENOG PODRUČJA
HRVATSKI PLANINARSKI SAVEZ (HSP)	Nacionalni športski savez za planinarske djelatnosti koji među ostalim organizira stručne škole i tečajeve, usklađuje i unaprjeđuje rad planinara, alpinista, penjača, speleologa, vodiča, markacista.
ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA (OCD)	Potiču aktivno sudjelovanje javnosti u zaštiti okoliša, prirode i ostvarivanju održivog razvoja. Provode razne projekte na području Parka.
STRUČNJACI (STR)	Stručnjaci različitih područja prema potrebama Plana upravljanja.
OPĆINA SALI	Park prirode je u sklopu ove jedinice lokalne samouprave.
JAVNA USTANOVA PARK PRIRODE TELAŠĆICA (JU)	Ustanova upravlja područjem Parka te obavlja djelatnost zaštite, održavanja i promicanja zaštićenog područja u cilju očuvanja izvornosti prirode, neometanog odvijanja prirodnih procesa, održivog korištenja prirodnih dobara te nadzire provođenje uvjeta i mjera zaštite prirode na području kojim upravlja.
JAVNA USTANOVA NATURA JADERA (JUNJ)	Ustanova upravlja zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Zadarske županije. Osnovne aktivnosti ustanove su zaštita prirodnih vrijednosti, osiguranje održivog korištenja prirodnih dobara, utvrđivanje i praćenje stanja prirode, sprječavanje potencijalnih negativnih utjecaja ljudskih aktivnosti, promocija i edukacija o zaštićenim vrijednostima.
SURADNIČKO VIJEĆE PARKA PRIRODE TELAŠĆICA (SV)	Vijeće su zainteresirani pojedinci lokalne zajednice i šire koji zajedničkim snagama žele poduprijeti lokalni razvoj.
TURISTIČKA ZAJEDNICA OPĆINE SALI (TZ) I TURISTIČKA AGENCIJA (TA)	Promiču i planiraju turističke programe na području Parka.
KOMUNALNO DRUŠTVO DUGI OTOK - ZVERINAC (KO)	Brine se za odvoz otpada te sanaciju odlagališta otpada na području Parka.
RONILAČKI CENTRI (RC)	Organiziraju ronilačke aktivnosti na području Parka.
LOKALNI IZNAJMLJIVAČI (LI)	Pružaju usluge smještaja na području Parka.
LOKALNA ZAJEDNICA (LZ)	Stanovništvo koje trajno prebiva na području Parka te su njihove djelatnosti ili interesi usko vezani uz aktivnosti Parka.
UGOSTITELJSKI OBJEKTI (UO)	Konobe, restorani, klubovi i kafići koji djeluju na području Parka i nositelji su velikog dijela gospodarskog razvoja područja.
OBRITNICI (OB)	Poduzetnici koji djeluju na području Parka i nositelji su dijela gospodarskog razvoja područja. Povremeni partneri Parka prirode.
HOTELI (H)	Tri hotela na području Dugog otoka.
KAMPOVI (K)	Tri kampa na području Dugog otoka.
POLJOPRIVREDNA GOSPODARSTVA (PG)	Poljoprivredno gospodarstvo je pravna ili fizička ili više fizičkih osoba koje se bave poljoprivredom, a djeluju kao: • obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo (OPG) • obrt registriran za obavljanje poljoprivredne djelatnosti • trgovačko društvo ili zadruga registrirana za obavljanje poljoprivredne djelatnosti • druga pravna osoba.

U Prilogu 3. se nalazi i Pregled nacionalnih dionika u turizmu, odnosno tijela koja moraju biti informirana ili uključena u inicijative razvoja održivog turizma.

Uključivanje partnera u proces izrade Plana održivog turizma provedeno je kroz niz radionica za izradu Plana održivog turizma, kao i kroz sastanke Suradničkog vijeća na kojima je tema bila i izrada POT-a.

Prva radionica s dionicima održana je 15. svibnja 2014. godine i na njoj je predstavljen koncept Suradničkog vijeća i koncept održivog i ekoturizma. Radilo se na viziji održivog turizma Dugog otoka, radila se SWOT analiza razvoja turizma na Dugom otoku, te procjena utjecaja turističkih aktivnosti.

Što se tiče vizije održivog turizma, sudionici radionice su se odlučili za viziju održivog turizma cijelog Dugog otoka, s Parkom prirode Telašćica kao pokretačem razvoja cijelog otoka.

Slika 6: Radionica s dionicima održana 2014. godine [© Željka Rajković]

Tako su se sami sudionici radionica odlučili da bi se Plan održivog turizma radio za cijeli Dugi otok, a ne samo za Park prirode Telašćica. Na radionici su dobiveni elementi vizije, koji su kasnije na internoj radionici složeni u viziju održivog turizma cijelog Dugog otoka, te su je zainteresirani dionici potvrdili na idućoj radionici s dionicima. SWOT analiza razvoja turizma poslužila je kao temelj za razradu ciljeva, a potom i za aktivnosti Plana održivog turizma. Također je korištena u razradi evaluacije ciljeva. Kod procjene utjecaja turističkih aktivnosti, za svaku turističku aktivnost se procijenio utjecaj na okoliš i prirodu, te utjecaj na lokalnu zajednicu.

Druga radionica s dionicima održana je 1. listopada 2014. godine i na njoj su se, na temelju ciljeva, razrađivale aktivnosti Plana održivog turizma. Predstavljeni su i ekološki certifikati i markice.

Aktivnosti Plana održivog turizma grupirane su prema prethodno dogovorenim ciljevima. Za svaku od predloženih aktivnosti POT-a napravljena je analiza elemenata održivog turizma, odnosno ocijenjeno je na koji način određena aktivnost doprinosi očuvanju prirode i okoliša te očuvanju tradicije, je li prihodi ostaju lokalnoj zajednici i je li aktivnost doprinosi zadovoljstvu turista. Također su za provedbu svake aktivnosti dogovoreni nositelji i suradnici.

Na **trećoj radionici s dionicima**, koja je održana 25. i 26. ožujka 2015. godine, radilo se na turističkoj zonaciji na području Parka, vodiču za Dugi otok, turističkim programima na Dugom otoku te edukativnim programima Parka prirode. Također se govorilo o brendiranju lokalnih proizvoda i trenutnoj ponudi lokalnih proizvoda na Dugom otoku.

Vezano za turističku zonaciju, određena su područja predviđena za korištenje *jet-skija*, korištenje kajaka, preporučena područja za plivanje, ronjenje s maskom i dihalicom, te su označene ronilačke lokacije. Što se tiče vodiča za Dugi otok, dogovorene su teme koje će biti obrađene u vodiču, sadržaji koji će biti obrađeni u pojedinoj temi, te tko je odgovoran za pojedine teme. Na radionici se radilo i na identifikaciji postojećih tura na Dugom otoku, te potencijalu za razvoj tura u budućnosti. Sudionici radionice su davali i prijedloge slogana za Dugi otok koji bi se mogao koristiti u promidžbi. Vezano za edukativne programe, napravljena je analiza postojećih programa koji se rade u suradnji s osnovnom školom i prijedlog budućih edukativnih programa. Drugog dana radionice gost predavač je govorio o brendiranju lokalnih proizvoda, te se nakon toga nastavilo raditi na identifikaciji postojećih lokalnih proizvoda te na potencijalu za njihov daljnji razvoj.

12. veljače 2015. godine službeno je osnovano **Suradničko vijeće**. Članovi Suradničkog vijeća su redovito pozivani na radionice s dionicima za izradu POT-a, a oni više zainteresirani sudjelovali su i u internim radionicama.

1.3. Zakonodavni i strateški okvir održivog turizma

Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine (NN 55/13) može poslužiti kao temelj razvijanja turizma koji afirmira prirodnu baštinu. Strategija prepoznaje da Hrvatska pripada zemljama koje privlače posjetitelje više odlikama svoga prirodnog prostora i bogatstvom kulturno-povijesne baštine nego kvalitetom, raspoloživošću i/ili raznovrsnošću novostvorenih turističkih atrakcija. Unatoč iznimnom bogatstvu i brojnosti prirodnih, povijesnih i kulturnih atrakcija, tek je njihov manji broj turistički valoriziran i uključen u ukupnu destinacijsku ponudu, zbog nedostatne turističke infrastrukture.

Postoji tržišna prednost

„...ljepota krajolika i ekološka očuvanost elementi su ponude u kojima Hrvatska ima prednost u odnosu na konkurente”

Manjkava infrastruktura i interpretacija

„unatoč iznimnom bogatstvu i brojnosti tih prirodnih, povijesnih i kulturnih atrakcija, tek je njihov manji broj turistički valoriziran i uključen u ukupnu destinacijsku ponudu”

Strategija propisuje prioritetne mjere unaprjeđenja konkurentnosti hrvatskog turizma i u sebi uključuje donošenje različitih akcijskih planova razvoja. Tako **Akcijski plan razvoja zelenog turizma** obuhvaća podteme s jedne strane zaštite i očuvanja, a s druge strane turističke valorizacije prirode i okoliša. Prva podtema obuhvaća sve aktivnosti kojima se izbjegava, smanjuje i kompenzira pritisak turizma na okoliš, s ciljem osiguranja njegove održivosti. Druga podtema obuhvaća aktivnosti turističke valorizacije prirodne baštine - u svim njenim pojavnostima, uz prepoznavanje da je prirodna baština jedan od glavnih motiva dolaska u Hrvatsku i važna sastavnica praktički svih vrsta turizma.

Akcijski plan razvoja zelenog turizma usmjeren je na razvijanje turizma temeljenog na prirodnoj baštini na način da se doprinese:

1. upravljanju turističkim procesima u zaštićenim područjima
 2. informiranju i educiranju javnosti o prirodnoj baštini i Natura 2000 ekološkoj mreži
 3. razvoju inovativne i konkurentne ponude temeljene na prirodnoj baštini.
-

Akcijski plan predstavlja prigodu da se na nacionalnoj razini formalnije realizira sinergija turizma i zaštite prirode. Time turistički sektor može dobiti kvalitetnije upravljanje i interpretaciju prirodne baštine, a sektor zaštite prirode može unaprijediti sve elemente interpretacije i generirati kvalitetnu financijsku održivost.

Nacionalna strategija i akcijski plan zaštite prirode (NSAP) u procesu je izrade. NSAP ima pet strateških ciljeva:

1. povećati učinkovitost osnovnih mehanizama zaštite prirode
2. smanjiti direktne pritiske na prirodu i poticati održivo korištenje
3. ojačati kapacitete sustava zaštite prirode
4. povećati znanje i dostupnost podataka o prirodi
5. podići razinu znanja, razumijevanja i podrške javnosti za zaštitu prirode

koji se svi u određenoj mjeri tiču turizma odnosno posjećivanja zaštićenih područja. Aktivnosti koje imaju veći naglasak na turizam su aktivnosti koje se tiču razvijanja integralnih sustava interpretacije i upravljanja posjetiteljima u zaštićenim područjima i pojedinim dijelovima ekološke mreže, te promoviranje održivog turizma kroz rad javnih ustanova. U prilogu (Pregled posebnih ciljeva i aktivnosti NSAP-a koje se tiču razvoja održivog turizma) je pregled posebnih ciljeva i njihovih aktivnosti koji se direktno ili indirektno tiču razvoja održivog turizma u zaštićenim područjima.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA: POVEZNICA POT-A SA STRATEŠKIM DOKUMENTIMA IZ SEKTORA ZAŠTITE PRIRODE I TURIZMA.

Strategija razvoja turizma i Strategija biološke i krajobrazne raznolikosti predstavljaju okvir za izradu planova održivog turizma (POT-a), te su kao takve uzete u obzir prilikom izrade i ovih planova.

Plan održivog turizma za područje Dugog otoka je petogodišnja strategija razvoja održivog turizma na lokalnoj razini tog otoka. Prema Zakonu o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma (Narodne novine broj 152/08) lokalne turističke zajednice izrađuju strateške i razvojne planove turizma na nivou jedinice lokalne samouprave. S obzirom na to da su lokalne turističke zajednice aktivno sudjelovale u izradi POT-a, mogu koristiti ovaj dokument kao svoj strateški plan razvoja turizma.

Dio Plana održivog turizma koji se odnosi na područje Parka prirode Telašćica izrađen je na temelju Plana upravljanja Parkom prirode Telašćica (2012. – 2022.). Aktivnosti iz plana upravljanja koje su imale veze s promocijom i turizmom bile su početna točka za izradu aktivnosti POT-a, te su preostale aktivnosti zapravo nadograđivane na postojeće aktivnosti iz plana upravljanja.

1.4. Analiza tržišta i trendovi u turizmu

Analiza daje kratak pregled globalnih trendova s aspekta „novog turista” i ključnih tema koje određuju turističku potražnju. Također se opisuju trendovi turizma u prirodi iz perspektive ekoturizma i drugih vezanih vrsta turizma (ruralni, kulturni i aktivni turizam).

1.4.1. NOVI TURIST I GLOBALNI TRENDOWI

U turizmu je, kao posljedica globalnih trendova, određena nova pojavnost turističkog ponašanja te posljedično skovan izraz „**novi turist**” koji je vrlo uključen u smislu fizičke aktivnosti te intelektualno i emotivno zainteresiran za sredinu koju posjećuje. Ovom se kovanicom žele uvažiti karakteristike koje određuju nove potrebe turista: starenje populacije, promjenjivost radnih obrazaca, veća ekološka svijest, transformacije dijela društvenih vrijednosti te brzi razvoj tehnologije. Analize tržišta razmatraju tri osnovne skupine novih turista:

1. Demografska skupina koju čine **turisti 55+** danas su *zdraviji, aktivniji, obrazovaniji, mobilniji i platežno sposobniji* nego ikada prije te dominiraju tržištem.
2. S druge strane **mladi i platežno sposobniji kupci** pod sve su većim pritiscima radnih obveza i imaju sve manje vremena za odmor. To su takozvani „*novcem bogati, vremenom siromašni*” potrošači koji traže kraća, ali učestalija te intenzivnija putovanja i daju prednost putovanjima koja štede vrijeme.
3. „**Zeleni**” su se iz alternativnog pokreta razvili u politički i društveni segment te aktivno zagovaraju održivost, pa se stoga odluka o kupnji, posebice izbor turističke destinacije i proizvoda, sve više temelji na ekološkoj prihvatljivosti.

Slika 7: Turisti 55+ [Izvor fotografije: Javna ustanova „Park prirode Telašćica”]

Vrijednosne promjene koje utječu na formiranje potreba „novih kupaca/novih turista“ uključuju:

- samoispunjenje
- ravnotežu
- zdravlje i
- individualizam.

Globalni trend težnje za uravnoteženosti nastavlja se i u vrijeme godišnjeg odmora pa posljedično „novi turist“ želi kupovati proizvode, usluge i iskustva kojima se uspostavlja fizička i duhovna ravnoteža. Također, bira one destinacije koje primjenjuju koncept održivosti i koje dokazuju svoju ekološku osviještenost.

Internet je nadišao sektor mobilnih komunikacija te postao temelj i osobnog komuniciranja i poslovanja. Planiranje odmora, rezervacije, nabava, orijentacija u prostoru i okolici, čak i interpretacija atrakcija događaju se putem interneta te novi turist očekuje njihovu dostupnost i funkcionalnost.

Rijetko koja grana ekonomije ima tako izraženu tržišnu utakmicu kao turizam te je **konkurentnost** karakteristika važna ne samo za pozicioniranje već i za preživljavanje. Velika ponuda turističkih proizvoda i usluga nezaustavljivo raste zahvaljujući jeftinim putovanjima i upotrebi interneta. Brojni su faktori uspješnosti razvoja destinacije i marketinga koji su ključni za konkurentnost destinacije. Da bi se uspjelo u ovome poslu, izuzetno je bitno imati u vidu sljedeće elemente konkurentnosti:

- klasteri atrakcija i doživljaja (povezivanje ponude u logičke, tematske, geografske cjeline kako bi se ponudili cjeloviti „paketi“ doživljaja)
- stvaranje lanca vrijednosti svih proizvoda i usluga (garancija kvalitete i održivosti)
- uspješna destinacija nastaje iz partnerstva (dijeljenje vizije i sinergija djelovanja su oznake vodećih)
- prepoznatljivost (mnoge destinacije su slične, zato je ključ stvaranja uspješnog brenda naći jedinstvenost)
- e-marketing (društvene mreže, internet, *smartphone* aplikacije i sl. sve su prisutnije ne samo kao promotivni alat već i kao dodatna potpora turistima u otkrivanju destinacije).

1.4.2. TRENDovi TURIZMA U PRIRODI

Turizam temeljen na atraktivnoj prirodi i krajoliku (engl. *nature-based tourism, wildlife tourism*) kontinuirano raste u ruralnim i zaštićenim područjima, a posebno intenzivno u Europi. Općenito se definira kao putovanje koje se poduzima uglavnom zbog boravka u prirodi i bavljenja raznim aktivnostima na otvorenom. Stoga se ovdje osim ekoturizma razmatraju i ostale vrste turizma koje se naslanjaju na njega ili ga nadopunjuju.

Motivacija

Na globalnoj razini 10 do 20 % međunarodnih putovanja je motivirano boravkom u prirodi (UNWTO).

Upoznavanje prirodnih ljepota motivira 20 % dolazaka u RH (Institut za turizam).

Velika potražnja za interakcijom s prirodom dovela je do učestalih problema povezanih s negativnim utjecajima na ekosustave, prije svega zbog nekvalitetnog upravljanja posjetiteljima zaštićenih ili osjetljivih područja i monitoringa tih negativnih utjecaja. Zbog sve većeg senzibiliteta i informiranosti, „novi turisti” ne ignoriraju degradaciju prirode i krajobraza te su njihove reakcije na negativne prakse vrlo često glasne i učinkovite zbog upotrebe društvenih mreža. Stoga se može zaključiti da turizam u prirodi mora ostvarivati ciljeve uravnoteženog i odgovornog bavljenja:

- konzervacijskom biologijom i zaštitom vrsta (prije svega onih najatraktivnijih koji generiraju interes)
- zadovoljstvom posjetitelja i
- ostvarivanjem profita za lokalnu zajednicu.

Ekoturizam je odgovorno putovanje u prirodna područja kojim se čuva okoliš i unapređuje blagostanje lokalnog stanovništva (The International Ecotourism Society). Osnovne karakteristike ekoturizma su:

- prirodno očuvani prostori
- korištenje jednostavnih vrsta smještaja i
- strogo pridržavanje zaštite okoliša uključujući i ograničeni broj posjetitelja.

Kao što je već spomenuto, „eko” je sastavnica svih globalnih trendova na različite načine i s različitim intenzitetima. Slijedom toga „eko” orijentaciju u turizmu dijelimo na dva segmenta:

- „tvrđi” ekoturisti – male skupine s posebnim interesima za ekoturizam koji na taj način provode cjelokupni odmor i
- „meki” ekoturisti koji najčešće funkcioniraju u većoj skupini turista i koji su zainteresirani za posjet ili izlet u prirodu.

Očekivanja ekoturista uključuju:

- očuvan okoliš
- doživljaj stapanja s prirodom
- prevenciju negativnih utjecaja na prirodnu i kulturnu baštinu
- ekonomski doprinos lokalnoj zajednici
- kvalitetnu edukacijsku komponentu – upoznavanje s prirodoslovnim temama i upoznavanje lokalnog načina života.

Ekoturizam

Procjenjuje se da je oko 3 % međunarodnih odmorišnih putovanja motivirano primarno ekoturizmom te kontinuirano pokazuje snažan rast između 10 % i 20 % godišnje – smatra se danas jednim od najbrže rastućih oblika turizma.

Neke od važnih niša ekoturizma su: promatranje divljih životinja (ptice, dupini i sl.), ronjenje, ribolov (big game, sportski ribolov i sl.), planinarenje i slobodno penjanje, avanturističke aktivnosti (pustolovne utrke, adrenalinski parkovi, orijentacijsko trčanje), biciklizam i sl.

Tko su ekoturisti:

- Ekološko svjesni pojedinci i skupine koji čvrsto vjeruju da svojim odabirom putovanja mogu smanjiti negativne učinke koje stvara takozvani masovni turizam te pri tome ostvariti svoju potrebu za učenjem i otkrivanjem.
- U najvećoj mjeri pripadaju dobi između 35 i 65 godina, visokoobrazovani, s bogatim iskustvom putovanja i viših platežnih mogućnosti.
- Kao glavne izvore informacija koriste preporuke, specijalizirane web-stranice, blogove i istraživanja.
- U organizaciji putovanja u velikoj se mjeri oslanjaju na vlastite snage odnosno, ovisno o obilježjima putovanja, tek djelomično na usluge specijaliziranih agencija.
- „Tvrdi” ekoturisti su visokomotivirana skupina koja odlazi na duga, specijalizirana, gotovo istraživačka i fizički zahtjevna putovanja, spremni su na nižu kvalitetu smještaja i osnovnu razinu usluga te se uključuju u različite aktivnosti očuvanja prirode (npr. akcije čišćenja okoliša, spašavanja životinja i dr.). Često sudjeluju u volonterskim aktivnostima.
- „Meki” ekoturisti nerijetko kombiniraju ekoturizam s proizvodima kulture, fizički su manje aktivni i zadovoljavaju se promatranjem i interpretacijom zajednica koje posjećuju, spremniji su putovati u organiziranim grupama i obično zahtijevaju višu razinu usluga.

Ruralni turizam je skupni naziv za različite aktivnosti i oblike turizma koji se razvijaju izvan područja gradova i područja na kojima se razvijao masovni turizam, a uključuje posjet prirodnoj i kulturnoj baštini u ruralnom prostoru, uključujući zaštićena područja, zatim panoramske vožnje, uživanje u ruralnom krajoliku i boravak na turističkim seljačkim gospodarstvima. Ovaj tip turizma naročito privlači putnike koji su željni bijega iz urbaniziranih sredina i žele uživati u miru i prirodi koje pruža život na selu. Ruralni prostor predstavlja potencijal u zadovoljavanju potreba gradskih stanovnika za mirom i prostorom za rekreaciju na otvorenom. Za turistički proizvod ruralnog turizma specifično je nastojanje da se posjetitelju osigura osobni kontakt, osjećaj za fizičko i ljudsko okruženje u ruralnom prostoru i, koliko je to god moguće, da mu se pruži prigoda sudjelovanja u aktivnostima, tradiciji i stilu života lokalnog stanovništva (npr. neposredan kontakt s domaćim životinjama, sudjelovanje u poljoprivrednim radovima i slično). Ruralni turizam doživljava značajnu ekspanziju u Europi tijekom proteklih dvadesetak godina zahvaljujući mjerama EU-a namijenjenima oživljavanju i održanju ruralnih područja. Francuska, Austrija i Velika Britanija su države s najdužom tradicijom u ruralnom turizmu koji se također aktivno razvija i u Njemačkoj, Italiji, Španjolskoj i Sloveniji.

Ruralni turizam

Oko 3 % međunarodnih odmorišnih putovanja je motivirano boravkom u ruralnom prostoru, uz godišnji rast od 6 %.

Najveći udio potražnje izvan sezone generira domaće stanovništvo iz urbanih područja.

Glavna jedinica razvoja ruralnog turizma su seoska gospodarstva koja svoju egzistenciju temelje na poljoprivredi, a višak svojih proizvoda plasiraju kroz novi prodajni kanal – turizam. Stoga je ruralni turizam važan u borbi protiv nezaposlenosti i depopulacije, ali i zbog očuvanja tradicije i biološke raznolikosti. Značaj ruralnog turizma se, prije svega, ogleda u interakciji poljoprivredne proizvodnje, proizvodnje tradicionalnih proizvoda, prezentacije tradicije,

tradicijske gastronomije i turističkih usluga, odnosno u korištenju već postojećih resursa. Seoskim gospodarstvima je od presudnog interesa razvijati dodatne sadržaje u okruženju, što uključuje i interpretaciju prirodne baštine.

Kulturni turizam je u posljednjih 10 godina značajnije razvijan nakon donošenja Strategije razvoja kulturnog turizma, ali i kroz sustavni rad na kreiranju regionalno i globalno prepoznatljivih događanja i pojačano otvaranje sve većeg broja pojedinačnih destinacija kulturnom turizmu. Posebno relevantni proizvodi kulturnog turizma za Hrvatsku uključuju:

- gradski turizam
- turizam baštine
- turizam događanja
- kreativni turizam te
- vjerski turizam.

Dostupne analize prognoziraju daljnji rast kulturnog turizma te ističu velik značaj ovog proizvoda za budući rast ukupnog turističkog sektora. Trend daljnjeg širenja potražnje i rast specijaliziranih proizvoda podržavat će rast manjih, specijaliziranih ponuđača usluga. Posebice se predviđa rast „kreativnog turizma“ koji na neki način omogućuje aktivnije uključivanje posjetitelja u lokalnu kulturu. Rastuća osjetljivost kupaca na etička pitanja, posebice vezana uz utjecaj putovanja na okoliš i lokalne društvene zajednice, pridonijet će daljnjem jačanju „odgovornosti“ u ponudi proizvoda kulturnog turizma.

Kulturni turizam

Kulturne i druge manifestacije značajno povećavaju stupanj atraktivnosti turističkog mjesta, regije ili zemlje u cjelini, i time obogaćuju sadržaj boravka i stvaraju mogućnosti veće potrošnje turista.

Slika 8: Vid kulturnog turizma na Dugom otoku je manifestacija Saljske užance kojima se posjetiteljima predstavlja lokalna kultura, kulturni identitet i tradicija [Izvor: TZ Općine Sali]

Aktivni turizam podrazumijeva sportske i rekreacijske aktivnosti različite razine intenziteta i pristupa. Globalni trend snažnog interesa za sportom motiviranim putovanjima podržan je orijentacijom k zdravom životu, boravcima u prirodi i okolišno-odgovornim putovanjima. Općenito govoreći, pretežito se radi o obrazovanom urbanom stanovništvu više srednje klase, profesionalnih zanimanja i više platežne moći koji ne pokazuju visoku cjenovnu osjetljivost ako proizvod smatraju „dobro pogođenim”. Sportske i rekreacijske aktivnosti postaju sastavni dio generalne turističke ponude, ali je i sve više aranžmana specijalizirano za različite ciljne aktivnosti ronjenja, jedrenja na dasci, kanuinga, slobodnog penjanja i sl. Na hrvatskim otocima se provode i imaju veliki potencijal sljedeći oblici aktivnog turizma: ronjenje, morski kajak, biciklizam, pješčačenje i planinarenje.

Cikloturizam u EU

- ostvaruje udio od 2 - 4 % od ukupnog broja putovanja, godišnji rast od 10 %
- prihodi oko 44 milijarde eura
- dostupni EU izvori financiranja za razvoj infrastrukture

Slika 9: Kajaking, oblik aktivnog turizma
[© German Grbin]

Slika 10: Slobodno penjanje, oblik aktivnog turizma
[© Vesna Petešić]

1.4.3. NACIONALNA KRETANJA PREMA ISTRAŽIVANJIMA LJETNOG ODMORIŠNOG TURIZMA

Istraživanje o stavovima i potrošnji turista ključno je za potrebe planiranja turizma jer se iz njega izvode temeljne turističke dinamike.

Najpoznatija tržišna istraživanja su TOMAS istraživanja koja se provode još od 1987. godine, a obuhvaćaju stavove i potrošnju turista u hrvatskim turističkim destinacijama za vrijeme ljeta, na jedrenju, kružnom putovanju, u tranzitu, posjeti gradu Zagrebu ili nacionalnom parku.

Sažetak nalaza istraživanja TOMAS Ljeto 2014. s naglascima na teme koje se odnose na aspekte turizma u prirodi uključuje sljedeće (Institut za turizam, 2015):

- Upoznavanje prirodnih ljepota je primarni motiv dolaska za 20 % gostiju.
- Najomiljenija je aktivnost „plivanje/kupanje”, a zatim slijede odlazak u „slastičarnice, kafiće” i restorane, šetnje u prirodi, kupnja te razgledavanje znamenitosti.
- Ljepota prirode i krajolika jedan je od najbolje ocijenjenih elemenata turističke ponude.

U usporedbi s dosadašnjim istraživanjima uočene su sljedeće promjene:

- Udio gostiju s fakultetskim obrazovanjem i višim primanjima domaćinstva je povećan, dok je blago smanjen udio obiteljskih dolazaka.
- Uočen je rast dolazaka motiviranih gastronomijom i novim iskustvima i doživljajima.
- Korištenje interneta je očekivano u porastu.
- Udio „novih” gostiju i dolasci zrakoplovom, uz korištenje niskotarifnih zračnih prijevoznika, su u porastu.
- Također se nastavlja trend povećavanja udjela kraćih dolazaka (od 4 do 7 noćenja), pri čemu se smanjuje udio gostiju koji ostvaruju 11 i više noćenja.
- Zadovoljstvo svim elementima ponude poraslo je u odnosu na prethodno istraživanje (iz 2010. godine).
- Ponuda zabave, kulture, sporta i kupnje i dalje je među posljednje rangiranim elementima na ljestvici stupnja zadovoljstva. Prosječni dnevni izdaci gostiju rastu.

U prilogu 4. nalazi se detaljniji pregled podataka istraživanja TOMAS Ljeto 2014.

1.4.4. LOKALNA KRETANJA PREMA ISTRAŽIVANJIMA POSJETITELJA U PARKU PRIRODE TELAŠĆICA

U Parku prirode Telašćica su u sklopu MedPAN South projekta i SEA-Med projekta provedena istraživanja posjetitelja 2010. i 2015. godine. Istraživanje iz 2010. je pokazalo da posjetitelji Parka prirode Telašćica najčešće borave u privatnom smještaju, a obično se u destinaciji u kojoj borave zadržavaju tjedan dana. Tipični posjetitelj srednje je životne dobi, visokoobrazovan, zaposlen i srednje je platežne moći. U Park dolazi najčešće u društvu prijatelja ili supružnika/partnera. Nautičari koji posjećuju Telašćicu, kao i svi nautičari koji dolaze u Hrvatsku starije su životne dobi, obrazovaniji i veće platežne moći od opće populacije turista. Najčešće plove na svojim plovilima ili plovilima u vlasništvu prijatelja/rodbine, a rjeđe u čarteru. Na plovilu prosječno boravi 6 osoba, a prosječna duljina plovila je 12 metara. Istraživanje iz 2015. potvrdilo je navedeni sociodemografski profil posjetitelja.

Tablica 4: Sažetak nalaza istraživanja stavova i potrošnje posjetitelja Parka prirode Telašćica iz 2015.

SAŽETAK NALAZA ISTRAŽIVANJA I STAVOVA	
SOCIODEMOGRAFSKI PROFIL	• Prosječna dob posjetitelja 40 godina; tri četvrtine posjetitelja mlađe je od 50 godina • Više od dvije trećine posjetitelja (68 %) ima više ili visoko obrazovanje • Svaki drugi posjetitelj ima mjesečna primanja kućanstva iznad 2000 eura • Najčešće dolaze s članovima obitelji (44 %), a slijedi dolazak samo s partnerom (34 %) te prijateljima (21 %) • 39 % inozemnih posjetitelja prvi je puta u Hrvatskoj; svaki drugi posjetitelj prvi je puta u jednom od zaštićenih prirodnih područja u Hrvatskoj; više od dvije trećine posjetitelja (69 %) prvi puta posjećuje Park prirode Telašćica
ORGANIZACIJA IZLETA	• Dvije trećine posjetitelja izlet je ugovorilo izravno s brodarom • Većina posjetitelja (82 %) plovidbu smatra sastavnim dijelom doživljaja, dok 18 % preferira brzi transfer
MOTIVACIJA ZA DOLAZAK	• Posjetitelji su najčešće motivirani znatiželjom (47 %), opuštanjem (41 %) i uživanjem u plovidbi (37 %), a svaki treći motiviran je i učenjem o novim stvarima; više od četvrtine posjetitelja istaknulo je i provođenje vremena s prijateljima i obitelji (30 %), sunčanje i kupanje (27 %) te fotografiranje (27 %)
IZVORI INFORMACIJA	• Primarni izvor informacija su brošure, oglasi i plakati (45 %), a slijede tiskani turistički vodiči (25 %) te preporuke rodbine ili prijatelja (21 %) • Tijekom izleta većina je posjetitelja (63 %) dobila informacije o kulturnim i prirodnim vrijednostima Parka, a svaki drugi dobio je i informacije o teritoriju/granicama Parka i pravilima ponašanja unutar Parka; o ugroženim vrstama/staništima informirano je 34 % posjetitelja • Tijekom izleta posjetitelji su o Parku češće bili informirani na brodu nego tijekom boravka u Parku
IZDACI	• Prosječni izdaci za izlet u Park iznose 37 eura po osobi; u samom Parku u prosjeku se troši nešto manje od 3 eura po osobi, od čega se najviše izdvaja za ugostiteljske usluge (68 % ili skoro 2 eura) i kupnju (22 % ili skoro 1 euro)
ZADOVOLJSTVO PONUDOM	• Posjetitelji su najzadovoljniji ljepotom krajolika odnosno atraktivnošću Parka, kvalitetom usluge na brodu i gostoljubivošću djelatnika • Posjetitelji su izrazito nezadovoljni dostupnošću informacija, kako u samom Parku tako i prije posjeta, te ponudom suvenira; u lošije ocijenjene elemente ponude spadaju i kvaliteta označavanja atrakcija, sigurnost, ugostiteljska ponuda te dostupnost sanitarnih čvorova • Dvije trećine posjetitelja broj posjetitelja u Parku smatra velikim, a skoro svakog trećeg (32 %) zasmetao je zatečeni broj posjetitelja • Posjetitelji su uglavnom zadovoljni cjelokupnim izletom, kao i posjetom samom Parku, pri čemu im je cjelokupni izlet u prosjeku pružio nešto veće zadovoljstvo • Kao glavne prednosti izleta posjetitelji su u otvorenim odgovorima najčešće naveli prirodne ljepote Parka, a kao glavne nedostatke gužvu u Parku odnosno istovremeni dolazak prevelikog broja brodova te dostupnost informacija u Parku • 18 % posjetitelja namjerava posjetiti Park i sljedeće godine, a 53 % nije sigurno • Većina posjetitelja (88 %) namjerava preporučiti Park svojim prijateljima • 41 % posjetitelja je izrazilo interes za višednevni boravak na Dugom otoku

1.4.5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA: TURISTIČKI TRENDOW I PERSPEKTIVA EKOTURIZMA U RH

Kako bismo sagledali sve prethodno, ispod se kratko razmatraju dinamike trendova koji se dijele na „stare” i „nove” spoznaje koje pokazuju sve značajniju prisutnost „novog turista”. Na osnovu tih spoznaja želi se ponuditi ideja prilagodbe iz koje Dugi otok može graditi svoje konkurentske prednosti u razvoju ekoturizma koji se mora naslanjati na ruralne, baštinske i kulturne komponente s naglaskom na sportske i rekreacijske aktivnosti.

STARO

Ponavljanje destinacije (lojalnost), dolazak autom, direktna rezervacija... određuje cca 70 % tržišta s još uvijek dominantnim segmentom obiteljskog turizma (cca 50 %)... ovo su konstante hrvatskog turizma te je i ovdje važno razvijati turističke proizvode i usluge (tradicijske i prirodne baštine) koje će ih kvalitetno oplemeniti te kako bi se održala atraktivnost i konkurentnost.

NOVO

Pojavljuje se sve više „novih turista” (boljih primanja, visokoobrazovni, prvi put u Hrvatskoj, skloni hedonizmu, intenzivno koriste internet, fokusirani na ostvarivanje „vrijednost za novac”, dolaze low-cost avioprijevozom) koji nisu zadovoljni ponuđenim. Ovo prelijevanje globalnih trendova u hrvatski turizam doima se kao „dobra vijest” jer su „lukrativniji” gosti na vidiku, no oni su informirani te traže posebnost i kvalitetu doživljaja.

PRILAGODBA

Sunce i more te prirodne ljepote motivacijska su mješavina dolaska na Jadran i „novih” i „starih” turista te predstavljaju priliku za nadogradnju. I jedni i drugi trebaju nove proizvode i usluge koje se zasnivaju na aktivnostima u prirodi, a koje moraju biti i ekološki i ekonomski održive. Fokus treba biti na plasmanu lokalnih proizvoda i usluga te visokokvalitetnu i raznoliku interpretaciju baštine s naglaskom na prirodu i suživot čovjeka s prirodom.

1.5. Turistička resursna osnova i ponuda Dugog otoka

1.5.1. ANALIZA TURISTIČKE RESURSNE OSNOVE

Dugi otok je nemoguće definirati uobičajenim marketinškim pridjevima jer je zbog svoje geografske pozicije, izduženosti, razvedenosti i raznolikosti jedinstven u kombinaciji svojih turističkih resursa, kako afirmiranih tako i onih potencijalnih. Udaljenost od kopna i pučinska orijentacija je datost percipirana kao prepreka, ali i komparativna prednost za pozicioniranje u turističkom segmentu koji očekuje blizak kontakt s prirodom i tradicijom, koji želi odmak od zasićenja uzrokovanim „civilizacijom”, te koji želi učiti i spoznavati, kao i imati mogućnost bavljenja sobom na dinamičan ili polagan način.

PARK PRIRODE TELAŠĆICA

Park prirode Telašćica smješten je na krajnjem jugoistočnom dijelu Dugog otoka i u neposrednom je kontaktu s još tri zaštićena područja, Nacionalnim parkom Kornati, zaštićenim krajobrazom Sitsko-žutske otočne skupine i prirodnim rezervatom Saljsko polje. Status zaštićenog područja Telašćica je dobila 1980. godine zahvaljujući vrijednom biljnom i životinjskom svijetu, geološkim i geomorfološkim fenomenima, raznovrsnim zajednicama morskog dna te zanimljivom arheološkom naslijeđu. Svrha zaštite ovog prostora je očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti, kao i antropogeno uvjetovanih ekosustava i njihove bioraznolikosti.

Ovo zaštićeno područje jedinstveno je po svojoj geomorfologiji u kojoj se ističu tri jedinstvena fenomena:

Tektonski strmac, odraz surove prirode, s pogledom na beskrajnu pučinu, štiti mirnu uvalu s unutarnje strane koja pruža sigurno utočište nautičarima. Iako na prvi pogled beživotna, ova kamena litica krije obilje životnih oblika koji su se prilagodili ekstremnim životnim uvjetima, kako iznad tako i ispod morske površine.

Uvala Telašćica, jedna od najsigurnijih prirodnih luka Jadrana, poluzatvoreni je ekosustav, ranjiv na negativne ljudske aktivnosti. Usijeca se u kopno Dugog otoka gotovo osam kilometara kroz 65 kilometara obalne linije i 25 uvala te u sebi čuva šest otočića.

Slika 11: Tektonski strmac [© Boris Šeper]

Slika 12: Jezero Mir [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“]

Slano jezero Mir, potopljena krška depresija, ispunjena morskom vodom, izolirani je morski sustav s izuzetno teškim životnim uvjetima u kojima opstaju samo najizdržljiviji. Zbog svoje zatvorenosti, temperature mogu doseći i 33°C u ljetnim mjesecima i spustiti se ispod ništice u ekstremnim zimskim mjesecima.

ZNAČAJNI KRAJOBRAZ SZ DIO DUGOG OTOKA

Značajni krajobraz SZ dio Dugog otoka obuhvaća izrazito razvedeno kopno i podmorje, što predstavlja idealno područje za zadržavanje, hranjenje i razmnožavanje mnogih vrsta riba, glavonožaca i rakova, o čemu ovisi količina ribe i ostalih organizama u širem okolnom području. Teren se s pučinske strane značajnog krajobraza proteže do dubine 40 - 50 m i na njegovom zidu dominira koraligenska zajednica prepuna različitih morskih organizama, čime predstavlja iznimnu lokaciju za ronioce. Na krajnjem sjeverozapadnom dijelu, Punti Bjanki, nalazi se kameni svjetionik izgrađen 1849. godine, okružen borovom šumom i prekrasnim uvalama sa šljunčanim plažama. S visoke svjetioničarske kule pruža se uistinu jedinstven i nezaboravan vidik.

Slika 13: Značajni krajobraz sjeverozapadni dio Dugog otoka [Izvor: Turistička zajednica Općine Sali]

U značajnom krajobrazu se nalazi i plaža **Sakarun**, najpoznatija i najpopularnija pješčana plaža na Dugom otoku. Njene vrijednosti su iznimne, te spada u jedno od krajobrazno najvrjednijih područja na Jadranu. Sitni bijeli pijesak u plitkom moru daje posebnu živu plavo-zelenu boju, dok je na obali krupniji šljunak. Podmorje je bogato livadama morske cvjetnice *Posidonia oceanica*, sa zaštićenim školjkašem periskom (*Pinna nobilis*).

Slika 14: Pogled na plažu Sakarun [Izvor: Turistička zajednica Općine Sali]

Maslinik Saljsko polje je prirodni rezervat (botanički) koji svojom starošću, prostranošću i izgledom predstavlja područje jedinstvenog botaničkog, estetskog i turističkog doživljaja. Dug životni vijek maslina uočljiv je u opsezima i neobičnim oblicima debla i krošnje. Masline su u naše krajeve došle trgovačkim putem u vrijeme kolonizacije južnog Jadrana od strane Grka, međutim maslinik Saljsko polje najvjerojatnije je sađen u 12. stoljeću u vrijeme nastanka mjesta i današnje župe Sv. Marije. Tu činjenicu potvrđuju i istraživanja u kojima je utvrđena sedamstogodišnja starost pojedinih stabala. Velik broj stabala obilježen je crvenim križem označavajući stabla masline koja su ostavljena na korištenje Crkvi. Godine 1977. na ovom je području pronađena nedovoljno poznata i strogo zaštićena vrsta zmije - crvolika sljeparica (*Typhlops vermicularis*), međutim njezin nalaz nikada nije potvrđen.

BILJNI I ŽIVOTINJSKI SVIJET DUGOG OTOKA

Biljni svijet s oko 600 eumediteranskih biljnih vrsta iznimno je atraktivan posebno u proljeće kad većina njih cvate. Među njima se ističu endemske vrste kao što su: stalijeva modričica, krčki kozlinac, izverugana gromotulja, dubrovačka zečina, primorska kacigača i druge. Velik je broj aromatičnih, ljekovitih, medonosnih i jestivih biljaka, kao što su: kadulja, ružmarin, mirta, planika, šparoga, motar i brojne druge. Ove vrste posebno su atraktivne za turiste i mogu se organizirati škole i tečajevi u prirodi za prepoznavanje i korištenje ovih vrsta.

Utvrđeno je preko 110 vrsta ptica. Od ugroženih i rijetkih vrsta posebno se ističu najčešće grabljivice: sivi i eleonorin sokol, orao zmijar te sova ušara. Zbog prisutnosti sivog i eleonorinog sokola, Telašćica je uvrštena u Ornitološki značajna područja (Important Bird Area-IBA).

Utvrđeno je tridesetak vrsta sisavaca, među kojima veliki morski sisavci: dvije vrste dupina, dobri i kratkokljuni, pri čemu je ovaj drugi daleko rjeđi. Od kopnenih sisavaca najbrojniji su šišmiši s desetak vrsta, od kojih je čak 8 ugroženih.

Iako je utvrđeno tek 12 vrsta gmazova i vodozemaca, ova je fauna iznimno važna. Među gmazovima se ističu endemične gušterice, a posebno već spomenuta zmija sljeparica koja je u Hrvatskoj pronađena samo 1977. na Dugom otoku.

U podzemlju Dugog otoka živi endemična špiljska fauna: lažištupavci, jednakonožni rakovi, kornjaši i pauci. Detaljnija speleološka i biološka istraživanja speleoloških objekata Dugog otoka su izostala i tek predstoje, posebno u Parku prirode.

Nalazište fosila u Brbišćici sadrži nalaze morskog gmaza, ribe, bilja i grebenotvoraca. Lokalitet je vrlo sadržajan i karakterističan po svojim strukturno-geološkim, sedimentološkim i geomorfološkim osobitostima. Potencijal ovog lokaliteta je velik te razvijanje njegove turističke interpretacije tek predstoji.

Slika15: Pećina Vlakno, arheološka istraživanja 2011. godine [Izvor: Turistička zajednica Općine Sali]

U **pećini Vlakno** su 2011. pronađeni ostaci ljudskog kostura, čija je starost procijenjena na 11 000 godina (rani mezolitik). U medijima popularno prozvan „najstariji Dalmatinac Šime” prema procjenama arheologa bio je 40 godina star u trenutku smrti, visok između 168 i 172 centimetara, a umro je nenasilnom smrću. Znanstvena vrijednost nalaza je ogromna jer u Dalmaciji gotovo da i nema ljudskih ostataka iz tog razdoblja, kao ni nalazišta koja sadrže slojeve prijelaznog razdoblja iz paleolitika u mezolitik. Nalaz je prebačen u Antropološki Centar Akademije znanosti i umjetnosti.

Slika 16 i 17: Strašna peć [Izvor: Turistička zajednica Općine Sali]

Špilja Strašna peć najpoznatija je špilja Dugog otoka, a nalazi se na središnjem dijelu otoka nedaleko od najvišeg vrha Vela straža. Duljine je oko 50 m, a u njoj je pronađeno nekoliko fragmenata keramike i alatki što bi moglo upućivati na korištenje spilje za privremeni boravak. Međutim, spilja je arheološki neistražena te nema znanstvenih spoznaja o arheološkoj vrijednosti lokaliteta. Dostupna je turistima za vrijeme sezone.

Kultivirani krajobraz nastao djelovanjem čovjeka na prirodne resurse otoka kroz povijest, danas se vidi kroz tradicijsku kamenu gradnju te kroz pašnjake, maslinike, vinograde i druge kultivirane površine. U ovom slučaju poljoprivredna gospodarstva i tradicijski ribari su osnova za razvoja segmenta ruralno-seoskog sadržaja u turizmu. Uz proizvodnju ratarskih i povrtnih kultura za vlastite potrebe, Dugootočani su proizvodili vino i maslinovo ulje.

KULTURNA BAŠTINA

Glagoljaško pjevanje se baštini u Salima i Žmanu, a drevna župa Brbinj je od svojih početaka glagoljaška, pa su se mise održavale na starom hrvatskom iz starih glagoljskih misala. Župne matice i crkvene knjige pisale su se isključivo glagoljskim pismom. Žmanski glagoljaški napjev mise vrlo je sličan saljskom i veloiškom napjevu, a tzv. „Silbinska misa” vrlo je slična Missi apostolorum koja se nekada pjevala u zadarskoj katedrali. Sačuvani su i drugi napjevi: Blagoslov puka, Gospin plač, Zdravo Tilo, Litanije, Oficij za mrtve itd. Važan resurs za razvijanje priče o glagoljaštvu predstavljaju franjevci trećoredci glagoljaši iz Samostana sv. Mihovil u Zaglavu.

Saljske užance održavaju se zadnjih 50-ak godina vikend prije blagdana Velike Gospe, a najčešće traju tri dana. Dan prije svečanog otvaranja Mužika i Saljska narodna nošnja odlaze u Zadar na predstavljanje Užanci te pozivaju mnogobrojne Zadrane i turiste da posjete Sali i uveličaju ovu iznimnu manifestaciju svojim dolaskom. U sklopu trodnevne manifestacije organizirana su brojna događanja: Ribarska noć, Trka tovara, Saljska noć i druge, pri čemu svira čuvena Tovareća mužika.

Slika 18: Tovareća mužika
[Izvor: Javna ustanova
„Park prirode Telašćica”]

Slika 19: Narodna nošnja
[Izvor: Javna ustanova
„Park prirode Telašćica”]

Tovareća mužika je osebujan način muziciranja koji se izvodi na raznim vrstama bubnjeva, starinskim željeznim peglama ispunjenim kamenčićima te posebno atraktivnim rogovima. Zaštitni je znak mjesta Sali, a danas predstavlja zaštićenu nematerijalnu baštinu RH, te joj je kao glazbenoj praksi dodijeljena i oznaka Hrvatski otočni proizvod.

Narodne nošnje Dugog otoka: žensku nošnju otoka karakterizira fuštan, koji je namreškan u donjem dijelu. Fuštan je od tanje vunice, a može biti i od bijelog ili modrog platna, obrubljen crvenim rubom od pana (čoha). Uz fuštan se nosi tkana tkanica (kanica) te pletena, ili svilena u svečanim prigradama, pregača (traversa). Na glavi se nosi bijela marama. Nakit je sastavni dio nošnje. Muška nošnja sastoji se od modrih suknenih hlača, platnene košulje, suknenog prsluka (krožat) i kratkog kaputa (koporan), a na glavi se nosi suknena konična kapa.

Dugootočki dani ljekovitog bilja održavaju se od svibnja 2015. u mjestu Sali. Sedmodnevni program sadrži opsežan program upoznavanja otoka, ponajviše posvećen onima koje zanima samoniklo ljekovito i jestivo bilje, ali i onima kojima je prvenstveno do šetnje prirodom na svježem zraku.

Slika 20: Obilježavanje 110 godišnjice rada tvornice Mardešić u sklopu Saljskih užanci 2015. godine
[© Vesna Petešić]

Slika 21: Svjetionik na Punta Bjanki (Veli Rat) i kapelica Sv. Nikole
[© Romano Petešić]

Tvornica Mardešić postoji od 1905. godine, a s proizvodnjom ribe započinje 1907. godine. Danas se tvrtka bavi proizvodnjom ribljih prerađevina na bazi srdele, inćuna, tune i skuše. Osnovni proizvodi su konzerva, većinom od sitne plave ribe i slani inćun semifilet-poluprodukt. Brojne su i tradicionalne mreže, kao npr. migavica, iglarica, vojga, trata, sklatara, popona i dr.

Svjetionici. Svjetionik Veli rat izgrađen je 1849. na rtu Veli Rat na krajnjoj sjeverozapadnoj točki Dugog otoka. Svjetionik Tajer, izgrađen je 1876. godine na krajnjoj jugoistočnoj točki otoka na području Parka prirode Telaščica.

Bunker i brodove i podmornice (potkopi) su infrastrukturni objekti izgrađeni tijekom i nakon Drugog svjetskog rata. Nalaze se na obalnim područjima koje karakteriziraju strme padine koje se spuštaju direktno u more te su u tim padinama izdubljeni bunker koji su služili za skrivanje vojnih brodova. Uzduž bunkera (potkopa) nalaze se spletovi niskih tunela i malih prostorića ukopanih u brdo.

POVIJEST I ARHEOLOGIJA

Dugi otok se prvi put spominje sredinom 10. st. od strane bizantskog cara Konstantina Porfirogeneta koji ga u svom djelu „De administrando imperio“ navodi pod imenom Pizuh. Početkom 11. st. otok se u pisanim izvorima naziva Insula Tilagus, a ovaj je naziv očuvan u imenu uvala Telaščica. Svoje današnje ime otok je dobio u 15. stoljeću.

Otok je vrlo rano naseljen o čemu svjedoče arheološki nalazi s Krševanog polja, Dugopolja, Velog Rata te pećine Vlakno koji potječu iz starijeg i srednjeg kamenog doba (paleolitik i mezolitik). Otok posjeduje ostatke liburnskih gradinskih naselja (Omišenjak, Koženjak, Veli Brčastac, Gračina) zatim su brojne liburnske gomile (Gominjak, Čuh polje, Žman i Božava) te jedno groblje i naselje na ravnom (Dugo polje).

Slika 22: Ostaci crkvice Svetog Ivana u Stivanjem polju na području Parka prirode „Telaščica“ [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telaščica“]

O antičkom vremenu svjedoče brojni ostaci rasutih keramičkih ulomaka, manjih pokretnih spomenika (sarkofazi, zavjetni spomenici) i ostaci gospodarskih zdanja među kojima znatnu pažnju treba posvetiti antičkom gospodarskom kompleksu u Maloj Proverci, te zavjetnom spomeniku carskog roba Euhemera u čast božici Dijani koji upućuje na postojanje carskog imanja na području Žmanskog jezera. Valja istaknuti i antičke kamenolome i solane duž cijelog otoka. Podvodnim istraživanjima, čiji su rezultati objavljeni 2013. godine, na prostoru Velog rata otkriveni su ostatci lučke instalacije iz razdoblja antike koji svjedoče o intenzivnom korištenju sjevernog dijela otoka u to doba.

Ranokršćansko i predromaničko razdoblje popraćeno je brojnim crkvama (Sv. Ivan i Sv. Viktor u Telašćici, nepoznati titular na otočiću Utra kod Brbinja) od kojih su mnoge dobro očuvane poput crkve Sv. Pelegrina u Savru koja predstavlja spomenik nulte kategorije zaštite Ministarstva kulture.

Prvi spomen ribarstva u Hrvata je Darovnica iz 995. godine u kojoj je zadarsko plemstvo samostanu blaženog Krševana u Zadru ustupilo na korištenje ribarske pošte na otoku Molatu i uvali Sv. Viktora na Tilagu (uvala Telašćica). Smatra se da je ribolov na ovom području bio jedna od važnih djelatnosti za opstanak čovjeka još od prapovijesti.

Od **profane stambene arhitekture** očuvano je nekoliko primjera iz razdoblja od 16. do 18. stoljeća. Ove zgrade predstavljaju vrijedan doprinos otočkoj i zadarskoj profanoj arhitekturi manirističkog i baroknog razdoblja (Kuće Guerrini i kuća Petricioli na saljskom portu, kompleks na Lavdari i rezidencija Soppe u Brbinju).

1.5.2. TURISTIČKA PONUDA DUGOG OTOKA

Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013. - 2023. vidi Dugi otok kao destinaciju izrazitog potencijala prirode koju treba afirmirati dalje u smjeru razvijanja „ponude ljetno-kupališnog, nautičkog, ronilačkog, ribolovnog, lovnog, ruralnog i turizma zaštićene prirodne baštine“ te u smjeru razvoja „svih oblika zimskog turizma koji uključuje razne oblike aktivnosti na otvorenom (pješačenje, planinarenje, slobodno penjanje, biciklizam, kajaking i sl.).“

POKAZATELJI TURISTIČKIH KRETANJA I KAPACITETA

Na otoku je 2013. registrirano ukupno 1815 kreveta od kojih je 1135 u privatnom smještaju. Ukupan broj turista je bio 19.301 s izraženom sezonalnošću u ljetnim mjesecima.

Tablica 5: Tablica navodi broj noćenja i broj turista tijekom 2013. godine, raspoređeno po mjesecima.

MJESEC	BROJ NOĆENJA	BROJ TURISTA	%
OŽUJAK	18	4	0,0
TRAVANJ	1010	326	1,7
SVIBANJ	3760	721	3,7
LIPANJ	12.677	2164	11,2
SRPANJ	48.134	6241	32,3
KOLOVOZ	64.791	7776	40,3
RUJAN	14.194	1933	10,0
LISTOPAD	1508	136	0,7
UKUPNO	146.092	19.301	100,0

Kolektivni smještajni kapaciteti (hoteli, hosteli, turistička naselja, kampovi i ostalo) imaju udio od 50 % noćenja i 30 % kapaciteta, što znači da imaju učinkovitiju popunjenost i ravnopravno je dijele u usporedbi s privatnim smještajnim kapacitetima.

Hotelski kapaciteti (i turistička naselja) nalaze se u Božavi (282 kreveta), Salima (148 kreveta) i Luci (145 kreveta). Što se tiče kampova, 2013. je bio zabilježen kapacitet za prihvata 110 kamping gostiju, dok su u 2015. aktivni kampovi Mandarino i Kargita s ukupnim kapacitetima od 250 gostiju.

Pedeset posto (50 %) turista dolazi iz Slovenije, Njemačke te Hrvatske (u podjednakim proporcijama), dok Talijani, Austrijanci i Česi ukupno čine trećinu turističke populacije.

Turistička zajednica Dugog otoka provodi različite aktivnosti, uključujući i kategorizaciju/standardizaciju obiteljskog smještaja. Dugoročno se očekuje da će sustavi turističkih zajednica preuzeti zadatke upravljanja i razvoja destinacije kako je definirano u Strategiji razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020.

OBLICI TURIZMA NA DUGOM OTOKU

Ljetni, odnosno turizam „sunca i mora“ prije svega se zasniva na razvedenosti otoka te atraktivnim prirodnim plažama i kupališnim površinama. Najveća pješčana plaža na otoku je Sakarun, dužine 300 metara, dok je najveća šljunčana plaža Veli žal. Neke od prirodnih plaža su i Veli žal, Brbišćica, Lojišće, Čušćica, plaža u mjestu Savar itd. U manjim uvalama, uglavnom na pučinskoj strani otoka, mogu se naći i manje prirodne plaže koje su samo djelomično dostupne s kopnene strane.

Nautički turizam je izrazito zastupljen na Dugom otoku. Nautičke ture koje tematiziraju zadarski i srednjodalmatinski akvatorij svakako imaju na svom itineraru i destinacije Dugog otoka. U Salima, Brbinju i Božavi postoje privezišta uređena za prihvata brodova, uz mogućnost dobivanja vode i struje. U Salima postoji i sanitarni kompleks uključen u cijenu veza. U Velom Ratu nalazi se marina Baotić s pripadajućim sadržajima. Osim u uređenim privezištima, sidrenje je moguće i po ostalim dugootočkim uvalama, od kojih mnoge imaju postavljene bove za vez. Najpoznatije dugootočke uvale su Telašćica i Čuna, koje uski kanal spaja sa zaljevom Pantera. Obje su lokacije dobro poznate nautičarima, a sigurne su za sidrenje jer su svojim položajem zaštićene od jakih vjetrova. Od ostalih uvala značajno je spomenuti duboku uvalu Solišćica u kojoj se smjestilo mjesto Soline, te uvalu Brbinjšćica, jedno od najsigurnijih dugootočkih sidrišta prema otvorenom moru.

Slika 23: Nautički turizam je najčešći oblik posjećivanja područja Parka prirode Telašćica [© Vesna Petešić]

Slika 24: Ronjenje u Parku prirode „Telašćica“ [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“]

Ronilački turizam je organiziran kroz nekoliko škola ronjenja te organiziranih ronilačkih izleta, a ronionicima se nudi preko 30 lokacija. Posebno se cijene zaroni na Rivanjskom kanalu, Kampanelu Mišnjak, Velom Garmenjaku, Sestricama, Mežnju i drugim lokacijama.

Ostale forme turističkih aktivnosti uključuju cikloturizam, kajaking, *trekking* i druge aktivnosti na otvorenom (**aktivni turizam**). Ovakvi oblici posjećivanja otoka tek su u začetku te se svake godine bilježi porast aktivnih turista koji tijekom svog boravka traže aktivnosti na otvorenom. Dugi otok infrastrukturno nije u potpunosti prilagođen aktivnim oblicima turizma, stoga se u razvoju posjetiteljske infrastrukture planiraju i dodatni sadržaji kako bi se unaprijedio boravak posjetitelja koji traže različite rekreativne aktivnosti tijekom svog boravka.

TURISTIČKA INFRASTRUKTURA

Turisti na Dugi otok mogu stići trajektom iz Zadra u Brbinj, brzobrodskom linijom iz Zadra u Sali i Zaglav te brzobrodskom linijom u Božavu. Za vrijeme boravka na otoku javni prijevoz je prilično ograničen. Linije javnog prijevoza ne povezuju sjeverozapadni i jugoistočni dio otoka, već za svaki dio postoji poseban prijevoz koji je vezan uz dolazak i odlazak javnog pomorskog prijevoza iz Zadra.

Iz mjesta Božava, tijekom sezone vozi turistički vlakić do pješčane plaže Sakarun u organizaciji Hotela Božava.

Kretanje otokom omogućuje jedina i glavna dugootočka cesta koja povezuje krajnji SZ otoka, odnosno Punta Bjanku, s JJ dijelom odnosno mjestom Sali.

Turistička infrastruktura Dugog otoka samo je djelomično razvijena, te obuhvaća:

- glavna dugogotočka cesta (42 km) i sporedne ceste, odjeljci za svako pojedino mjesto:
 - Ceste državnog značaja:
 - D109 Veli Rat – Soline – Telašćica
 - D125 Trajektna luka Zaglav - D109
 - Ceste županijskog značaja:
 - ŽC6059 Luka – D 109
 - ŽC6060 Žman – D109
 - ŽC6061 D109 – Sali
- biciklističke staze koje su djelomično i pješačke staze te prometnice cestovnog prometa
- pristaništa za prihvata javnog pomorskog prometa

- privezišta u nautičkom turizmu:
Sali – privezište sa 75 vezova
Zaglav – privezište s 10 vezova
Žman – privezište s 20 vezova
Luka – privezište s 10 vezova
Brbinj – privezište s 20 vezova i sidrište s 80 vezova
Božava – privezište s 55 vezova
Veli rat (Čuna i Pantera) sidrišta s 90 vezova. Od 2006. god postoji privatno privezište „Nautika” Veli Rat koje posjeduje 105 vezova, te je ostvareno 2117 dolazaka/noćenja.

EDUKATIVNI SADRŽAJI I VOĐENE TURE

U trenutku izrade Plana održivog turizma (2015.) postoje samo dva nacrt **edukativnih programa** namijenjenih osnovnoškolskoj dobi. Ti se programi redovito provode u suradnji Parka i osnovne škole, no potrebno je osmisliti programe za ciljane dobne skupine i uskladiti ih s nastavnim planovima. Analiza edukativnih programa pokazala je motiviranost i Parka i osnovne škole, te podršku roditelja. Razredni nastavnici su dostupni i educirani, a postoji i potrebna infrastruktura (prvenstveno organizirani prijevoz i oprema). S druge strane, Park nema edukatora te nema dovoljno znanja o pedagoškom radu s djecom, a u školi dosta predmetnih zaposlenika putuje iz Zadra. Park i škola su započeli raditi na zajedničkom osmišljavanju programa po uzrastu, te višednevnih programa edukacije.

Slika 25 i 26: Edukativna radionica o pojasu plime i oseke [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica”]

Što se tiče vođenih tura, trenutno postoje sljedeće ture:

- izleti na Kornate – vode ih privatni brodari iz Sali, Zaglava i Božave
- individualne ture – provodi iz Turistička zajednica i turistička agencija Adamo na upit
- kajaking ture – organizirane na jugoistočnom i sjeverozapadnom dijelu otoka
- staze ljekovitog bilja – tura je otvorenog tipa uz tiskani vodič
- Strašna peć – privatna osoba organizirano vodi posjetitelje u ovaj speleološki objekt, ali je provedba upitna
- Easy Bike – ponuda s električnim biciklima koja se pokazala neisplativa, ali bi mogla imati potencijal za razvoj.

REKREATIVNI SADRŽAJI

Što se tiče rekreativnih sadržaja, na Dugom otoku postoji ograničena ponuda. No s obzirom na ciljanog gosta kojeg se želi privući i na preduvjete koji postoje na Dugom otoku, potencijal za razvoj različitih oblika aktivnog turizma je značajan. Dugi otok trenutno nije infrastrukturno u potpunosti prilagođen aktivnim oblicima turizma, stoga se u razvoju posjetiteljske infrastrukture planiraju i dodatni sadržaji kako bi se unaprijedio boravak posjetitelja koji traže različite rekreativne aktivnosti tijekom svog boravka.

Biciklističke i pješačke staze postoje uzduž cijelog Dugog otoka i različitih su težina i trajanja. Izrađena je i karta s pješačkim i biciklističkim stazama. Brdovit dugootočki krajolik pruža šetačima i biciklistima prekrasne poglede na zadarski akvatorij. Nažalost, ne postoji potrebna prateća infrastruktura uz staze. Iako najveća nadmorska visina Dugog otoka iznosi samo 338 metara, njegove geomorfološke karakteristike čine ga idealnim mjestom za trekking. Na otoku je u suradnji s HPS-om obilježena staza prema brdu Orljak. Postoje brojni drugi vrhovi čiji potencijal nije iskorišten.

Edukativna staza Jezero Mir u Parku prirode Telašćica uređena je 2013. godine i predstavlja prvu edukativnu stazu na području Dugog otoka. Staza ima 6 tabli koje interpretiraju prirodne vrijednosti koje se mogu vidjeti u okolici jezera.

Slika 27: Ruta edukativne staze „Jezero Mir” [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica”]

Kajak – Na Dugom otoku se može iznajmiti kajak kojim se može istražiti uvala Telašćica, jedna od najsigurnijih prirodnih luka na Jadranu. Postoje organizirane višednevne ture koje uključuju posjet Kornatskom otočju i području Telašćice, a također zasebno i za sjeverozapadni dio otoka.

Slika 28: Slobodno penjanje [© Vesna Petešić]

Sportski i rekreacijski ribolov – za ribolov se nudi više opcija: jutarnji, dnevni, večernji i višednevni ribolov, ribolovnom tehnikom prema preferencijama posjetitelja. Za sada samo jedna osoba vodi organizirane ribolovne izlete iz mjesta Sali. Također postoje ture s lokalnim izletničkim brodom koje jednim dijelom uključuju ribolov u sklopu izleta.

Penjanje – Između mjesta Luke i Savra uređeno je penjalište u starom kamenolomu, nazvano „Stara Kava”. Do sad je uređeno pet sportskih smjerova težine 4b+, dok je u pripremi još pet smjerova do težine 8. Penjalište je prezentirano u sklopu saljske regate „Gladuša” i privuklo je mnoge lokalne i strane entuzijaste.

PONUDA VEZANA UZ KULTURNU BAŠTINU I MANIFESTACIJE

Sakralna baština na području Parka prezentirana je u vidu informativnih tabli. Za područje Dugog otoka izrađen je letak „Tragovima prošlosti”. U prostoru zgrade Općine postavljena je muzejska izložba arheološkog lokaliteta pećine Vlakno.

Arheološka nalazišta su prezentirana u vidu informativnih tabli *in situ*.

Darovnica, prvi spomen ribarstva u Hrvata, prezentirana je u vidu informativne table u uvali Podugopolje.

Slike 29 i 30: Ponuda restorana i konoba na Dugom otoku [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica”]

Slika 31 i 32: Proizvodi obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava na Dugom otoku [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“]

GASTRONOMSKA PONUDA

Gastronomska ponuda Dugog otoka obuhvaća 31 ugostiteljski objekt na području otoka, međutim ponuda se ne bazira na tradicionalnoj i autentičnoj kuhinji. Naravno, postoje iznimke, a kako bi se osiguralo postizanje održivosti destinacije, potrebno je unaprijediti gastronomsku ponudu plasmanom lokalnih proizvoda u vidu autentične lokalne kuhinje.

Proizvodnja poljoprivrednih proizvoda nije na zavidnom nivou iako prema broju registriranih obiteljskih gospodarstava ima potencijal za unaprjeđenje i razvoj.

Tablica 6: Prikaz broja registriranih poljoprivrednih gospodarstava na otoku

NASELJE	OPĆINA	BROJ POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA
BOŽAVA	Sali	13
BRBINJ	Sali	13
DRAGOVE	Sali	10
LUKA	Sali	21
SALI	Sali	102
SAVAR	Sali	7
SOLINE	Sali	12
VELI RAT	Sali	11
ZAGLAV	Sali	45
ŽMAN	Sali	27
UKUPNO		261

Oznaku **Hrvatski otočni proizvod** na Dugom otoku imaju sljedeći proizvođači i proizvodi:

Tablica 7: Proizvođači sa oznakom Hrvatski otočni proizvod

PROIZVOĐAČI	PROIZVODI
D I M – ZAJEDNIČKI UGOSTITELJSKI OBRT	• marinirana grdobina • džem (bijela smokva, crna smokva, maginja)
NIKICA ŽAMPERA – OPG	• kozji sir u maslinovom ulju (bosiljak i češnjak, eko začini) • zelene masline u slanoj vodi • kozji sir golija • ekstra djevičansko ekološko maslinovo ulje • kozji sir žmanski
MARDEŠIĆ D.O.O.	• jadranska sardina (u biljnoj ulju, s povrćem u maslinovom ulju) • frigana srdela u maslinovom ulju • jadranska sardina (light, s limunom, s feferonom)

Potencijal proizvodnje obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava svakako je ključan za umrežavanje cjelokupne ponude otoka te stvaranje autentičnosti destinacije ponudom lokalnih proizvoda u vidu tradicionalne kuhinje, suvenira, tura u kojima bi se doživjela tradicija otoka i slično.

1.5.3. TURISTIČKA ZONACIJA

Turističkom zonacijom morskog dijela Parka prirode Telašćica utvrđuje se korištenje tog područja u rekreativne svrhe neposredno vezane uz turizam. Korištenje pomorskog dobra djelomično je regulirano pravnim propisima, a djelomično prijedlozima Javne ustanove za korištenje u određene svrhe zbog sigurnosnih razloga turista, kao i zbog postizanja upravljačkih ciljeva zadanih Planom upravljanja.

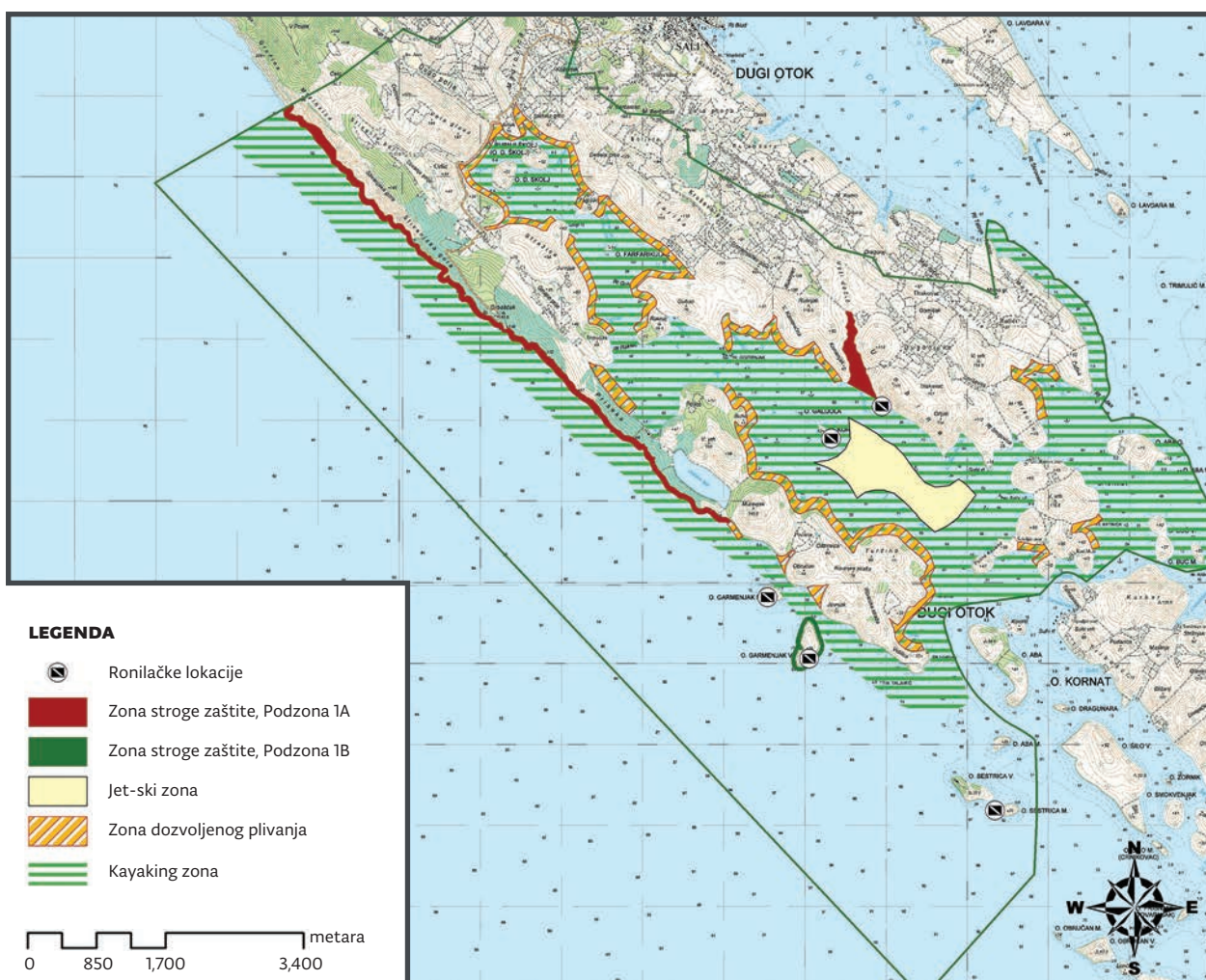
Turističke aktivnosti na moru koje su predmet turističke zonacije su:

- korištenje *jet skija*
- korištenje kajaka
- plivanje, ronjenje s maskom i dihalicom i
- autonomno ronjenje.

Kartom turističke zonacije posjetiteljima se predlažu lokacije za pojedinu aktivnost. Imajući u vidu propise vezane uz korištenje pojedinih morskih plovila izrađena je turistička zonacija za područje Parka prirode Telašćica.

Slijedi opis pojedinih aktivnosti na moru koje se obuhvaćene turističkom zonacijom.

Karta 1: Turistička zonacija
Parka prirode Telašćica

KAJAK

Kretanje kajaka prema nacionalnim propisima dozvoljeno je na udaljenosti do 200 metara od obalne linije, međutim praksa je da se turisti slobodno kreću često i na nedozvoljenim udaljenostima od obalne linije čime ugrožavaju pomorski promet, a time i sami sebe.

Svrha definiranja zona u kojima se kajak može kretati na području Parka prirode Telašćica je višestruka. S jedne strane se želi potaknuti kajakaše na odgovornije ponašanje tijekom posjećivanja Parka, a s druge strane se želi informirati i ostale sudionike u pomorskom prometu o postojanju kajakaša.

S obzirom na to da je cijela uvala Telašćica sigurna od nepovoljnih vremenskih prilika, s aspekta nautičkog turizma, pogodna je i za individualne aktivnosti na moru kao što je kajaking. Iz tog razloga cijelo područje uvale definirano je kao zona na kojoj je dozvoljen kajaking, dok je područje s pučinske strane otoka ograničeno na 200 metara od obalne linije.

JET SKI

Individualno korištenje *jet skija* na području Parka prirode Telašćica iznimno je dozvoljeno u vanjskom, otvorenom dijelu uvale. Treba naglasiti da upotreba ovog tipa motornog plovila nije poželjna za zaštićeno područje. Buka se kroz more širi na velike udaljenosti, pa velika buka koju *jet ski* proizvodi pri glisiranju uzrokuje onečišćenje bukom. Buka iznimno negativno utječe na riblji fond i morske gmazove i sisavce, odnosno na razinu stresa kod morskih vrsta koja se negativno odražava na reprodukciju, a time i indirektno na upravljačke ciljeve zaštićenog područja.

PLIVANJE I RONJENJE MASKOM I DIHALICOM

Plivanje je regulirano nacionalnim propisima, međutim ovom zonacijom dodatno se regulira plivanje i ronjenje s maskom i dihalicom na području Parka.

Na većem dijelu obalnog pojasa do udaljenosti od 100 metara od obalne linije dozvoljeno je plivanje kao i ronjenje maskom i dihalicom. Iz preporučenih područja za plivanje izuzete su lokacije koje su službeni plovni putevi, kao i lokacija uvale Mir koja je luka javnog prometa. Namjena luke je prihvat izletničkih brodova, nautičara, plovila Javne ustanove i lokalnog stanovništva, stoga se ova namjena kosi s namjenom lokacije za plivanje.

AUTONOMNO RONJENJE

Samostalno autonomno ronjenje na području Parka prirode Telašćica je zabranjeno. Dozvoljeno je organizirano ronjenje s ronilačkim centrima i klubovima koji imaju ugovor s Javnom ustanovom. Lokacije za autonomno ronjenje na području Parka prirode su Garmenjak Veli, Garmenjak Mali, Sestrice, otočić Korotan i Pod Usobine.

Slijedi opis zona stroge zaštite, koje su preuzete iz Plana upravljanja Parka prirode Telašćica, a u ovom Planu su uvrštene jer su relevantne za provedbu turističkih aktivnosti.

ZONA STROGE ZAŠTITE

Zona stroge zaštite predstavlja područje od iznimne vrijednosti u kojem su zabranjene bilo kakve štetne ljudske djelatnosti, a koje su direktno ili indirektno vezane uz turističke aktivnosti, kao i eksploatacija prirodnih resursa.

Zona stroge zaštite podijeljena je u dvije podzone:

PODZONA 1A, ZONA VRLO STROGE ZAŠTITE – obuhvaća dijelove unutar obuhvata Plana u kojima je u potpunosti zabranjen ljudski utjecaj na prirodne procese. Dozvoljene aktivnosti su znanstvena istraživanja i praćenje biološke raznolikosti.

Ova podzona obuhvaća Dugotočki strmac unutar obuhvata Plana te zračni prostor, morski stupac i dno u širini 50 m od obalne linije. Drugi dio ove podzone obuhvaća uski kopneni dio obale i strmca u uvali Čuška dumboka te cjelokupni akvatorij uvale.

PODZONA 1B, ZONA STROGE ZAŠTITE – obuhvaća obalni dio otoka Garmenjak Veli, širine 50 m od obalne linije, uključujući morsku površinu, stupac i dno, u kojima je zabranjeno gospodarsko iskorištavanje morskih organizama i ostale ljudske aktivnosti koje negativno utječu na aspekt zaštite, a dopuštena su znanstvena istraživanja, praćenje biološke raznolikosti te ronilačko posjećivanje uz strogu regulaciju i nadzor Javne ustanove.

Iz turističkog aspekta, u ovoj zoni je zabranjeno bilo kakvo zadržavanje, sidrenje, individualno kupanje ili ronjenje s maskom i dihalicom. Kroz zonu je dozvoljen tranzit plovila i autonomno ronjenje uz nadzor i regulaciju Javne ustanove.

1.6. Dugi otok kao destinacija održivog turizma

1.6.1. PREGLED POTENCIJALA ZA DALJNI RAZVOJ I PROMOCIJA PARKA I OTOKA

Dugi otok je turistička destinacija koja ima brojne **preduvjete biti destinacijom održivog turizma**:

- očuvanu prirodu i bogatu bioraznolikost
- vrijednu kulturno-povijesnu baštinu
- lokalnu zajednicu koja je sve više orijentirana na lokalne proizvode i usluge
- Park prirode Telašćica kao generator razvoja cijelog Dugog otoka
- ograničene smještajne kapacitete
- brojne puteve i staze koji se mogu koristiti kao biciklističke i pješačke staze
- iznimne ronilačke lokacije za sve kategorije ronilaca
- povoljne uvjete za kayaking itd.

Slika 33: Turisti „Ljubitelji prirode“ [© German Grbin]

Daljnji razvoj i promocija održivog turizma na Dugom otoku trebali bi se kretati u sljedećim smjerovima:

1. Staviti ekološku poljoprivredu i poljoprivredna gospodarstva u središte održivog razvoja omogućavanjem dostupnosti potpora i servisa te direktnim nuđenjem i plasiranjem njihovih proizvoda i usluga.
2. Stvoriti prepoznatljive marke koje odgovaraju ikonama „plavo, zeleno, zdravo, aktivno, sretno, opušteno...“ ili „za dušu i tijelo“.
3. Razviti interpretaciju na razini povijest – tradicija – bioraznolikost i kvalitetno je prezentirati na svim razinama interakcije (internet, info ploče, posjetiteljski centri itd.).
4. Razviti ture i turističke paketa u smjeru „budi u prirodi - budi prirodan“ koji nude raznolikost ponude, poput ruralnog ekoodmora, avanturističkog i adrenalinskog, meditativno-opuštajućeg, te istraživačkog.
5. Organizirati nove te oplemeniti postojeće manifestacije u turizmu. Dugi otok ima jedinstvenu tradiciju na osnovu koje treba graditi i razvijati daljnju ponudu.
6. Ponuditi tradicionalne poljoprivredne proizvode i suvenire koristeći prije svega postojeće platforme kvalitete i promidžbe (Otočni proizvod, Izvorno hrvatsko, Hrvatska kvaliteta i sl.)

Ciljani posjetitelji koje želimo privući na Dugi otok kao turističku destinaciju su „*ljubitelji prirode*” odnosno oni koji tijekom svog boravka žele provoditi vrijeme na otvorenom, učiti o prirodnim i kulturnim vrijednostima otoka i sve što je vezano uz doživljaj prirode i kulturnog nasljeđa destinacije.

Rastući interes za aktivne oblike turizma, kao potencijal za razvoj održive destinacije, treba iskoristiti upravo u promociji otoka kao i za razvoj posjetiteljske infrastrukture namijenjene upravo takvom tipu posjeta. Orijentacijom na ciljanu skupinu posjetitelja, u skladu s vizijom održivog razvoja destinacije, čimbenici o kojima ovisi kvaliteta destinacije, a koje Dugi otok djelomično i posjeduje te kao takvi predstavljaju **potencijal za razvoj održivog turizma**, su:

- jedinstveni prirodni resursi
- potencijal za razvoj različitih vrsta staza i njihovo opremanje te promocija
- turistička signalizacija i interpretacija prostora
- mogućnosti prenamjene postojeće infrastrukture u posjetiteljsku infrastrukturu
- kvaliteta ugostiteljske ponude i smještaja uz mogućnost različitih standarda kvalitete
- usluge najma opreme, prijevoza do lokaliteta, tematskih i stručnih vođenja, i sl.
- mogućnost organizacije hitnih intervencija
- razvoj različitih manifestacija i događanja u skladu s kulturnim identitetom (gastromanifestacije, tematska događanja kao što su dani ljekovitog bilja i slično).

Slika 34 i 35: Provedba edukativnih programa s osnovnoškolskom djecom
[Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica”]

Dodatno, postoje brojne prilike za razvoj **edukativnih programa**, prvenstveno jer postoji iskustvo u provedbi dva programa, a i organizacije civilnog društva imaju iskustva u provedbi takvih programa. Park i osnovna škola mogli bi zajednički razviti i provoditi edukativne programe, a školska djeca bi mogla provoditi i monitoring nekih vrsta. Također bi se mogao ponovo pokrenuti školski vrt, ispitati mogućnosti za ekoškolu, uključiti se u program odvajanja otpada i sl.

Što se tiče potencijala za razvoj tura u budućnosti, na radionici s dionicima predložene su dvije arheološke / kulturno-povijesne ture:

- Prva bi imala kružnu rutu Grpašćak – Sv. Viktor – Sv. Ivan – uvala Jaz i bila bi na temu crkvene arhitekture. S obzirom na to da se predviđa u Gmajinom polju uređenje kamene kućice kao etnoobjekta, ova ruta idealno završava na toj lokaciji. Kamena kućica predviđa i prodaju ekoproizvoda, kao i prodaju proizvoda od ljekovitog i aromatičnog bilja lokalnih proizvođača.
- Druga bi bila na ruti Čuh polje – liburnski grob kraj puta – vršak Gominjak s dvije liburnske gomile – ostatci crkve sv. Luke na lokalitetu Crkvina te se eventualno može nadodati i posjet rimskoj vili u Proversi.

Obje rute su idealne za sve uzraste, mogu se odraditi pješke, biciklima, a prema potrebi i automobilima.

Moguća ruta koja uključuje aktivni turizam (*trekking* i planinarenje) je središnji dio otoka: Strašna peč i Vela straža. Sjeverni dio otoka je uglavnom nizinski i stoga vrlo pogodan za biciklizam, *trekking* i slično. Otok također može razviti i dinamičke rute koje uključuju više dionica s izmjenom načina posjećivanja (kombinacija), pa čak i višu razinu tipa triatlon.

S vremenom se može pokazati potencijal i za neke druge, dodatne ture ovisno o potražnji posjetitelja/turista.

1.6.2. ISTRAŽIVANJA POSJETITELJA PARKA PRIRODE TELAŠĆICA KAO TEMELJ ZA RAZVOJ ODRŽIVE DESTINACIJE

Istraživanje stavova i potrošnje posjetitelja koje je provedeno 2015. imalo je za cilj prikupiti relevantne podatke o profilu posjetitelja Parka prirode Telašćica s izletničkih brodova, o obilježjima njihovog posjeta, motivima dolaska, izvorima informacija, potrošnji te zadovoljstvu pojedinim elementima ponude te cjelokupnim izletom. Istraživanje je obuhvatilo 424 posjetitelja koji su u periodu od lipnja do rujna došli u park izletničkim brodovima. Glavni rezultati istraživanja su prikazani u četiri cjeline: unaprjeđenje ponude, potrošnja, upravljanje gužvama i komunikacija.

UNAPRJEĐENJE PONUDE

Ključne motivacije dolaska posjetitelja su znatiželja (47 %) i učiti o novom (33 %), dok su glavne (realizirane) aktivnosti plivanje, kupanje i sunčanje (75 %). Ovo jasno ilustrira rascjep između očekivanja (npr. motivacije dolaska) i realizacije (koja se svodi na varijaciju sunca i mora) te se time određuje i jedno važno prioritarno područje: ostvarivanje potreba posjetitelja za otkrivanjem i učenjem. Iskazana (ne)zadovoljstva potvrđuju navedeno – nedostupnost informacija i ponuda suvenira ocijenjene su vrlo loše. Ugostiteljska ponuda i dostupnost sanitarija imaju prosječnu ocjenu 3,6 uz komentare da moraju biti dignute na višu razinu. Također, olakšavanje orijentacije posjetitelja u prostoru te uređenje staza mora postati prioritet, posebno kada veće skupine dolaze u ljetnim mjesecima i kada je znatan udio posjetitelja starijih od 50 godina.

POTROŠNJA

Potrošnja turista u Zadarskoj županiji prema istraživanju TOMAS ljeta 2014. bitno je veća od nacionalnog prosjeka i iznosi 78 eura/dan (66 eura/dan) od čega troše više za kupnju, kulturu i zabavu od ostalih gostiju na obali (IZT 2015 b). Upravo oni predstavljaju tržište za izlete u Park prirode Telašćica za koje prosječno izdvoje 36,58 eura od čega 2,6 eura potroše u parku dok ostalo ostaje brodaru (IZT 2015 a). Iz gore navedenih nezadovoljstava i strukture potrošnje može se zaključiti da:

- Promatrane izletničke aktivnosti u sezoni su forma masovnog turizma odnosno posjećivanja (visoka koncentracija ljudi u ograničeno vrijeme).
- Interes brodarka na određen način završava u trenutku kada je prodao svoj aranžman, dok je interes Parka prirode Telašćica prema izletniku određen kroz proces stvaranja, komuniciranja i isporuke informacija, proizvoda i usluga, međutim potreban je veći angažman Parka prirode kako bi se otklonili nedostaci.
- Poboľjšanom ponudom suvenira i ugostiteljstva ili njihovom kombinacijom (npr. konzumni suveniri iz lokalnih OPG-ova) na jednostavan bi se način mogao napraviti pomak.

UPRAVLJANJE GUŽVAMA

Dvije trećine posjetitelja percipira gužvu te polovicu od toga broja gužva i smeta. Ovo znači da je od ukupnog broja posjetitelja 33 % njih u fazi iritacije, dok ih je još toliko blizu zone iritiranja. Upravljanje gužvom među posjetiteljima ali i plovilima, procesima ukrcaja i iskrcaja, informiranjem, signalizacijom i orijentacijom, distribucijom posjetitelja i sl. su teme s kojima se Park prirode Telašćica mora pozabaviti u dolazećem razdoblju.

KOMUNIKACIJA

Zbog iskazanog velikog broja prvog dolaska u zaštićeno područje u Hrvatskoj, dostupna i planirana interpretacija (ploče, info točke, posjetiteljski centar) trebala bi uključivati i hrvatske vrijednosti od međunarodnog značaja (mini expo koncept) te tako osigurati dvostruku korist: pomoći stranom gostu da razumije hrvatski kontekst prirodne i kulturne baštine ali i druge posebnosti, te učiniti sadržaje dodatno atraktivnijim. Interpretacija bi trebala dati i poveznice na druge parkove (npr. radijalno: iz okruženja i/ili tematski: morski parkovi). Za potrebe posjetitelja/izletnika koji dolaze brodom potrebno je dizajnirati internetske stranice koje sadrže višjezične informacije o parku (pravila ponašanja, opis sadržaja, rute kretanja, ugostiteljska ponuda, pozicije sanitarnih čvorova, itd.) na ključnim jezicima (engleski, francuski, njemački, talijanski, slovenski, češki, slovački i poljski), te ispitati mogućnosti započinjanja komunikacije na ishodištu izleta (Zadar i Biograd kao luke polaska).

U usporedbi s istraživanjem iz 2010. može se zaključiti da brojni elementi i dalje zahtijevaju pozornost: načini informiranja, (ne)dostupnost informacija, (manjkavo) označavanje u parku, percepcija gužve, slaba dostupnost sanitarijama, slaba uređenost plaža (kupališnog prostora), te potrebe za unaprjeđenjem monitoringa i izradom studije nosivog kapaciteta.

U budućnosti bi Park prirode Telašćica trebao na godišnjoj razini **pratiti zadovoljstvo posjetitelja** prema strukturi dolaska/boravka na otoku, na način da prati:

- zadovoljstvo i upravljanje posjetiteljima koji dolaze izletničkim brodovima
- zadovoljstvo gostiju koji dolaze kopnenim putem u posjet parku
- zadovoljstvo nautičara
- zadovoljstvo ronioca i drugih posebnih skupina

u formi kratke ankete koja tematizira ključna (trenutna) pitanja upravljanja kao što su na primjer:

- percepcija gužve, označavanje u parku, kvaliteta interpretacije, dostupnost lokalno proizvedenih suvenira, dostupnost i kvaliteta ugostiteljskih usluga i sanitarija i sl.
- zadovoljstvo info punktom, stazama, oznakama i uslugama za bicikliste i sl.
- zadovoljstvo vezom/sidrenjem, uslugama preuzimanja otpada
- zadovoljstvo klubova i njihovih gostiju elementima zarona, sigurnosti, očuvanosti podmorja i sl.

Također treba staviti mogućnost slobodnog komentiranja, te posebna pitanja o ukupnoj razini ostvarenosti očekivanja (relacija motivacije i ponuđenog), (ne)dostupnosti informacija, te ostvarivanja vrijednosti za novac.

Uzorak se može odrediti prema dosadašnjim iskustvima, dok metoda istraživanja može biti u formi intervjua i/ili popunjavanja upitnika (možda koristiti tablete) te ne bi trebala trajati više od 10 minuta. Također se preporučuje ostaviti opciju i naknadnog online popunjavanja.

Ovim i drugim istraživanjima Instituta za turizam potvrđuje se krajnja potreba uspostave nacionalnog sustava za praćenje zadovoljstva posjetitelja u nacionalnim parkovima i parkovima prirode koji bi imao ujednačen karakter i to na dvije razine: opsežno istraživanje koje se radi svakih 3 – 5 godina te anketiranje vezano za specifične potrebe pojedinog parka na godišnjoj ili tematskoj razini.

1.6.3. SUSTAV POSJEĆIVANJA U PARKU PRIRODE TELAŠĆICA

Područje Parka godišnje posjeti oko 100.000 osoba. Najviše gostiju dolazi tijekom srpnja i kolovoza kada se može naći i do 2000 posjetitelja dnevno, prvenstveno koncentriranih u zoni uvale Mir kao centralnog dijela posjeta Parku prirode. Ovakvo visoko opterećenje ostavlja utjecaj i na prirodne resurse i na doživljaj posjetitelja, što u konačnici otežava ostvarivanje ciljeva zaštite prirode i vizije održivog turizma.

U područje Parka tri su tipa ulaza, a time i načina posjećivanja: kopneni, nautičarski i brodsko-izletnički.

Ulaz u Park kopnenim putem koriste svi oni koji su odsjeli na području Dugog otoka ili su u svojoj organizaciji došli na otok. Također postoje organizirane ture koje dovode posjetitelje u neko od mjesta na Dugom otoku, te se oni biciklima prevoze po otoku i na taj način ulaze u Park. Ulazni, informacijski punkt nalazi se na lokaciji Dolac gdje se svaki posjetitelj informira o Parku i naplaćuje mu se kopneni ulaz u iznosu od 25,00 kuna po osobi.

Slika 36 i 37: Ulazni Info Punkt na lokaciji Dolac
[Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“]

Tablica 8: Prikaz statistike za kopneni ulazni punkt (2014.)

STATISTIKA 2014. GODINA			
TIP ULAZA	OPIS	STATISTIKA ULAZA	PRIHOD PO TIPU ULAZA
INDIVIDUALNI POSJETITELJI	Kopneni ulazni punkt na lokaciji Dolac	12 297	245.940,00 kn

Statistika izračuna broja posjetitelja temelji se na broju prodanih ulaznica svakom pojedinom posjetitelju.

Prihodi od morskog posjećivanja čine oko 30 % financijske zarade Parka. Radi se o privatnim ili iznajmljenim (*charter*) plovilima koja ulaze morskim putem u područje Parka. Najveći dio posjetitelja ostaje jedan dan, jer je područje Parka samo jedna od točaka njihovog putovanja po Jadranu. Nautičari se sidre na području cijele uvale Mir ovisno o vremenskim uvjetima, a naplata ulaznica vrši se po dužini broda, uz pomoć službenog plovila Parka.

Tablica 9: Prikaz statistike za nautički turizam (2014.)

STATISTIKA 2014. GODINA			
TIP ULAZA	OPIS	STATISTIKA ULAZA	PRIHOD PO TIPU ULAZA
INDIVIDUALNI POSJETITELJI	Posjetitelji u nautičkom turizmu	31 900	2.202.677,00 kn

Statistika izračuna broja posjetitelja temelji se na procjeni temeljem prodanih ulaznica za nautički turizam. U izračunu je uzet prosjek od 5 osoba po plovilu te dobivena statistika može varirati od realnog broja posjetitelja u ovom tipu posjećivanja.

Organizirani brodski izleti s kopna su poludnevne ture s ishodištima u Zadru, Biogradu, Vodicama i drugim mjestima. Brodovi s polazišne točke kreću u jutarnjim satima te na područje Parka počnu pristizati oko 11:00, a najveća koncentracija turista u uvali Mir je u periodu od 12 do 15 sati. Na taj se način stvara velika gužva u centralnoj zoni posjeta, što dovodi do pritiska na resurse. Kako bi se bolje organizirao ovaj tip posjećivanja, Javna ustanova Park prirode Telašćica ima sklopljene ugovore sa svakim brodarom koji dovodi goste u Park. Ugovorom se reguliraju međusobne odgovornosti i obveze, koje uključuju i naplatu ulaznica u Park. Naplata brodarima temelji se na kapacitetu njihovih izletničkih brodova. Također, ako brodar prevozi organiziranu ekskurziju đaka ili studenata, potrebna je potvrda obrazovne institucije u skladu s kojom se izdaje račun prema tarifi cijena za tu vrstu posjeta.

Tablica 10: Prikaz statistike za organizirane posjete (2014.)

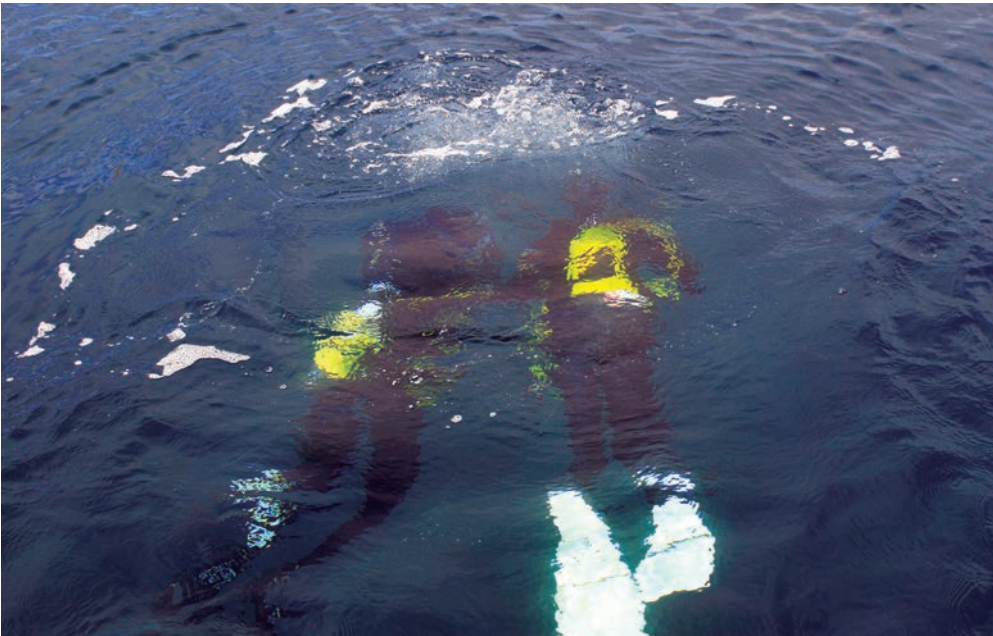
STATISTIKA 2014. GODINA			
TIP ULAZA	OPIS	STATISTIKA ULAZA	PRIHOD PO TIPU ULAZA
ORGANIZIRANI POSJETITELJI	Organizirane brodarske ture temeljem ugovora	67 954	958.903,00 kn
	Organizirane ekskurzije temeljem potvrde obrazovne institucije	1 242	9.936,00 kn

Statistika izračuna broja posjetitelja temelji se na kapacitetu brodova koji organizirano prevoze posjetitelje na područja Parka prirode i broju ulazaka na područje Parka.

Ronjenje je u Parku prirode dozvoljeno isključivo na za to određenim lokacijama i to uz prethodnu najavu. Ronioci moraju imati ispravnu ronilačku kvalifikaciju, a ronilački centri i klubovi koji organiziraju ovakvo posjećivanje moraju imati ugovor s Javnom ustanovom kojim se reguliraju međusobni odnosi i obveze.

S autonomnom ronilačkom opremom moguće je zaroniti na sljedećim lokacijama unutar Parka prirode: uz otočić Korotan, Garmenjask Mali, Garmenjask Veli, Sestrica mala, Podusobine.

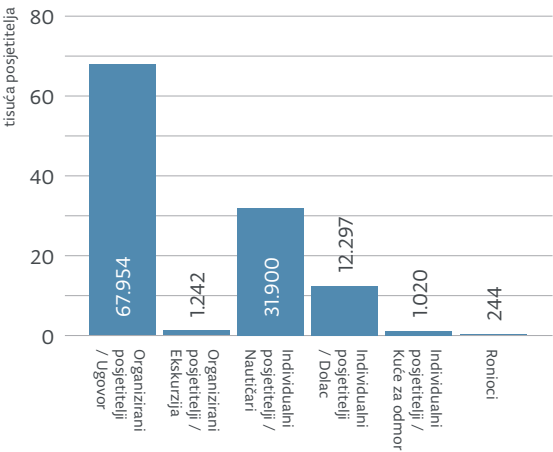
Slika 38: Ronilačko posjećivanje
[© Vesna Petešić]

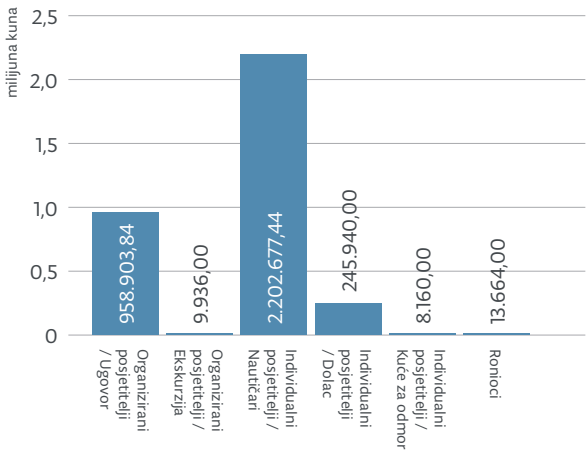
Tablica 11: Prikaz statistike za ronilačko posjećivanje (2014.)

STATISTIKA 2014. GODINA			
TIP ULAZA	OPIS	STATISTIKA ULAZA	PRIHOD PO TIPU ULAZA
INDIVIDUALNI POSJETITELJI	Organizirano ronilačko posjećivanje temeljem Ugovora	244	13.664,00 kn

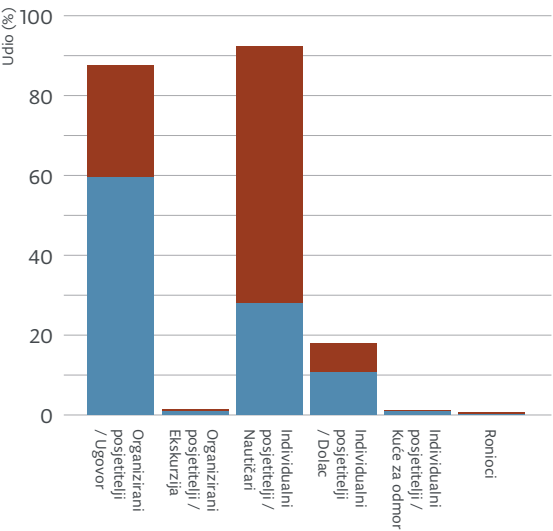
Statistika broja posjetitelja temelji se na broju registriranih ronioaca u Parku prirode Telašćica.

Grafički prikaz 1: Podaci o broju posjetitelja prema tipu ulaza u Park prirode Telašćica

Grafički prikaz 2: Podaci o financijskom doprinosu pojedinih tipova ulaza posjetitelja u Park prirode Telašćica

Grafički prikaz 3: Udio u financijama i udio u posjećivanju pojedinih tipova ulaza u Park prirode Telašćica

2. PLANSKI DIO

2.1. Vizija

Dugi otok je nadaleko poznata turistička destinacija, sinergije jedinstvene prirode, tradicionalnih i kulturnih običaja, gdje posjetitelji mogu uživati u raznovrsnoj i autentičnoj otočkoj ponudi te pritom doprinijeti održivom razvoju lokalne zajednice.

Vizija je *dugoročni cilj* koji se želi postići i usmjerava nas u razvoju te kao takva odmiče od sadašnje situacije i teži značajnijim promjenama u budućnosti. Predstavlja realni izazov te je ujedno i motivator koji može služiti svima zajedno u ostvarenju zadanih ciljeva.

Vizija prikazuje željeni cilj razvoja destinacije za period od najmanje deset godina, a možemo je definirati kao slagalicu specifičnih ciljeva i aktivnosti čijim rezultatima slažemo dijelove i time doprinosimo njenom ostvarenju.

Vizija razvoja otoka kao održive turističke destinacije razvijena je u suradnji s dionicima kroz radionice. Sudionici radionica dali su svoje prijedloge kako vide otok u budućnosti. Iz dobivenih prijedloga izvučeni su glavni elementi, odnosno tematske cjeline od kojih je uz suradnju dionika osmišljena konačna vizija.

2.2. Ciljevi i aktivnosti plana održivog turizma

Planski dio Plana održivog turizma grupiran je prema ciljevima koji se žele postići. Putem pokazatelja ciljeva (indikatora) omogućava se praćenje ostvarivanja ciljeva. Ciljevi se ostvaruju provedbom planiranih aktivnosti. Pokazatelji provedbe aktivnosti (indikatori) omogućavaju praćenje provedbe Plana održivog turizma.

U tablicama koje slijede prikazane su aktivnosti, planirani vremenski raspored njihove provedbe prema godinama te su navedeni nositelji provedbe aktivnosti i suradnici u provedbi bez kojih bi izvršenje pojedinih elemenata ili cijele aktivnosti bilo nemoguće.

Zbog ograničenih ljudskih i financijskih kapaciteta aktivnosti su podijeljene prema prioritetima.

- **Prioritet 1** – aktivnosti koje se moraju poduzeti za vrijeme trajanja POT-a. Ovo su ključne akcije i njihovo neispunjavanje narušava uspješnost cijelog Plana.
- **Prioritet 2** – aktivnosti koje se bi se trebale poduzeti za vrijeme trajanja POT-a. Postoji određena fleksibilnost, no za neprovođenje ovih aktivnosti mora postojati dobar razlog.
- **Prioritet 3** – aktivnosti koje se mogu poduzeti kada vrijeme i/ili sredstva postanu dostupni nakon dovršenja aktivnosti 1. i 2. razine prioriteta ili ako nisu dovršene aktivnosti 1. i 2. razine, a ukaže se prilika za financiranjem (čime bi se ipak omogućila realizacija).

Za svaku pojedinu aktivnost iz Plana održivog turizma napravljena je procjena **elemenata održivosti (EO)** koji obuhvaćaju:

- EO1** utjecaj na prirodne vrijednosti
- EO2** utjecaj na kulturne vrijednosti
- EO3** prihod ostaje lokalnoj zajednici, odnosno ima pozitivan učinak na lokalnu ekonomiju
- EO4** utjecaj na zadovoljstvo turista.

Za svaku od aktivnosti procijenjeno je ima li pozitivan, neutralan ili negativan utjecaj na element održivosti.

- CRVENA BOJA** ima negativan utjecaj
- ZELENA BOJA** ima pozitivan utjecaj
- BIJELA BOJA** ima neutralan utjecaj

CILJEVI PLANA ODRŽIVOG TURIZMA

ŠIFRA	SPECIFIČNI CILJ
A	Podići svijest o očuvanju kulturnih, tradicijskih i prirodnih vrijednosti otoka.
B	Unaprijediti sustav posjećivanja i podići kvalitetu destinacije.
C	Unaprijediti postojeće i razviti nove turističke sadržaje otoka.
D	Jačati suradnju svih aktera sektora turizma na otoku.

2.2.1. CILJ A: PODIĆI SVIJEST O OČUVANJU KULTURNIH, TRADICIJSKIH I PRIRODNIH VRIJEDNOSTI OTOKA

Područje Dugog otoka obiluje bioraznolikošću i kulturnim bogatstvom te je prepoznato kao privlačna turistička destinacija koju je potrebno kao takvu očuvati. S druge strane, pružatelji usluga u turizmu nisu dovoljno informirani o vrijednostima područja kao ni o pravilima ponašanja na području Parka i otoka. Nedovoljna informiranost ponekad dovodi do pružanja netočnih ili nepotpunih informacija o destinaciji. Potrebno je unaprijediti razinu znanja vodiča na brodovima, kao i ronilačkih klubova i centara kako bi mogli pružiti sve potrebne informacije i time povećati zadovoljstvo i sigurnost turista.

Postojeće manifestacije (Saljske užance, Dani ljekovitog bilja, Saljske kulturne večeri...) potrebno je sadržajno obogatiti uključivanjem svih aktera u turizmu kako bi se nadogradilo iskustvo boravka turista na Dugom otoku, ali i ostvario veći doprinos lokalnoj zajednici. Kad je riječ o edukaciji, potrebno ju je unaprijediti jer su do sada izrađena samo dva nacrta edukativnih programa namijenjena osnovnoškolskoj dobi. Ne postoje osmišljeni programi za ciljane dobne skupine, niti su postojeći nacrti usklađeni s nastavnim planovima. Nedostaju i publikacije namijenjene školama i djeci, kao i one kojima se detaljnije informira o kulturno-povijesnoj baštini. Pojedine kulturno-povijesne lokalitete potrebno je istražiti, a potom i obilježiti na adekvatan način.

Svi navedeni nedostaci identificirani su tijekom radionica za izradu Plana održivog turizma pa bi provedba dolje navedenih aktivnosti trebala doprinijeti očuvanju kulturne i prirodne baštine otoka.

2.2.2. CILJ B: UNAPRIJEDITI SUSTAV POSJEĆIVANJA I PODIĆI KVALITETU DESTINACIJE

Kad je riječ o sustavu posjećivanja, potrebno je provesti brojne aktivnosti u godinama koje dolaze kako bi se podigla kvaliteta turističke destinacije. Osim poučne staze oko jezera Mir, na području otoka trenutno nema tematskih ruta i poučnih staza temeljem kojih bi posjetitelji dobili uvid u prirodne i kulturne vrijednosti područja. Postojeće pješačke staze su većim dijelom obrasle i uvelike otežavaju pristup pojedinim lokalitetima. Vidljiv je i nedostatak informativnih ploča putem kojih bi turisti dobili informacije o tome što posjetiti i kako se treba pravilno ponašati, pogotovo u zaštićenim područjima.

Na području otoka za sada ne postoji posjetiteljski centar, međutim u tijeku je izrada dokumentacije za uspostavu takvog centra na lokaciji Grpašćak na području Parka prirode Telašćica. Centar bi unaprijedio ponudu i zadovoljstvo posjetitelja svojim edukativno-prezentacijskim sadržajima.

Vidljiv je sve veći interes turista za ronilačkim aktivnostima na području otoka, zbog čega je od velike važnosti imati dobru suradnju s ronilačkim centrima i klubovima, redovno provoditi čišćenje podmorja, ali i razvijati dodatne sadržaje poput podvodnih edukativnih staza.

Većina turista na području otoka kao primarnu aktivnost koristi more i plaže. Nedostatak uređenih plaža ponekad dovodi do skraćivanja boravka turista na otoku, pogotovo obitelji s malom djecom. Nepostojanje autobusnih linija koje povezuju cijeli otok otežava transport dijela turista do jedine pješčane plaže Sakarun smještene na sjeverozapadnom dijelu otoka.

Na cijelom otoku je izražena sezonalnost te turistička sezona svoj vrhunac ostvaruje tijekom srpnja i kolovoza. Velik broj turista na otok dolazi svojim privatnim automobilima za koje ne postoje odgovarajuća parkirna mjesta, što dovodi do zakrčenja prometnica. S morske strane se zbog masovnog turizma na lokaciji uvale Mir treba raditi na upravljanju posjetiteljima koji dolaze s brodarima, a također se planira i određivanje nosivog kapaciteta za potrebe nautičkog turizma na cijelom Dugom otoku.

Postoji i potreba za uređenjem arheoloških lokaliteta na otoku, čime bi se unaprijedila prezentacija kulturne baštine. Zaštita i obnova suhozida ima i turistički potencijal, a ujedno doprinosi i očuvanju tradicije.

Kroz radionice s dionicima identificirane su brojne aktivnosti koje se tiču turističke infrastrukture, a koje bi unaprijedile sustav posjećivanja i podigle kvalitetu destinacije. S obzirom na to da POT obuhvaća cijeli Dugi otok, jasno je da će biti potrebna znatna financijska sredstva i suradnja svih lokalnih partnera u provedbi ovih aktivnosti.

AKTIVNOST	ŠIFRA	INDIKATOR	PRIORITET	ODGOVORNOST PROVEDBE AKTIVNOSTI		ELEMENTI ODRŽIVOSTI				GODINE PROVEDBE				
				NOSITELJ PROVEDBE	SURADNICI	EO1	EO2	EO3	EO4	G1	G2	G3	G4	G5
Unaprijediti postojeće te osmisliti nove poučne staze prema tematskim prioritetima na području Dugog otoka.	B7	Izrađen Plan poučnih staza s analizom nultog stanja.	2	JUPPT/TZ Dugi otok/JUNJ	JUPPT, TZ, DVD, VS, TA									
Izraditi studiju nosivog kapaciteta Parka prirode u svrhu optimizacije posjećivanja.	B8	Studija nosivog kapaciteta Parka.	1	JUPPT	VS									
Izraditi studiju nosivog kapaciteta za potrebe nautičkog turizma Dugog otoka.	B9	Izrađen dokument s analizom nautičkog turizma te prioritetnim uvalama za koje je potrebna izrada Studije.	2	JUNJ/JUPPT	VS									
Održavati i unaprijediti mrežu pješačkih i biciklističkih staza na području otoka.	B10	Inventarizacija pješačkih i biciklističkih staza sa stanjem svake pojedine staze.	2	SV/OS	OS, TZ, JUPPT									
		Duljina redovno održavanih staza.												
Odrediti i urediti lokacije za prihvrat sportskih grupa, stare škole i domove prenamijeniti u planinarske domove i hostele.	B11	Definirana lista lokacija.	2	OS/JUPPT	OS, TZ, I, JUPPT, TZ									
		Popisana infrastruktura i njeno stanje.												
Provoditi redovite akcije čišćenja podmorja i obale na području Dugog otoka.	B12	Izrađen program prenamjene.	1	JUPPT/ŠRD/SV/JUNJ	JUPPT, ŠRD, RK, RC, DVD, TA, KD, OS, JUNJ									
		Evidencija ekoakcija i sudionika.												
Omogućiti prilaz za osobe s invaliditetom do turističkih lokaliteta na otoku.	B13	Lista (popis turističkih lokaliteta).	2	JUPPT/OS	JUPPT, OS, H, JUNJ									
		Broj uređenih prilaza.												
Povezivati sve dijelove otoka redovnim autobusnim linijama.	B14	Uspostavljene linije (broj) koje povezuju sva mjesta na otoku.	3	OS	OS, LZ, K									
Osmisliti, razraditi i provoditi program zaštite i obnove suhozida.	B15	Program izrađen i dostupan na webu.	2	JUPPT/OS	JUPPT, TZ, TA, OS									
		Broj/dužina obnovljenih suhozida.												
Izraditi pravilnik o vizuri mjesta.	B16	Pravilnik izrađen i tiskan te dostupan na webu.	3	TZ Dugi otok/OS	I, P, H, OS, KD									

2.2.3. CILJ C: UNAPRIJEDITI POSTOJEĆE I RAZVITI NOVE TURISTIČKE SADRŽAJE OTOKA

Prema Glavnom planu razvoja turizma Zadarske županije 2013. – 2023., analiza atrakcijske osnove dugotočne skupine otoka ukazala je na postojanje povoljnih uvjeta za daljnje razvijanje ponude ljetno-kupališnog, nautičkog, ronilačkog, lovnog, ruralnog i turizma zaštićene prirodne baštine. Čimbenik koji ograničava takav razvoj je prometna povezanost. Postojeći turistički sadržaji marketinški nisu dovoljno razrađeni, te pojedini sektori ne surađuju dovoljno u zajedničkom izlasku na tržište. Upravo je zbog toga važno razviti program marketinga za otok koji će doprinijeti održivom razvoju. S obzirom na položaj i posebnost upravljanja zaštićenim područjem, potrebno je razviti marketing program za Park prirode vodeći računa da je usuglašen s ukupnom strategijom i marketingom otoka.

Jedan od važnih čimbenika prepoznatljivosti destinacije je i lokalni proizvod, stoga je važno poticati izradu autentičnih lokalnih proizvoda, iste ujediniti u prepoznatljivi vizualni identitet i zajednički plasirati na tržište. Važna je u tom slučaju i raznolikost uporabe proizvoda, njihova autentičnost, te dodjela oznake ekoproizvoda. U tom segmentu ovi proizvodi mogu biti snažni nositelji poruke destinacije otoka te ujedno mogu biti izvor prihoda lokalnog stanovništva. Sajam „Dugotočki dani ljekovitog bilja“, koji se održava u svibnju svake godine, u osnovi je odlična ideja koju treba razraditi i podignuti mu nivo uvođenjem lokalne tržnice na kojoj poljoprivredna gospodarstva mogu tijekom cijele sezone prodavati svoje proizvode. Isto tako, program marketinga će pokazati na koje načine se ovakvi proizvodi mogu dalje distribuirati, npr. poput „od polja do stola“ ili „iz mora na gradele“ i sl., što se može i mora omogućiti proizvođačima, jer to je osnovni segment ponude tradicionalne kuhinje. Prezentacija etnoloških i tradicijskih običaja otoka također bi obogatila turističke sadržaje na otoku. Vodič te ponuda tura, kao i razne nove ture sastavni su dio turističke ponude te su nužan preduvjet za nove oblike turističkih sadržaja aktivnog i sportskog turizma i sl.

Unaprjeđenje postojećih turističkih sadržaja, prvenstveno proizvoda i usluga, te razvoj novih mogući su jedino uz suradnju svih partnera iz sektora turizma na otoku, s obzirom na to da je potrebno povezati različite segmente turističke ponude u zajedničku cjelinu i u isto vrijeme biti usklađen s planom razvoja Zadarske županije.

2.2.4. CILJ D: JAČATI SURADNJU SVIH AKTERA SEKTORA TURIZMA NA OTOKU

Da bi se aktivnosti Plana održivog turizma uspješno provele i postigle željene ciljeve i rezultate, važna je komunikacija svih dionika u turizmu. Pojednostavljeno rečeno, bitno je znati tko radi, što radi, kada i na koji način. Uspješna se komunikacija treba razviti i na razini dionika Parka, a ujedno i na razini cijelog otoka, te svih koji su vezani uz sektor turizma.

Jedna od bitnih odrednica dobre komunikacije je i razmjena iskustva „know-how” kako bi se izbjegle pogreške prethodnih radnji te upotrijebili primjeri dobre prakse u budućim radnjama. Razmjena iskustva potiče rad zajednice na korist svih, jača međusobne spone, doprinosi uvažavanju mišljenja šire javnosti i različitih struktura stanovnika. Kroz radionice i edukacije postiže se bolje razumijevanje vizije razvoja otoka u cijelosti i stječu se nove vještine koje znatno doprinose kvaliteti turističke ponude. Zadovoljan gost na odlasku s impresijom ljepote otoka ključan je čimbenik razvoja otoka kao poželjne turističke destinacije, jer on postaje aktivni promotor otoka, što je ujedno i besplatni način promidžbe.

Akcijama i radionicama u svrhu zaštite okoliša i prirode podiže se svijest čovjeka o prostoru u kojem živi te se i na taj način gostu šalje pozitivna poruka o mjestu kojeg posjećuje. U cilju prevencije zagušenosti otoka na pojedinim lokacijama važno je odrediti kapacitet lokacija, a upravo se novim turističkim sadržajima može postići difuzija korisnika prostora, te poboljšati ponuda svih pružatelja usluga u turizmu.

Jedino se jačanjem suradnje svih aktera sektora turizma na otoku može postići održivi turizam i dugoročno ostvariti zajednička vizija održivog turizma Dugog otoka. Sudjelovanje partnera u provedbi Plana održivog turizma i u planiranju i razvoju destinacije dodatno će se osigurati kroz redovite sastanke Suradničkog vijeća. Zajedničke aktivnosti bit će jedan od pokazatelja kvalitete suradnje svih aktera sektora turizma na Dugom otoku.

KRATICE KORIŠTENE ZA SURADNIKE I NOSITELJE AKTIVNOSTI
U PROVEDBENOM DIJELU PLANA

APRRRR	Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju
B	brodari (brodarske agencije)
DT	djelatnici u turizmu
DVD	dobrovoljno vatrogasno društvo
FZOEU	Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost
H	hoteli
HEP	Hrvatska elektroprivreda
I	iznajmljivači
JUNJ	Javna ustanova Natura Jadera
JUPPT	Javna ustanova Park prirode Telašćica
K	kampovi
K	koncesionari
KD	Komunalno društvo
KO	konzervatorski odjel
LAGM	Lokalna akcijska grupa Mareta
LP	lokalni proizvođači
LZ	Liburnija Zadar
M	Mulić d.o.o.
MO	Mjesni odbor
NF	nacionalni fondovi
NM	nadležno ministarstvo
OI	obrazovne institucije
OS	Općina Sali
OŠ	Osnovna škola
P	poljoprivrednici
PG	poljoprivredna gospodarstva
PI	privatni investitori
PS	privatni sektor
RC	ronilački centri
RK	ronilački klubovi
SV	suradničko vijeće
SZ	Sveučilište u Zadru
ŠRD	športsko ribolovno društvo
TA	turistička agencija
TM	Udruga Tovareća mužika
TZ	turistička zajednica
U	udruge
UG	ugostitelji
VS	vanjski stručnjaci
ZŽ	Zadarska županija

ELEMENTI ODRŽIVOSTI

EO1	prirodni resursi
EO2	kulturne vrijednosti
EO3	učinak na lokalnu ekonomiju
EO4	zadovoljstvo turista
CRVENA BOJA	ima negativan utjecaj
ZELENA BOJA	ima pozitivan utjecaj
BIJELA BOJA	ima neutralan utjecaj

3. FINANCIJSKI RESURSI

Za provedbu Plana održivog turizma potrebno je osigurati financijske resurse, koji se planiraju osigurati iz različitih izvora.

Provedba aktivnosti financirat će se dijelom iz vlastitih sredstava Javne ustanove Park prirode Telašćica, Općine Sali, Turističke zajednice Općine Sali, Turističke zajednice mjesta Božava, Javne ustanove Natura Jadera te privatnih investitora sukladno nositeljima svake pojedine aktivnosti, kao udio sufinanciranja provedbe zajedničkih projekata.

Vanjski izvori financiranja planiraju se povlačiti iz nacionalnih fondova prema tematici prijavljenih projekata, te EU fondova za veće infrastrukturne projekte i projekte koji su vezani uz poticanje lokalnog poduzetništva i gospodarstva.

Potencijalni izvor financiranja su i donacije svjetskih donatora u sustavu zaštite prirode i održivog razvoja te natječajni čiji su izvori financiranja zaklade za unaprjeđenje zaštite prirode i poticanje održivog razvoja.

Ukupna investicijska vrijednost provedbe plana iznosi **58.700.000,00 HRK**.

Financije su prikazane prema aktivnostima, gdje su za svaku aktivnost procijenjeni financijski resursi po godinama provedbe. Financije su također prikazane i grupno – prema ciljevima, zatim prema prioritetima, te na kraju i prema strategijama. Izvori financiranja grupirani su prema strateškim grupama u koje su podijeljene sve aktivnosti plana ovisno o izvoru.

3.1. Prikaz financiranja

3.1.1. PRIKAZ FINANCIJA PREMA AKTIVNOSTIMA

Tablica 12: Cijl A: financiranje prema aktivnostima

CILJ A: PODIĆI SVIJEST O OČUVANJU KULTURNIH, TRADICIJSKIH I PRIRODNIH VRIJEDNOSTI OTOKA.													
INDIKATOR CILJA: Postotak korisnika (turista, lokalnog stanovništva, pružatelja usluga u turizmu...) koji prepoznaju i/ili pridonose očuvanju vrijednosti otoka.													
AKTIVNOST	ŠIFRA	PRIORITET	GODINE PROVEDBE					FINANCIJSKI RESURSI PO GODINAMA PROVEDBE					
			G1	G2	G3	G4	G5	G1	G2	G3	G4	G5	UKUPNO
Razviti i provoditi edukativne programe za različite interesne skupine (turisti, obrazovne institucije) prema tematskim prioritetima Plana upravljanja Parkom prirode Telašćica.	A1	1						30.000,00	20.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00	65.000,00
Unaprijediti postojeće i razviti nove manifestacije za posjetitelje te ih promovirati.	A2	2						30.000,00	30.000,00	30.000,00	30.000,00	30.000,00	150.000,00
Provoditi edukaciju vodiča na brodovima o vrijednostima zaštićenog područja i pravilima ponašanja.	A3	1						0,00	10.000,00	10.000,00	0,00	0,00	20.000,00
Suradivati s ronilačkim klubovima i centrima koji dolaze na područje Parka o vrijednostima zaštićenog područja i pravilima ponašanja.	A4	3						0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Tablica 13: Cilj B: financiranje prema aktivnostima

Cilj B: Unaprijediti sustav posjećivanja i podići kvalitetu destinacije.														
Indikator cilja: Broj, vrsta i zadovoljstvo korištenja turističke infrastrukture. Praćenje trendova potrošnje i upravljanja otpadom, energijom i vodom.														
Aktivnost	Šifra	Prioritet	Godine provedbe						Financijski resursi po godinama provedbe					
			G1	G2	G3	G4	G5	G1	G2	G3	G4	G5	Ukupno	
Uspostaviti posjetiteljski centar u Parku prirode Telašćica.	B1	1						20.000,00	0,00	12.000.000,00	8.000.000,00	0,00	20.020.000,00	
Razviti i uspostaviti adekvatnu posjetiteljsku infrastrukturu Parka prirode (info centar, upravna zgrada JU, biološki pročistač otpadnih voda, rive za prihvrat brodova).	B2	1						2.000.000,00	150.000,00	150.000,00	500.000,00	10.000.000,00	12.800.000,00	
Razviti i uspostaviti adekvatnu posjetiteljsku infrastrukturu Dugog otoka.	B3	1						0,00	0,00	150.000,00	150.000,00	500.000,00	800.000,00	
Uspostaviti održivo gospodarenje otpadom na području Dugog otoka, odnosno sustav odvojenog prikupljanja otpada.	B4	1						0,00	500.000,00	500.000,00	0,00	0,00	1.000.000,00	
Poticati smještajne kapacitete na dobivanje ekoloških certifikata na području Dugog otoka.	B5	3						5.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00	25.000,00	
Urediti arheološke lokalitete na otoku.	B6	2						0,00	0,00	50.000,00	100.000,00	100.000,00	250.000,00	
Unaprijediti postojeće te osmisliti nove poučne staze prema tematskim prioritetima na području Dugog otoka.	B7	2						300.000,00	100.000,00	100.000,00	100.000,00	0,00	600.000,00	
Izraditi studiju nosivog kapaciteta Parka prirode u svrhu optimizacije posjećivanja.	B8	1						150.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	150.000,00	
Izraditi studiju nosivog kapaciteta za potrebe nautičkog turizma Dugog otoka.	B9	2						0,00	150.000,00	0,00	0,00	150.000,00	300.000,00	
Održavati i unaprijediti mrežu pješačkih i biciklističkih staza na području otoka.	B10	2						2.000.000,00	2.000.000,00	2.000.000,00	2.000.000,00	2.000.000,00	10.000.000,00	
Odrediti i urediti lokacije za prihvrat sportskih grupa, stare škole i domove prenamijeniti u planinarske domove i hostele.	B11	2						0,00	0,00	0,00	200.000,00	200.000,00	400.000,00	
Provoditi redovite akcije čišćenja podmorja i obale na području Dugog otoka.	B12	1						20.000,00	20.000,00	20.000,00	20.000,00	20.000,00	100.000,00	
Omogućiti prilaz za osobe s invaliditetom do turističkih lokaliteta na otoku.	B13	2						0,00	60.000,00	60.000,00	60.000,00	60.000,00	240.000,00	

Tablica 14: Cilj C: financiranje prema aktivnostima

Cilj C: UNAPRIJEDITI POSTOJEĆE I RAZVITI NOVE TURISTIČKE SADRŽAJE (PROIZVODE I USLUGE) OTOKA.														
Indikator cilja: Postotak turista zadovoljnih sadržajima i iskustvom tijekom boravka na Dugom otoku.														
Aktivnost	Šifra	Prioritet	Godine provedbe					Financijski resursi po godinama provedbe						
			G1	G2	G3	G4	G5	G1	G2	G3	G4	G5	Ukupno	
Razviti marketing program posebno za Park prirode i posebno za Dugi otok.	C1	1						100.000,00	100.000,00	0,00	0,00	150.000,00	350.000,00	
Poticati lokalne proizvođače na dobivanje certifikata proizvoda.	C2	1						1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	5.000,00	
Provesti analizu mogućnosti razvoja brenda dugootočkih proizvoda.	C3	2						0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
Poticati izradu autentičnih lokalnih suvenira.	C4	2						10.000,00	20.000,00	40.000,00	40.000,00	40.000,00	150.000,00	
Organizirati sajmove za promociju i prodaju lokalnih suvenira i autohtonih proizvoda.	C5	2						10.000,00	20.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00	45.000,00	
Osmisliti i organizirati vođene tematske ture / tematska vođenja.	C6	2						0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
Uspostaviti adrenalinski park na otoku.	C7	3						0,00	0,00	0,00	500.000,00	500.000,00	1.000.000,00	
Uspostaviti sportske terene te osmisliti sportsko-rekreacijske sadržaje s ciljem proširenje ponude.	C8	3						0,00	0,00	100.000,00	200.000,00	200.000,00	500.000,00	
Prezentirati etnološke i tradicijske običaje otoka.	C9	3						0,00	200.000,00	1.000.000,00	500.000,00	0,00	1.700.000,00	
Razviti program za turiste „Iskustvo otočnog života“ (PG-ovi).	C10	2						0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
Promovirati i ponuditi tradicionalnu gastronomsku kuhinju.	C11	2						25.000,00	10.000,00	10.000,00	10.000,00	10.000,00	65.000,00	
Razvijati nove broderske ture na otoku.	C12	2						0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
Izraditi vodič za Dugi otok.	C13	1						30.000,00	15.000,00	10.000,00	5.000,00	5.000,00	65.000,00	

Tablica 15: Cilj D: financiranje prema aktivnostima

Cilj D: JAČATI SURADNJU SVIH AKTERA SEKTORA TURIZMA NA OTOKU.														
AKTIVNOST	ŠIFRA	PRIORITET	GODINE PROVEDBE						FINANCIJSKI RESURSI PO GODINAMA PROVEDBE					
			G1	G2	G3	G4	G5	G6	G1	G2	G3	G4	G5	UKUPNO
Razviti i provoditi komunikacijsku strategiju Parka prirode Telašćica.	D1	1							30.000,00	30.000,00	30.000,00	30.000,00	30.000,00	150.000,00
Odrediti nosivi kapacitet lokacija koje su dio itinerara brodarar sa svrhom boljeg prostornog i vremenskog raspoređivanja posjetitelja.	D2	1							0,00	0,00	0,00	150.000,00	150.000,00	300.000,00
Suradivati sa sportskim društvima i klubovima u organizaciji takmičenja i akcija čišćenja.	D3	1							5.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00	25.000,00
Suradivati s obrazovnim institucijama u svrhu provođenja edukativnih aktivnosti	D4	1							5.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00	25.000,00
Redovito održavati sastanke i po potrebi organizirati razmjenu iskustava suradničkog vijeća.	D5	1							40.000,00	40.000,00	40.000,00	40.000,00	40.000,00	200.000,00
Osmisliti i provoditi edukaciju pružatelja usluga u turizmu na području Dugog otoka, a vezano za sve elemente održivog turizma.	D6	1							10.000,00	20.000,00	20.000,00	20.000,00	20.000,00	90.000,00

INDIKATOR CILJA: Postotak aktivnih sudionika u procesima planiranja i razvoja destinacije te broj i vrsta zajedničkih aktivnosti.

3.1.2. PRIKAZ FINACIJA PREMA CILJEVIMA

Tablica 16: Prikaz ukupnih financija prema ciljevima

ŠIFRA	CILJ	GODINA PROVEDBE					UKUPNO
		G1	G2	G3	G4	G5	
CILJ A	Podići svijest o očuvanju kulturnih, tradicijskih i prirodnih vrijednosti otoka.	60.000,00	60.000,00	45.000,00	35.000,00	35.000,00	235.000,00
CILJ B	Unaprijediti sustav posjećivanja i podići kvalitetu destinacije.	4.600.000,00	4.590.000,00	15.135.000,00	11.285.000,00	18.185.000,00	53.795.000,00
CILJ C	Unaprijediti postojeće i razviti nove turističke sadržaje (proizvode i usluge) otoka.	176.000,00	366.000,00	1.166.000,00	1.261.000,00	911.000,00	3.880.000,00
CILJ D	Jačati suradnju svih aktera sektora turizma na otoku.	90.000,00	100.000,00	100.000,00	250.000,00	250.000,00	790.000,00
UKUPNO		4.926.000,00	5.116.000,00	16.446.000,00	12.831.000,00	19.381.000,00	58.700.000,00

3.1.3. PRIKAZ FINACIJA PREMA PRIORITETIMA

Tablica 17: Prikaz ukupnih financija prema prioritetima

PRIORITET	GODINA PROVEDBE					UKUPNO
	G1	G2	G3	G4	G5	
PRIORITET 1	2.541.000,00	1.016.000,00	12.946.000,00	8.981.000,00	15.981.000,00	41.465.000,00
PRIORITET 2	2.380.000,00	2.395.000,00	2.300.000,00	2.550.000,00	2.600.000,00	12.225.000,00
PRIORITET 3	5.000,00	1.705.000,00	1.200.000,00	1.300.000,00	800.000,00	5.010.000,00
UKUPNO	4.926.000,00	5.116.000,00	16.446.000,00	12.831.000,00	19.381.000,00	58.700.000,00

Tablica 18: Prikaz ukupnih financija po godini provedbe i strategiji upravljanja

3.1.4. PRIKAZ FINANCIJA PREMA STRATEGIJAMA

STRATEGIJE UPRAVLJANJA	GODINA PROVEDBE					UKUPNO (po strategiji)
	G1	G2	G3	G4	G5	
Edukacija	350.000,00	320.000,00	13.105.000,00	8.605.000,00	5.000,00	22.385.000,00
Informiranje	30.000,00	15.000,00	10.000,00	5.000,00	5.000,00	65.000,00
Suradnja / Komunikacija	100.000,00	100.000,00	100.000,00	100.000,00	100.000,00	500.000,00
Infrastruktura	4.100.000,00	2.310.000,00	2.460.000,00	2.960.000,00	17.810.000,00	29.640.000,00
Regulacija / Upravljanje destinacijom	250.000,00	750.000,00	500.000,00	150.000,00	450.000,00	2.100.000,00
Jačanje kapaciteta	11.000,00	31.000,00	31.000,00	21.000,00	21.000,00	115.000,00
Diversifikacija	85.000,00	1.590.000,00	240.000,00	990.000,00	990.000,00	3.895.000,00
UKUPNO (PO GODINI PROVEDBE)	4.926.000,00	5.116.000,00	16.446.000,00	12.831.000,00	19.381.000,00	58.700.000,00

Prema pristupu upravljanja destinacijom sve aktivnosti plana kategorizirane su u sedam upravljačkih strategija.

Edukacija obuhvaća sve aktivnosti kojima se planira provesti edukacija sudionika određenih aktivnosti s namjerom educiranja o prirodnim, kulturnim i tradicijskim vrijednostima ovog područja.

Informiranje obuhvaća aktivnosti koje za cilj imaju samo informiranje krajnjih korisnika.

Suradnja i komunikacija obuhvaćaju aktivnosti koje zahtijevaju međusobnu suradnju u provedbi određenih aktivnosti, kao i jačanje suradnje u budućem zajedničkom upravljanju destinacijom, a kako bi se ojačala komunikacijska mreža dionika.

Infrastruktura kao upravljačka strategija odnosi se na razvoj infrastrukture za posjetitelja koja ima za cilj podizanje kvalitete prihvata posjetitelja na otoku. Međutim, u ovu strategiju nije uvrštena ona infrastruktura koja iz upravljačkog gledišta ima krajnji cilj edukaciju krajnjih korisnika.

Regulacija i upravljanje destinacijom obuhvaćaju aktivnosti kojima se reguliraju turističke aktivnosti koje imaju potencijalni negativni utjecaj na prirodne i/ili kulturne resurse otoka te kako bi se spriječio ili umanjio takav negativni utjecaj.

U **jačanje kapaciteta** uvrštene su aktivnosti kojima se planira unaprijediti znanje djelatnika u sektoru turizma za provedbu zajedničkih aktivnosti, odnosno znanje o upravljanju otokom kao turističkom destinacijom.

Diversifikacija obuhvaća najveći broj aktivnosti iz razloga što je potrebno uspostaviti dugoročne upravljačke ciljeve unaprjeđivanjem, razvojem i prilagodbom postojećih turističkih usluga i proizvoda na temelju kojih bi se unaprijedila atraktivnost otoka kao turističke destinacije, a da se pritom osiguraju i održivi modeli upravljanja.

3.2. Izvori financiranja

STRATEŠKE GRUPE AKTIVNOSTI PO IZVORU FINANCIRANJA	GODINA PROVEDBE					UKUPNO (po strateškoj grupi)
	G1	G2	G3	G4	G5	
Edukacija i informiranje	75.000,00	270.000,00	1.050.000,00	535.000,00	35.000,00	1.965.000,00
Promocija	130.000,00	130.000,00	30.000,00	30.000,00	180.000,00	500.000,00
Unaprjeđenje postojećeg stanja	70.000,00	1.630.000,00	275.000,00	325.000,00	325.000,00	2.625.000,00
Razvoj nove soft ponude	35.000,00	35.000,00	35.000,00	35.000,00	35.000,00	175.000,00
Razvoj posjetiteljske infrastrukture niže vrijednosti	2.300.000,00	2.100.000,00	2.200.000,00	3.050.000,00	2.950.000,00	12.600.000,00
Razvoj posjetiteljske infrastrukture više vrijednosti	2.120.000,00	750.000,00	12.800.000,00	8.650.000,00	15.500.000,00	39.820.000,00
Ekonomska dobrobit lokalnoj zajednici	46.000,00	51.000,00	56.000,00	56.000,00	56.000,00	265.000,00
Upravljanje posjetiteljima	150.000,00	150.000,00	0,00	150.000,00	300.000,00	750.000,00
UKUPNO (PO GODINI PROVEDBE)	4.926.000,00	5.116.000,00	16.446.000,00	12.831.000,00	19.381.000,00	58.700.000,00

Tablica 19: Prikaz ukupnih financija prema strateškim grupama aktivnosti ovisno o izvoru financiranja

Ovaj strateški plan služi kako bi se odredio pravac razvoja Dugog otoka kao turističke destinacije. Vrijednost svake pojedine aktivnosti temelji se na procjenama prema obuhvatu iste. Nije realno očekivati da se cjelokupna realizacija plana temelji na vlastitim sredstvima, stoga su planirani i drugi izvori financiranja.

Izvori financiranja odredili su se prema strategijama, prema kojima su razvrstane sve aktivnosti plana te se po strategiji odredio planirani izvor.

Edukacija i informiranje te promocija ne iziskuju velika financijska sredstava te se uglavnom baziraju na svakodnevnom poslovanju svih aktera u turizmu otoka. Stoga se za te strategije planiraju vlastiti izvori i nacionalni fondovi koji naravno ovise o temi aktivnosti.

Razvoj nove soft ponude, razvoj infrastrukture niže vrijednosti te upravljanje posjetiteljima financijski su manje zahtjevne aktivnosti. Međutim, s obzirom na to da su nešto kompleksnije, zahtijevaju i ostale izvore financiranja koji će se odrediti u trenutku njihove realizacije.

Unaprjeđenje postojećeg stanja, razvoj posjetiteljske infrastrukture više vrijednosti i ekonomska dobrobit lokalnoj zajednici financijski su zahtjevnije aktivnosti. Implementacija takvih aktivnosti prepoznata je u nacionalnim i europskim strateškim dokumentima te se kao takve mogu financirati iz EU fondova (Europski fond za regionalni razvoj i Europski socijalni fond). Stoga su izvori financiranja planirani i iz tih izvora.

Tablica 20: Prikaz planiranih izvora financiranja prema strateškim grupama unutar kojih su grupirane aktivnosti plana

STRATEŠKE GRUPE AKTIVNOSTI PO IZVORU FINANCIRANJA	IZVORI FINANCIRANJA			
	VLASTITI PRIHODI	NACIONALNI FONDOVI	EU FONDOVI	OSTALI IZVORI
Edukacija i informiranje				
Promocija				
Unaprjeđenje postojećeg stanja				
Razvoj nove soft ponude				
Razvoj posjetiteljske infrastrukture niže vrijednosti				
Razvoj posjetiteljske infrastrukture više vrijednosti				
Ekonomska dobrobit lokalnoj zajednici				
Upravljanje posjetiteljima				

4. PRAĆENJE PROVEDBE I EVALUACIJA

4.1. Praćenje i evaluacija provedbe plana

Cilj praćenja provedbe je uočiti primjenjuje li se plan djelotvorno te postižu li se zadani ciljevi. Aktivnostima praćenja sakupit će se potrebni podaci kojima će se mjeriti jedan ili skupina indikatora i na taj način vidjeti jesu li ostvareni zadani ciljevi i prateće aktivnosti.

Kroz aktivnosti praćenja provedbe POT-a i Plana upravljanja trebalo bi se moći pratiti:

- utjecaje na vrijednosti područja,
- praćenje zadovoljstva posjetitelja i
- praćenje utjecaja održivog turizma na socio-ekonomske prilike u lokalnoj zajednici.

Provedbu POT-a prati Suradničko vijeće. U skladu s POT-om različite osobe unutar Javne ustanove i u drugim nadležnim institucijama odgovorne su za praćenje provođenja različitih dijelova POT-a. Svi oni trebaju biti svjesni aktivnosti za praćenje učinka POT-a te prikupljati dokaze i informacije koji će pokazati postižu li se ciljevi.

Evaluacija provedbe plana provodi se radi prilagodbe upravljanja, odnosno na osnovu rezultata praćenja učinka POT-a aktivnosti za nadolazeće razdoblje mogu biti prilagođene iskustvima prethodne provedbe ili promijenjenim okolnostima i novim saznanjima. U završnoj, petoj godini provedbe POT-a, potrebno je napraviti cjelovitu evaluaciju postizanja ciljeva i provedbe aktivnosti. Rezultati evaluacije uključit će se u plan za sljedeće razdoblje.

Naznačeno je pet aktivnosti praćenja provedbe Plana održivog turizma.

Tablica 21: Cilj praćenja provedbe POT-a

CILJ	
NADZIRATI I PRIKUPLJATI / DOKUMENTIRATI REZULTATE AKTIVNOSTI POT-A KAO I ISPUNJENJE CILJEVA POT-A	
AKTIVNOSTI PRAĆENJA PROVEDBE POT-A	AKTIVNOSTI POT-A
M1 Uspostaviti i redovito ažurirati bazu podataka turističke infrastrukture (broj i vrsta turističke infrastrukture)	B1, B2, B3, B10, B11, B13, B14, B18, B19, C7, C8
M2 Uspostaviti i redovito ažurirati bazu podataka ponude turističkih sadržaja	A1, A2, A3, A4, B1, B2, B3, B6, B7, B15, C1, C3, C4, C5, C6, C9, C10, C11, C12, C13
M3 Uspostaviti bazu podataka posjetitelja (lokacije posjećivanja, broj posjetitelja, zadovoljstvo posjetitelja, broj i tip ulaznica itd.)	Gotovo sve aktivnosti POT-a
M4 Uspostaviti bazu podataka usmjerenu na razvoj suradnje s partnerima i dionicima	A3, A4, B5, B12, B17, C2, C4, C5, D3, D5, D6
M5 Uspostaviti i redovito ažurirati bazu podataka za sustav gospodarenja otpadom, zbrinjavanje otpadnih voda i energetske učinkovitosti (dodatno: praćenje trendova potrošnje i upravljanja otpadom, energijom i vodom)	B4

5. LITERATURA

- (1) AGENCIJA ZA PLAĆANJA U POLJOPRIVREDI, RIBARSTVU I RURALNOM RAZVOJU (2016.). *Podmjera 6.1. Potpora za pokretanje poslovanja mladim poljoprivrednicima*.
URL: <http://www.apprrr.hr/podmjera-61-potpore-za-pokretanje-poslovanja-mladim-poljoprivrednicima-1630.aspx>
- (2) AGENCIJA ZA ZAŠTITU OKOLIŠA (2007.). *Izvešće o stanju okoliša u Republici Hrvatskoj, 2007.*
- (3) AGENCIJA ZA ZAŠTITU OKOLIŠA (2008.). *Nacionalna lista pokazatelja NACRT*. Radna verzija. Broj dokumenta: 22-08-860/1.
- (4) CARIĆ H. (2011.). *Model vrednovanja onečišćenja u funkciji upravljanja morskim okolišem*. Doktorska disertacija. Međusveučilišni poslijediplomski doktorski studij „Primijenjene znanosti o moru”. Sveučilište u Splitu i Sveučilište u Dubrovniku.
- (5) CARIĆ, H. I MARKOVIĆ, I. (2010.). *Nosivi kapacitet turističke destinacije „sunca i mora”*. U: *International conference on tourism and environment* (str. 421-436). Sarajevo: Internacionalni univerzitet „Philip Noel-Baker”.
- (6) COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (2001). *Working together for the future of European tourism*. Commission communication to the Council, the European Parliament, the Economic and social committee and the Committee of the regions. Bruxelles
- (7) EEA - EUROPEAN ENVIRONMENT AGENCY (2009). *Indicator System for 'Sustainable Tourism Destinations', DestiNet - Sustainable Tourism Information & Communications Portal*
- (8) EUROPEAN TOURISM INDICATOR SYSTEM (ETIS) FOR SUSTAINABLE DESTINATIONS.
URL: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/sustainable-tourism/indicators/index_en.htm
- (9) EUROPSKA KOMISIJA (2013.). *Europski sustav pokazatelja za turizam, komplet alata za održiva odredišta*; Luksenburg, Publication office of the EU.
URL: <http://bookshop.europa.eu>
- (10) GREEN AND HIGGINBOTTOM, 2000 - GREEN, R.J., HIGGINBOTTOM, K., 2000. *The effects of non-consumptive wildlife tourism on free-ranging wildlife: a review*. *Pacific Conservation Biology* 6, 183–197.
- (11) GREEN GLOBE (2011). *Standard Criteria and Indicators*.
URL: <http://www.greenglobe.com/standard>
- (12) HIGGINBOTTOM ET AL., 2003. HIGGINBOTTOM, K., GREEN, R., NORTHROPE, C., 2003. *A framework for managing the negative impacts of wildlife tourism on wildlife*. *Human Dimensions of Wildlife*, 8, 1–24.
- (13) INSTITUT ZA TURIZAM (2011.). *Park prirode Telašćica - Istraživanje posjetitelja*
- (14) INSTITUT ZA TURIZAM (2012.). *Stavovi i potrošnja nautičara u Hrvatskoj – TOMAS NAUTIKA* Jahting 2012. Voditeljica istraživanja Zrinka Marušić, Institut za turizam, Zagreb.
- (15) INSTITUT ZA TURIZAM (2015.). *Park prirode Telašćica: istraživanje stavova i potrošnje posjetitelja*. Voditelj istraživanja XX, Institut za turizam, Zagreb.
- (16) INSTITUT ZA TURIZAM (2015.). *Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS* Ljeto 2014. Voditeljica istraživanja Zrinka Marušić, Institut za turizam, Zagreb.
- (17) UNEP - UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME, 2009. *Sustainable Coastal Tourism. An integrated planning and management approach*. UNEP Sustainable Consumption and Production Branch and Priority Actions Programme Regional Activity Centre (PAP/RAC).
- (18) UNWTO – UNITED NATIONS WORLD TOURISM ORGANIZATION (2004). *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook*. Madrid.
- (19) UNWTO – UNITED NATIONS WORLD TOURISM ORGANIZATION (2004). *Tourism and Biodiversity Achieving Common Goals Towards Sustainability*. Madrid

- (20) WCED - WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.
URL: http://destinet.eu/tools/measurement_instruments/draft_indicators_15th_Nov_t2009.doc
- (21) JAVNA USTANOVA „PARK PRIRODE TELAŠĆICA“ (2012.): *Plan upravljanja, Park prirode Telašćica, 2012. – 2022.*, Park prirode Telašćica, Sali.
- (22) KUKOČ, M. (nepoznata godina): *Mogućnosti financiranja ruralnog turizma kroz programe ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020.*, Ministarstvo poljoprivrede, Zagreb.
URL: <http://www.mint.hr/UserDocsImages/Mogucnosti%20financiranja%20ruralnog%20turizma.pdf>
- (23) PARTNERSHIP FOR GLOBAL SUSTAINABLE TOURISM CRITERIA (2009.). *TSC Announcement*.
URL: <http://www.sustainabletourismcriteria.org> (pristupljeno 10. 1. 2011.)
- (24) RAZVOJNA AGENCIJA ZADARSKE ŽUPANIJE, ZADRA D.O.O. I SVEUČILIŠTE U ZADRU (2013.): *Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013. – 2023.*, Zadar.
- (25) REYNOLDS PC, BRAITHWAITE D. 2001. Towards a conceptual framework for wildlife tourism. *Tourism Management* 22: 31–42.
- (26) STRONG, M. (1993). *Report of the World Tourism and Travel Council*. U: *Sustainable Integrated Tourism Planning*. Preuzeto 20. prosinca 2010. sa stranice:
URL: <http://www.unescap.org>.
- (27) UNEP - UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME (2009). *Sustainable Coastal Tourism. An integrated planning and management approach, UNEP Sustainable Consumption and Production Branch and Priority Actions Programme Regional Activity Centre (PAP/RAC)*.
- (28) UNWTO – UNITED NATIONS WORLD TOURISM ORGANIZATION (2004.): *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook*, Madrid.
- (29) UNWTO – UNITED NATIONS WORLD TOURISM ORGANIZATION (2004.): *Tourism and Biodiversity Achieving Common Goals Towards Sustainability*. Madrid.
- (30) VLADA REPUBLIKE HRVATSKE (2013.): *Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020.*, Zagreb.
- (31) WCED - WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT (1987): *Our Common Future*, Oxford University Press, Oxford.

PRILOG 1:

*Inicijative i standardi
upravljanja turizmom*

Međunarodna unija za očuvanje prirode (IUCN) je 2004. pripremila priručnik „Sustainable Tourism in Protected Areas” koji daje osnovne upute o planiranju i upravljanju turizmom u zaštićenim područjima.

Tajništvo Konvencije o biološkoj raznolikosti je 2015. izdalo priručnik „Tourism Supporting Biodiversity – A Manual on applying the CBD Guidelines on Biodiversity and Tourism Development”.

„Sustainable Tourism and Natural World Heritage, Priorities for Actions” je publikacija izdana u 2011. i pruža vrijedne informacije o problemima te područjima bavljenja s aspekta planiranja, upravljanja, komunikacije, uključivanja dionika i privatnog sektora.

Svjetska turistička organizacija (UNWTO) je prije više od deset godina izdala priručnik „Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations” (UNWTO, 2004) u okviru čega je opisala temeljnu metodologiju monitoringa i upravljanja:

1. identifikacija važnih tema, problema ili područja
2. identifikacija važnih utjecaja na održivost
3. mjerenje provedbi aktivnosti planiranja i upravljanja destinacijom – ocjenjivanje unaprjeđenja i napretka
4. smanjenje rizika razvojnih odluka i kvalitetnije donošenje odluka – identificiranje ograničenja i nosivog kapaciteta
5. jačanje kredibiliteta donositelja odluka
6. kontinuirano unaprjeđenje kroz monitoring.

UNWTO je nastavno izdao i korisnu publikaciju „Tourism and Biodiversity Achieving Common Goals Towards Sustainability”, dok je na temu pokazatelja i monitoringa Europska agencija za okoliš (EEA) u izvještaju „Indicator System for ‘Sustainable Tourism Destinations’” (EEA, 2009) dala jasniju sliku primjene. Jedna od najprisutnijih svjetskih certifikatorskih shema u turizmu je u slično vrijeme izbacila i prve destinacijske kriterije: „Standard Criteria and Indicators” (Green Globe, 2011).

EUROPARC federacija u okviru svoga djelovanja nudi i certificiranje (Europska povelja za održivi turizam u zaštićenim područjima – ECST) koje je do sada konzumiralo 574 tour operatera i 131 zaštićeno područje po sljedećim načelima:

- uključivanje svih zainteresiranih za turizam u i oko područja u njegov razvoj i upravljanje
- priprema i provedba strategije i akcijskog plana razvoja održivog turizma u području
- zaštita i unaprjeđenje prirodne i kulturne baštine unutar područja, za turizam i kroz turizam, i kroz sprječavanje pretjeranog razvoja turizma
- osiguravanje posjetiteljima visokokvalitetnog doživljaja u svim aspektima posjeta
- uspješno komuniciranje posjetiteljima posebnih vrijednosti i kvaliteta područja
- poticanje posebnih turističkih proizvoda koji omogućavaju „otkrivanje i doživljaj” područja
- podizanje znanja o području i održivom turizmu među svim uključenima u turizam
- osiguravanje da turizam doprinosi i ne umanjuje kvalitetu života lokalne zajednice
- povećavanje dobrobiti od turizma za lokalnu ekonomiju
- praćenje i upravljanje tijekom posjetitelja na način da se minimizira negativan utjecaj.

EEN (European Ecotourism Network) je mreža koja povezuje znanstvenike, poduzetnike i donositelje odluka i politika iz područja zaštite prirode i turizma. EEN podupire razvoj i uspostavu European Ecotourism Labelling Standard (EETLS) koja bi omogućila vjerodostojno

zastupanje održive prakse u turizmu, što misli ostvariti distanciranjem od sveprisutnog, nevjerođodostojnog - lažnog „zelenog” marketinga, edukacijom i evaluacijskim alatima.

TIES (The International Ecotourism Society) je neprofitna strukovna organizacija koja promovira prakse odgovornog turizma na dobrobit lokalne zajednice i aktivnosti očuvanja prirode. Međunarodnu mrežu čine institucije, tvrtke i profesionalci u 120 zemalja koji žele graditi svoje kompeticije na održivim pristupima ekoturizma. Ova platforma može biti korisna tour operaterima koji žele u određenim zemljama razvijati ekoturizam na osnovi postojećih resursa.

ETIS (European Tourism Indicator System) je instrument zamišljen da strukturirano pristupi temama održivog razvoja destinacije s egzaktno pozicije pokazatelja. Podaci potrebni za pokazatelje generiraju se prema zadanim obrascima i uputama koje opisuju metodologiju prikupljanja podataka (frekventnost, mogući izvori, uzorak i dr.), a podijeljeni su u četiri poglavlja:

- Održivi destinacijski menadžment
- Ekonomsko vrednovanje
- Sociološki i kulturološki utjecaji
- Utjecaji na okoliš.

Pod-sekcije u navedenim poglavljima su obavezni pokazatelji (*core indicators*) uz koje su definirani i dodatni-opcionalni / izborni pokazatelji (*optional indicators*). Osnovno načelo sustava pokazatelja je da se odgovornost za odredište, vlasništvo i donošenje odluka međusobno dijeli.

PRILOG 2:

*Pregled posebnih ciljeva i
aktivnosti NSAP-a koje se tiču
razvoja održivog turizma*

Nacionalna strategija i akcijski plan zaštite prirode (NSAP) u procesu je izrade. NSAP ima pet strateških ciljeva:

1. povećati učinkovitost osnovnih mehanizama zaštite prirode
2. smanjiti direktne pritiske na prirodu i poticati održivo korištenje
3. ojačati kapacitete sustava zaštite prirode
4. povećati znanje i dostupnost podataka o prirodi
5. podići razinu znanja, razumijevanja i podrške javnosti za zaštitu prirode

koji se svi u određenoj mjeri tiču turizma odnosno posjećivanja zaštićenih područja. Aktivnosti koje imaju veći naglasak na turizam su aktivnosti koje se tiču razvijanja integralnih sustava interpretacije i upravljanja posjetiteljima u zaštićenim područjima i pojedinim dijelovima ekološke mreže, te promoviranje održivog turizma kroz rad javnih ustanova. U prilogu (Pregled posebnih ciljeva i aktivnosti NSAP-a koje se tiču razvoja održivog turizma) je pregled posebnih ciljeva i njihovih aktivnosti koji se direktno ili indirektno tiču razvoja održivog turizma u zaštićenim područjima.

OBLIKOVATI I USPOSTAVITI REPREZENTATIVNU I FUNKCIONALNU MREŽU PODRUČJA ZNAČAJNIH ZA OČUVANJE PRIRODE

- Analizirati zastupljenost hrvatskih zaštićenih područja na globalnim mrežama s međunarodnom dezinacijom (UNESCO WH, UNESCO MaB, Ramsar, Geopark, SPAMI i dr.), odrediti prioritete za nove kandidature.

STANDARDIZIRATI UPRAVLJANJE U ZAŠTITI PRIRODE TE USPOSTAVITI SUSTAV PRAĆENJA UČINKOVITOSTI

- Razvijati integralne sustave interpretacije i upravljanja posjetiteljima u zaštićenim područjima i pojedinim dijelovima ekološke mreže.

RAZVIJATI SURADNIČKE OBLIKE UPRAVLJANJA TE OJAČATI KOMUNIKACIJU

- Poticati komunikaciju o zaštićenim područjima, ekološkoj mreži i strogo zaštićenim vrstama.
- Osigurati sudjelovanje dionika u upravljanju zaštićenim područjima, ekološkom mrežom i strogo zaštićenim vrstama.

OJAČATI SUSTAV PROVEDBE OCJENE PRIHVATLJIVOSTI ZA EKOLOŠKU MREŽU (OPEM)

- Poboljšati kontrolu provedbe mjera ublažavanja za ekološku mrežu i praćenja njihovih učinaka.
- Izraditi opći priručnik i tematske priručnike / smjernice za izradu studija Glavne ocjene za specifične tipove zahvata.
- Uvesti jedinstvenu evidenciju postupaka OPEM.

OSIGURATI ODRŽIVO KORIŠTENJE ZAVIČAJNIH DIVLJIH VRSTA ČIJE ISKORIŠTAVANJE NIJE REGULIRANO POSEBNIM PROPISIMA

- Poboljšati učinkovitost provedbe postupka vezano uz zaštitu prirode kod donošenja planova kroz suradnju i komunikaciju sa sektorima prilikom izrade sektorskih planskih dokumenata i Propisa.
- Utvrditi vrste i stanišne tipove osjetljive na klimatske promjene i razviti specifične mjere očuvanja.

OČUVATI NEFRAGMENTIRANA CJELOVITA PRIRODNA PODRUČJA I OBNOVITI NAJUGROŽENIJA DEGRADIRANA STANIŠTA

- Provoditi mjere očuvanja i obnove zelene infrastrukture te značajnih i karakterističnih
- obilježja krajobraza kroz njihovo vrednovanje i revitalizaciju.
- Unaprijediti postojeće praćenje stradavanja strogo zaštićenih životinja od cestovnog i željezničkog prometa i to prvenstveno kroz intenzivniju međusektorsku suradnju.

OJAČATI KAPACITETE SUSTAVA ZAŠTITE PRIRODE

- Sustavno se konzultirati s drugim sektorima od značaja za zaštitu prirode u svrhu međusobnog razumijevanja, usklađivanja zakonskih rješenja i normalizacije njihove uloge u provođenju propisa iz područja zaštite prirode.

POVEĆATI FINACIJSKU ODRŽIVOST SUSTAVA ZAŠTITE PRIRODE

- Unaprijediti inovativne mehanizme financiranja sektora zaštite prirode.
- Osnažiti financijsku održivost ustanova u zaštiti prirode kroz diversifikaciju prihoda, koordinaciju i racionalizaciju.

PRILOG 3:

*Pregled nacionalnih
dionika u turizmu*

Ministarstvo turizma ima i mogućnosti financiranja projekata prema postojećim programima kao što je „Konkurentnost turističkog gospodarstva”, predmet čega su diverzifikacija ponude, održivi razvoj, inovativni i novi destinacijski turistički proizvodi i dr. Ministarstvo turizma kroz Fond za razvoj turizma također provodi „Program razvoja javne turističke infrastrukture” putem kojeg se financiraju plaže, centri za posjetitelje / interpretacijski centri, javna cikloturistička infrastruktura, objekti turističke infrastrukture kojima upravljanju javne ustanove za upravljanje zaštićenim područjima i dr.

Ministarstvo zaštite okoliša i prirode kroz „Projekt Integracije u EU Natura 2000” (NIP) financira posjetiteljsku infrastrukturu u zaštićenim područjima (idejna rješenja za veći broj posjetiteljsko-prezentacijskih centara, sustav signalizacije i interpretacije na otvorenom itd.). U okviru NIP projekta razvijen je zajednički vizualni identitet „Parkovi Hrvatske”, kao korak u kreiranju zajedničkog brenda. „PARCS Projekt” na temelju zajedničkog vizualnog identiteta uspostavlja web-portal Parkovi Hrvatske, te provodi i druge promidžbene aktivnosti (mobilna aplikacija Parkovi Hrvatske, brošura Parkovi Hrvatske i dr.).

Ministarstvo kulture, Ministarstvo poljoprivrede te **Ministarstvo srednjeg i malog poduzetništva** u svojim aktivnostima zaštite baštine, poticanja obiteljskih gospodarstava i malog poduzetništva / obrta omogućavaju razvoj temeljnih resursa za ekoturizam i ruralni turizam.

Hrvatska turistička zajednica (HTZ) kao krovna nacionalna institucija razvija različite programe te posjeduje resurse koji mogu doprinijeti razvoju održivog turizma. Primjerice, adresari, priručnici, fotodokumentacija HTZ-a i sl., mogu biti korisni prilikom stvaranja potrebnih promotivnih materijala.

Županijske i lokalne turističke zajednice imaju mogućnost prijavljivanja razvojnih projekata prema HTZ-u pa su shodno tome partnerstva s njima ključna. Implementacija Strategije razvoja turizma RH do 2020. pretpostavlja efikasan sustav destinacijskog upravljanja na lokalnoj i regionalnoj razini te koordinacije nacionalne turističke politike s razvojem destinacijskih proizvoda. Cilj je strategije da sustav turističkih zajednica preuzme ulogu destinacijskog upravljanja i da turističke zajednice postupno preuzmu funkciju cjelovitih destinacijskih menadžment organizacija (DMO).

Hrvatska gospodarska komora (HGK) i **Hrvatska obrtnička komora (HOK)** imaju i direktne programe koji podupiru turizam, ali i one indirektne koji se mogu nadovezati u lanac vrijednosti turizma. Npr., HGK i HOK mogu biti važni u podupiranju povećanja proizvodnje klasičnih i konzumnih suvenira.

Strukovna udruženja u RH koja djeluju za interes određenih skupina u turističkom sektoru su: **Udruga poslodavaca u hotelijerstvu Hrvatske (UPUHH)**, **Kamping udruga Hrvatske (KUHH)**, **Udruga hrvatskih putničkih agencija (UHPA)** i **Nacionalna udruga obiteljskih i malih hotela (ONH)**. Ova udruženja su korisna za pružanje specifičnih informacija, ali i za mogućnosti uključivanja u njihove projektne prijave.

Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU prepoznaje razvoj infrastrukture kao ključnu komponentu ukupnog društveno-gospodarskog razvoja. Svrha razvoja infrastrukture uz jačanje poduzetništva je i unaprjeđenje javne turističke infrastrukture te osiguranje javnih pratećih usluga namijenjenih kvalitetnom upravljanju infrastrukturom. Time se želi osigurati postizanje održivog razvoja i jačanje konkurentnosti poslovnog sektora uz povećanje broja zaposlenih.

PRILOG 4:
*Pregled istraživanja
TOMAS Ljeto 2014.*

Upoznavanje prirodnih ljepota je primarni motiv dolaska za 20 % gostiju. Najomiljenija je aktivnost – „plivanje/kupanje”, a zatim slijede odlazak u „slastičarnice, kafiće” i restorane, šetnje u prirodi, kupnja te razgledavanje znamenitosti. **Ljepota prirode i krajolika jedan je od najbolje ocijenjenih elemenata turističke ponude.**

U komparaciji s dosadašnjim istraživanjima uočeni su određeni trendovi. Udio gostiju s fakultetskim obrazovanjem i višim primanjima domaćinstva je povećan, do je blago smanjen udio obiteljskih dolazaka. Uočen je rast dolazaka motiviranih gastronomijom i novim iskustvima i doživljajima. Korištenje interneta je očekivano u porastu. Udio „novih” gostiju i dolasci zrakoplovom, uz korištenje niskotarifnih zračnih prijevoznika, su u porastu. Također se nastavlja trend povećavanja udjela kraćih dolazaka (od 4 do 7 noćenja), pri čemu se smanjuje udio gostiju koji ostvaruju 11 i više noćenja. Zadovoljstvo svim elementima ponude poraslo je u odnosu na prethodno istraživanje. Ponuda zabave, kulture, sporta i kupnje i dalje su među posljednje rangiranim elementima na ljestvici stupnja zadovoljstva. Prosječni dnevni izdaci gostiju rastu.

- Prosječna starost turista iznosi 41 godinu. Svaki drugi turist je starosti 30 - 49 god.
- 36 % gostiju je fakultetski obrazovano.
- Za jednu četvrtinu gostiju mjesečna primanja na razini kućanstva prelaze 3000 eura.
- Obiteljski dolazak je dominantan s trendom smanjenja (s 52 % na 48,5 %).
- Pasivni odmor i opuštanje primarni je motiv dolaska koji privlači tri četvrtine gostiju. Slijedi motiv zabave (43 %) te nova iskustva i doživljaji (30 %), gastronomija (26 %) i upoznavanje prirodnih ljepota (20 %).
- Inozemni gosti iznimno su lojalni Hrvatskoj kao destinaciji provođenja ljetnog odmora – 69 % je već posjetilo Hrvatsku tri ili više puta. U 2014. godini 18 % inozemnih gostiju bilo je prvi put u Hrvatskoj.
- Glavni izvor informacija je prijašnji boravak na koji se oslanja 35 % turista. Slijedi internet (30 %), preporuke rodbine i prijatelja (27 %) te mediji putem kojih informacije prikuplja 20 % turista.
- Automobilski je prijevoz dominantan (79 %), a slijedi zračni (11 %) te autobusni prijevoz (7 %).
- Smještaj rezervira 72 % gostiju, najčešće izravno sa smještajnim objektom.
- U prosjeku, gosti ostvare u destinaciji oko 8,7 noćenja.
- Najomiljenija je aktivnost „plivanje/kupanje”, a zatim slijede odlazak u „slastičarnice, kafiće” i restorane, šetnje u prirodi, kupnja te razgledavanje znamenitosti.
- Najbolje ocijenjeni elementi su ljepota prirode i krajolika, ljubaznost osoblja u smještajnom objektu, pogodnost za provođenje obiteljskog odmora i osobna sigurnost. Visoko ocijenjena je i vrijednost za novac smještaja i gastronomske ponude.
- Gosti su najmanje zadovoljni plažama, ponudom kulture, zabave, kupnje, lokalnog prijevoza te prilagođenosti destinacije osobama s posebnim potrebama.
- Prosječni dnevni izdaci u destinaciji provođenja ljetnog odmora u 2014. godini iznosili su 66 eura po osobi.
- U strukturi prosječnih dnevnih izdataka 55 % se odnosi na uslugu smještaja, 18 % na uslugu hrane i pića izvan usluge smještaja, a 27 % na sve ostale usluge.

U komparaciji s dosadašnjim istraživanjima uočeni su sljedeći trendovi:

- Povećanje udjela gostiju s fakultetskim obrazovanjem i višim primanjima domaćinstva
- Blago je smanjen udio obiteljskih dolazaka
- Rast dolazaka motiviranih gastronomijom (s 22 % na 26 %) i novim iskustvima i doživljajima (s 25 % na 30 %).
- Porast udjela „novih” gostiju, s 14 % na 18 %.
- Porast korištenja interneta, s 27 % na 30 %.
- Rast dolazaka zrakoplovom, s 8 % na 11 %. Povećano je korištenje niskotarifnih zračnih prijevoznika.
- Nastavlja se trend povećavanja udjela kraćih dolazaka (od 4 do 7 noćenja). Pri tome se smanjuje udio gostiju koji ostvaruju 11 i više noćenja. Prosječan boravak u primorskim županijama smanjen je s 9,5 na 8,7 noćenja.
- Zadovoljstvo svim elementima ponude poraslo je u odnosu na prethodno istraživanje. Međutim, redoslijed pojedinih elemenata nije znatno promijenjen. Ponuda zabave, kulture, sporta i kupnje i dalje su među posljednje rangiranim elementima na ljestvici stupnja zadovoljstva.
- Prosječni dnevni izdaci gostiju su za 14 % veći u odnosu na 2010. godinu kada su iznosili 58 eura. Izdaci za usluge ugostiteljstva porasli su u prosjeku 13 %, a za sve ostale usluge u destinaciji 19 %.

PRILOG 5:
*Katalog resursne
osnove Dugog otoka*

RESURS	OPIŠ	TURISTIČKI POTENCIJAL
PARK PRIRODE TELAŠĆICA - Uvala Telašćica - Slano jezero Mir - Strmac	GODINA PROGLAŠENJA: 1988. POVRŠINA: 7000 ha PARK PRIRODE TELAŠĆICA smješten je na krajnjem JI Dugog otoka i Zadarske županije. Telašćica je parkom prirode proglašena 1988. godine izdvajanjem sjeverozapadnog dijela Nacionalnog parka Kornati. Status zaštićenog područja dobila je zahvaljujući vrijednom biljnom i životinjskom svijetu, geološkim i geomorfološkim fenomenima, raznovrsnim zajednicama morskog dna te zanimljivom arheološkom naslijeđu, a posebno u zonama temeljnih fenomena Parka: uvale Telašćica, strmaca Dugog otoka i jezera Mir. Svrha zaštite ovog prostora je očuvanje prirodnog i kulturnog krajobraza, tj. antropogeno uvjetovanih ekosustava i njihove bioraznolikosti te kulturne baštine područja, kao i očuvanje vrijednosti i atraktivnosti ovog prostora za daljnja istraživanja, znanstvenu i edukacijsku funkciju.	Iskorišteni turistički potencijal, međutim, treba uložiti u daljnji razvoj i korištenje potencijala za održivi razvoj otoka, kao i za ekonomsku dobrobit lokalne zajednice.
ZNAČAJNI KRAJOBRAZ SZ DIO DUGOG OTOKA	GODINA PROGLAŠENJA: 1967. POVRŠINA: 652 ha Duž cijele obale ovog značajnog krajobraza nižu se male uvale i skrivene plaže. Razvedenost kopna se nastavlja i pod morem što predstavlja idealno područje za zadržavanje, hranjenje i razmnožavanje mnogih vrsta riba, glavonožaca i rakova, o čemu ovisi količina ribe i ostalih organizama u širem okolnom području. Teren s pučinske strane značajnog krajobraza se proteže do dubine 40 - 50 m na čijem zidu dominira koralgenska zajednica prepuna različitih morskih organizama („raj za ronioce“). Na krajnjem sjeverozapadnom dijelu - Puntići Bjanki - nalazi se kameni svjetionik izgrađen 1849. godine, okružen borovom šumom i prekrasnim uvalama sa šljunčanim plažama. S visoke svjetioničarske kule pruža se uistinu jedinstveni i nezaboravan vidik. U značajnom krajobrazu nalazi se i plaža Sakarun, najpoznatija i najpopularnija pješčana plaža na Dugom otoku. Njene vrijednosti su iznimne, te spada u jedno od krajobrazno najvrednijih područja na Jadranu. Sitni bijeli pijesak u plitkom moru daje posebnu živu plavo-zelenu boju, dok je na obali krupniji šljunak. Podmorje je bogato livadama morske cvjetnice Posidonia oceanica, sa zaštićenim školjkašem periskom, Pinna nobilis.	SZ dio Dugog otoka dobro je posjećen, međutim slaba je ponuda direktno vezana uz postojanje zaštićenog područja, kao i slaba iskorištenost turističkog potencijala za održivi razvoj.
BOTANIČKI REZERVAT SALJSKO POLJE	GODINA PROGLAŠENJA: 1969. POVRŠINA: 240 ha MASLINIK SALJSKO POLJE na Dugom otoku svojom starošću, prostranošću i izgledom predstavlja područje s gotovo jedinstvenom botaničkom, estetskom i turističkom vrijednošću. Taj stari i slikoviti maslinik izvanredan je primjer karakterističnog dalmatinskog kultiviranog krajolika, ove izrazito poljodjelske grane Jadranskog područja. Dug životni vijek maslina možemo golim okom uočiti kroz široke opsege i neobične oblike debila i krošnje. Preliminarnim istraživanjem lokaliteta tijekom 2008. i 2009. godine utvrđeni su nalazi fosila: - fosilni gmaz - fosilne ribe - fosilno bilje - fosilni glavonošci - fosilni grebenotvorci. Lokalitet je vrlo sadržajan i karakterističan po svojim strukturno-geološkim, sedimentološkim i geomorfološkim osobitostima.	Predstavlja turistički potencijal, međutim taj potencijal nije turistički iskorišten.
NALAZIŠTE FOSILA MORSKOG GMAZA U BRBIŠĆICI	Predstavlja turistički potencijal, međutim taj potencijal nije turistički iskorišten.	Predstavlja turistički potencijal, međutim taj potencijal nije turistički iskorišten.
PRIRODNE PJEŠČANE, ŠLJUNČANE I KAMENITE PLAŽE Uvala Sakarun, Veli žal, Brbišćica, Lojišće, Čušćica, U mjestu Savar (kod crkvice Sv. Pelegrina), Veli rat	Dugi otok je kameniti otok na kojem se tek mjestimično mogu naći manje plaže, bilo pješčane bilo šljunčane. Najveća pješčana plaža na otoku je Sakarun, dužine oko 300 metara, dok je najveća šljunčana plaža Veli žal, dužine oko 100 metara. U manjim uvalama, uglavnom na pučinskoj strani otoka, mogu se naći i manje prirodne plaže koje su samo djelomično dostupne s kopnene strane.	Prirodne plaže Dugog otoka koriste se u promotivne svrhe i dostupne su turistima, međutim kao potencijal za održivi razvoj nisu adekvatno iskorištene.

RESURS	OPIŠ	TURISTIČKI POTENCIJAL
PODMORJE DUGOG OTOKA / RONILAČKI LOKALITETI	Podmorje Dugog otoka obiluje bogatstvom morskih vrsta i staništa koje je moguće vidjeti na preko 10 ronilačkih lokacija. Livade posidonije, koralji, brojne vrste riba i mekušaca prava su rajska oaza za brojne roniocce. Na području Parka prirode „Telašića“ moguće je zaroniti na pet lokacija u organizaciji nekog od ronilačkih klubova koji surađuju s javnom ustanovom. Na otoku aktivno rade tri ronilačka centra koji pružaju i mogućnost iznajmljivanja kompletne ronilačke opreme, kao i pohađanje škole ronjenja.	Ronilačko posjećivanje na otoku je zastupljeno, ali možda bi se usluga trebala podići na viši nivo. Također, potencijal je valorizacija potonulih brodova kao atraktivnih lokacija za ronilačko posjećivanje.
OBALA I MORE	Dugi otok dug je 44,4 km. U najužem dijelu širok je 1,2 km, a u najširem na području Parka prirode Telašića 4,8 km. Ukupna površina iznosi 114 km². Spada u najduži i površinom najveći otok Zadarskog arhipelaga te je jedan od najrazvedenijih otoka na istočnoj obali Jadrana.	Jedna o ključnih atrakcija koja trenutno turiste i dovodi na otok.
KULTIVIRANI KRAJOBRAZ	• Tradicijska gradnja od kamena (stare kućice u poljima, suhozidi) • Kultivirane površine (maslinici, vinogradi, polja) • Šumska staništa • Kamenjarski pašnjaci	Potencijal za eko-etno turizam koji je neiskorišten. Na otoku ne postoji ponuda ovog tipa te predstavlja značajan turistički potencijal za razvoj u budućnosti.
ŠPILJE, POLUŠPILJE, PEĆINE	• Strašna peć • Pećina vlakno	Strašna peć je navodno otvorena za posjećivanje, ali usluga koju nude nije zadovoljavajuća, te je pećina, iako piše da je otvorena, ipak zatvorena (što dovodi do razočarenja turista koji pješače 3 km i nađu na zatvorena vrata).
VRHOVI: Kruna, Gračina (Božava), Vrh zlata (Dragove), Gračina (Brbinj), Gomilina (Savar), Vela straža, Straža (Luka), Zaručnjak, Gračina, Gradac (Žman), Omiš, Veli Brčastac (Sali)	Iako najveća nadmorska visina Dugog otoka broji samo 338 metara, njegove geomorfološke odlike čine ga idealnim mjestom za sve ljubitelje <i>trekkinga</i> i planinarenja. Dugootočki krajolik pretežno je brdovit, a kombinacija kamenjara i šumovitih predjela čine ga posebnim izazovom. Stručno obilježena planinska staza je ona prema brdu Orljak (visine 270 metara). Obilježena je i registrirana pri Hrvatskom planinarskom savezu. S vrha brda puca pogleda na čitav zadarski akvatorij, pa je napor penjanja po kamenjaru do samog vrha višestruko opravdan.	Potencijal za razvoj aktivnih oblika turizma.
STAZE	• Pješačke • Biciklističke • Edukativna staza Jezero Mir	Staze postoje, međutim nisu sustavno održavane i uz njih ne postoji prateća potrebna infrastruktura te je potrebno ulaganje u ovu posjetiteljsku infrastrukturu.
KUPALIŠNI PROSTORI u mjestima Sali, Zaglav, Žman, Luka, Savar, Brbinj, Dragove, Božava, Soline, Verunić, Veli rat	Svako mjesto na otoku u pravilu ima svoj mjesni kupališni prostor. Uglavnom se radi o poluuređenim dijelovima obale (izbetonirani). Međutim današnje stanje tih kupališnih prostora nije na prihvatljivoj razini kvalitete za razvoj održivog turizma. Stoga u budućnosti treba raditi na infrastrukturi i ponudi tih prostora.	U funkciji, ali treba značajnija ulaganja kako bi se podigla kvaliteta.

RESURS	OPIŠ	TURISTIČKI POTENCIJAL
SAKRALNA ARHITEKTURA PO MJESTIMA DUGOG OTOKA	Dugi otok svoju povijest piše tisućama godina, a da je bio naseljen od najranijih vremena svjedoče ostaci kulturne baštine razasuti širom otoka. Dugi otok se prvi put spominje sredinom 10 st. od strane bizantskog cara Konstantina Porfirogeneta koji ga u svom djelu <i>De administrando imperio</i> navodi pod imenom <i>Pizuh</i>. Početkom 11 st. otok se u pisanim izvorima naziva <i>Insula Tilogus</i>, a ovaj je naziv očuvan u imenu uvala Telašćica. Svoje današnje ime otok je dobio u 15. stoljeću. Park prirode Telašćica: sv. Ivan, sv. Viktor, sv. Antun, sv. Luka (Crkvina): Sali: crkva sv. Marije (Blažene djevice Marije), crkvice sv. Nikola i sv. Roko, kapelica Male Gospe, Kuće Guerrini i kuća Petricioli; Zaglav: samostan i crkva sv. Mihovila (samostan trećoredaca glagoljaša – Mostir): Žman: crkva sv. Ivana; Luka: župna crkva sv. Stjepana; zavjetna crkva sv. Nikola (luška gora): Savar: sv. Pelegrin; Brbinj: župna crkva Kuzme i Damijana; Dragove: župna crkva sv. Leonarda, opata, svetište Male Gospe na Dumbovici; Božava: crkva sv. Križa (prvotna crkva sv. Nikole), crkvice sv. Nediljice (sv. Trojstva) – poluotok Nediljno; Verunić: crkva Gospe od Karmen; Soline: župna crkva sv. Jakova; Veli Rat: župna crkva sv. Ante Padovanskog, ostaci crkvice sv. Jelene (uzvisina Zaboje); kapelica sv. Nikole; Zverinac: župna crkva sv. Ignacija Lojble. Otok je vrlo rano naseljen o čemu svjedoče arheološki nalazi s Krševanijeg polja, Dugopolja, Velog Rata te pećine Viakno koji potječu iz starijeg i srednjeg kamenog doba (paleolitik i mezolitik). Otok posjeduje ostatke liburnskih gradinskih naselja (Omšenišnjak, Koženjak, Veli Brčastac, Gračina) zatim su brojne liburnske gomile (Gominjak, Čuh polje, Žman i Božava) te jedno groblje i naselje na ravnom (Dugo polje). O antičkom vremenu svjedoče brojni ostaci rasutih keramičkih ulomaka, manjih pokretnih spomenika (sarkofazi, zavjetni spomenici) i ostaci gospodarskih zdanja među kojima znatnu pažnju treba posvetiti antičkom gospodarskom kompleksu u Maloj Proversi, te zavjetnom spomeniku carskog roba Euhemera u čast božici Dijani koji upućuje na postojanje carskog imanja na području Žmanskog jezera. Podvodnim istraživanjima na prostoru Velog rata otkriveni su ostaci lučke instalacije iz razdoblja antike koji svjedoče o intenzivnom korištenju sjevernog dijela otoka u ovo doba. Ranokršćansko i predromaničko razdoblje popraćeno je brojnim crkvama (sv. Ivan i sv. Viktor u Telašćici, nepoznati titular na otočiću Utra kod Brbinja) od kojih su mnoge dobro očuvane poput crkve sv. Pelegrina u Savru.	Sakralna baština na području Parka prezentirana u vidu informativnih tabli. Izrađen letak tragovima prošlosti za područje Dugog otoka. Potencijal za razvoj turističkih tura na temu kulturne i povijesne baštine otoka.
ARHEOLOŠKA NALAZIŠTA	- Ilirski grobovi (pojedinačni nalazi) - Gradine - Grobni humci (tumuli) - Vila rustica (Mala Proversa) - Ostaci na brdu Koženjak - Prapovijesni lokaliteti oko žmanskih jezera - Gradac (južno od Žmana) - Utra (Brbinj) - Mali vršak (gomila, Brbinj) - Prapovijesni i antički ostaci (polje – Veli Rat, Božavsko polje) - Ostaci rimskog gospodarstva (Veli Rat)	Prezentirano u vidu informativnih tabli. Potencijal za razvoj turističkih tura na temu kulturne i povijesne baštine otoka.
ZNAČAJNI POVJESNI DOKUMENTI:	Darovnica (Prvi spomen ribarstva u Hrvata)	Prezentirana u vidu informativne table (uvala Podugopolje).
ETNOBAŠTINA	Narodna nošnja	Za vrijeme Saljskih užanci nosi se narodna nošnja što predstavlja jedan vid prezentacije u turističke svrhe.

RESURS	OPIŠ	TURISTIČKI POTENCIJAL
STAMBENA ARHITEKTURA	Od profane stambene arhitekture očuvano je nekoliko primjera iz razdoblja od 16. do 18. st. Ove zgrade predstavljaju vrijedan doprinos otočkoj i zadarskoj profanoj arhitekturi manirištičkog i baroknog razdoblja. (Kuće Guerrini i kuća Petricoli na saljskom portu, kuća Ranić u zmorašnjem selu u Salima, kompleks na Lavdari te rezidencija Soppe u Brbinju).	
OBIČAJI	• Glagoljaško pjevanje • Naricaljke • Svetkovine svetaca	Tradicija se održava, ali nema nikakvo turističko značenje.
KULTURA ŽIVOTA I RADA	• Ribarstvo – tvornica Mardešić • Poljoprivreda • Stari zanati (kalafati, bačvari, izrada škarpina kao dio tradicionalne nošnje...) • Žmanske tkalje	
SALJSKE UŽANCE	• Ribarska noć • Saljska noć • Tovareća mužika • Trke tovarov	
UTVRDA GRPAŠČAK		Planirana je uspostava centra za posjetitelje na ovoj lokaciji.

RESURS	OPIŠ	TURISTIČKI POTENCIJAL
PARTIZANSKO BRODOGRADILIŠTE	Brodogradilište u uvali Sašćica na području mjesta Sali evidentirano je kulturno dobro kao stari škver, odnosno partizansko brodogradilište. Leut je najveći brod dug oko 9 m koji može ponijeti i do 10 tona ribe. Gajeta je duga do 7 m i tradicionalno se koristi za lov „pod sviču, a guc je najmanji i koristio se u malom ribolovu. • Spomenik palim boricima u Drugom svjetskom ratu u Salima, • spomenik potopljenim partizanima u Salima, • spomenik Narodno-oslobodilačkog rata u Salima.	U funkciji, međutim bez turističkog značenja.
SPOMENICI VEZANI UZ POVIJESNE DOGAĐAJE	Veliki infrastrukturni objekti izgrađeni tijekom i nakon Drugog svjetskog rata. Nalaze se na obalnim područjima koje karakteriziraju strme padine koje se spuštaju direktno u more te su u tim padinama izdubljeni bunker koji su služili za skrivanje vojnih brodova. Uzduž bunkera (potkopa) nalaze se spletovi niskih tunela i malih prostorija ukopanih u brdo. Na području otoka za sada su registrirana tri potkopa na sjeverozapadnom dijelu otoka koja gravitiraju mjestu Dragove i Božava.	Neiskorišteni kao turistički potencijal. Mogućnost prezentiranja kroz kulturno-povijesnu baštinu otoka.
BUNKERI ZA BRODOVE I PODMORNICE (POTKOPI)		U potpunosti neiskorišteni kao turistički potencijal.
SVJETIONICI:	• Tajer • Punta Bjanka (Veli Rat)	Plovput je u sklopu svjetionika uredio apartmane koji bi služili u svrhu turizma.
	TAJER (Vela Sestrica) Tajer svjetionik izgrađen je 1876. godine na otočiću Vela Sestrica. Sastoji se od visoke osmerokutne metalne kule i zgrade. Podignut je na 47 metara nadmorske visine, 26-metarska kula metalne je konstrukcije, a za spajanje su korištene željezne zakovice koje do danas nisu mijenjane. Kamena zgrada svjetionika, koja se prostire na 500-tinjak četvornih metara, s kulom je spojena zatvorenim kamenim mostom koji je, navodno, sagrađen naknadno kako bi se svjetioničarima olakšao pristup kuli kada je nevjrijeme. Osim što je metalne konstrukcije, kula privlači poglede s mora i zbog crveno-bijelih spiralnih šara što je također izdvaja od ostalih lanterni na Jadranu. VELI RAT Izgrađen je 1849. godine, visok je 42 metra i danas je najviši svjetionik na Jadranu. Svoju upečatljivost duguje žutoj fasadi u koju je, prema usmenoj predaju, utrošeno 100 000 žumanjaka. U dvorištu svjetionika je kapelica sv. Nikole, sve traženije mjesto za organizaciju romantičnih vjenčanja, a svjetionik nudi i apartmansi smještaj.	

PRILOG 6:

*Popis tablica, slika,
grafičkih prikaza i karata*

TABLICE

Tablica 1:	Prikaz treninga i radionica koje su provedene tijekom procesa izrade Plana održivog turizma	16
Tablica 2:	Sažetak plana održivog turizma	18
Tablica 3:	Analiza korisnika prostora	21
Tablica 4:	Sažetak nalaza istraživanja stavova i potrošnje posjetitelja Parka prirode Telašćica iz 2015.	33
Tablica 5:	Tablica navodi broj noćenja i broj turista tijekom 2013. godine, raspoređeno po mjesecima.	42
Tablica 6:	Prikaz broja registriranih poljoprivrednih gospodarstava na otoku	47
Tablica 7:	Proizvođači sa oznakom Hrvatski otočni proizvod	47
Tablica 8:	Prikaz statistike za kopneni ulazni punkt (2014.)	55
Tablica 9:	Prikaz statistike za nautički turizam (2014.)	55
Tablica 10:	Prikaz statistike za organizirane posjete (2014.)	56
Tablica 11:	Prikaz statistike za ronilačko posjećivanje (2014.)	57
Tablica 12:	Cilj A: financiranje prema aktivnostima	80
Tablica 13:	Cilj B: financiranje prema aktivnostima	81
Tablica 14:	Cilj C: financiranje prema aktivnostima	83
Tablica 15:	Cilj D: financiranje prema aktivnostima	84
Tablica 16:	Prikaz ukupnih financija prema ciljevima	85
Tablica 17:	Prikaz ukupnih financija prema prioritetima	85
Tablica 18:	Prikaz ukupnih financija po godini provedbe i strategiji upravljanja	85
Tablica 19:	Prikaz ukupnih financija prema strateškim grupama aktivnosti ovisno o izvoru financiranja	87
Tablica 20:	Prikaz planiranih izvora financiranja prema strateškim grupama unutar kojih su grupirane aktivnosti plana	88
Tablica 21:	Cilj praćenja provedbe POT-a	93

SLIKE

Slika 1:	Regionalna trening radionica 2014. (Vlora, Albanija) [© INCA, Albanija]	16
Slika 2:	Hrvatski tim na regionalnoj trening radionici (Vlora, Albanija) [© INCA, Albanija]	17
Slika 3:	Radionica za razvoj Plana održivog turizma [© Željka Rajković]	17
Slika 4:	Radionica za razvoj Vodiča za Dugi otok [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“]	18
Slika 5:	Inicijalni sastanak za osnivanje Suradničkog vijeća Parka prirode Telašćica i Dugog otoka [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“]	19
Slika 6:	Radionica s dionicima održana 2014. godine [© Željka Rajković]	23
Slika 7:	Turisti 55+ [Izvor fotografije: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“]	26
Slika 8:	Vid kulturnog turizma na Dugom otoku je manifestacija Saljske užance kojima se posjetiteljima predstavlja lokalna kultura, kulturni identitet i tradicija	30
Slika 9:	Kajaking, oblik aktivnog turizma [© German Grbin]	31
Slika 10:	Slobodno penjanje, oblik aktivnog turizma [© Vesna Petešić]	31
Slika 11:	Tektonski strmac [© Boris Šeper]	35
Slika 12:	Jezero Mir [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“]	36
Slika 13:	Značajni krajobraz sjeverozapadni dio Dugog otoka [Izvor: Turistička zajednica Općine Sali]	36
Slika 14:	Pogled na plažu Sakarun [Izvor: Turistička zajednica Općine Sali]	37
Slika 15:	Pećina Vlakno, arheološka istraživanja 2011. godine [Izvor: Turistička zajednica Općine Sali]	38

Slika 16:	Strašna peć [Izvor: Turistička zajednica Općine Sali].....	38
Slika 17:	Strašna peć [Izvor: Turistička zajednica Općine Sali].....	38
Slika 18:	Tovareća mužika [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“].....	39
Slika 19:	Narodna nošnja [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“].....	39
Slika 20:	Obilježavanje 110 godišnjice rada tvornice Mardešić u sklopu Saljskih užanci 2015. godine [© Vesna Petešić].....	40
Slika 21:	Svjetionik na Punta Bjanki (Veli Rat) i kapelica Sv. Nikole [© Romano Petešić].....	40
Slika 22:	Ostaci crkvice Svetog Ivana u Stivanjem polju na području Parka prirode „Telašćica“ [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“]	41
Slika 23:	Nautički turizam je najčešći oblik posjećivanja područja Parka prirode Telašćica [© Vesna Petešić]	43
Slika 24:	Ronjenje u Parku prirode „Telašćica“ [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“]	43
Slika 25:	Edukativna radionica o pojasu plime i oseke [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“].....	44
Slika 26:	Edukativna radionica o pojasu plime i oseke [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“].....	44
Slika 27:	Ruta edukativne staze „Jezero Mir“ [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“].....	45
Slika 28:	Slobodno penjanje [© Vesna Petešić].....	46
Slika 29:	Ponuda restorana i konoba na Dugom otoku [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“].....	46
Slika 30:	Ponuda restorana i konoba na Dugom otoku [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“].....	46
Slika 31:	Proizvodi obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava na Dugom otoku [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“].....	47
Slika 32:	Proizvodi obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava na Dugom otoku [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“].....	47
Slika 33:	Turisti „Ljubitelji prirode“ [© German Grbin]	51
Slika 34:	Provedba edukativnih programa s osnovnoškolskom djecom [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“].....	52
Slika 35:	Provedba edukativnih programa s osnovnoškolskom djecom [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“].....	52
Slika 36:	Ulazni Info Punkt na lokaciji Dolac [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“].....	55
Slika 37:	Ulazni Info Punkt na lokaciji Dolac [Izvor: Javna ustanova „Park prirode Telašćica“].....	55
Slika 38:	Ronilačko posjećivanje [© Vesna Petešić].....	56

GRAFIČKI PRIKAZI

Grafički prikaz 1:	Podaci o broju posjetitelja prema tipu ulaza u Park prirode Telašćica	57
Grafički prikaz 3:	Udio u financijama i udio u posjećivanju pojedinih tipova ulaza u Park prirode Telašćica	57
Grafički prikaz 2:	Podaci o financijskom doprinosu pojedinih tipova ulaza posjetitelja u Park prirode Telašćica	57

KARTA

Karta 1:	Turistička zonacija Parka prirode Telašćica	48
-----------------	---	----

Plan održivog turizma Parka prirode Telašćica i Dugog otoka 2016.-2021.

IZDAVAČ:

JAVNA USTANOVA PARK PRIRODE „TELAŠĆICA“, Sali IV, HR-23281 Sali
www.pp-telascica.hr

AUTORI:

Milena Ramov, Jona Petešić, Vesna Petešić, Hrvoje Carić, Željka Rajković i Milena Šijan

LEKTURA:

GNOSIS, Kralja Krešimira 35, Kambelovac, Hrvatska

FOTOGRAFIJE:

INCA, Željka Rajković, German Grbin, Vesna Petešić, Boris Šeper, Romano Petešić,
Foto arhiva Turističke zajednice Općine Sali, Foto arhiva Javne ustanove „Park prirode Telašćica“,
Đani Iglič, Aleksandar Bonačić

GRAFIČKA PRIPREMA I DIZAJN:

VIDOŠ DIZAJN Vidoš Dizajn, obrt za računalne usluge, vl. Luka Vidoš
Marina Getaldića 33, 21000 Split

TISAK:

Veddis d.o.o, Vlahe Paljetka, 23000 Zadar

NAKLADA:

100 primjeraka

PLAN ODRŽIVOG TURIZMA IZRAĐEN JE UZ PODRŠKU PROJEKATA:

- **SEA-Med** – „Razvoj održivih gospodarskih aktivnosti u parkovima prirode Lastovsko otočje i Telašćica“
- **„Zajedno za prirodu i okoliš“**

